มรดกธรรม

คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

งานบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ศรีไตรรัตนานุสรณ์
วันอาทิตย์ที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๒

มรดกธรรม
คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

“โลกอันนี้เป็นเอกนาโถ
หาทุกข์ก็ได้ หาสุขก็ได้
หาประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์
หานรก หาสวรรค์
หามรรค หาผล หานิพพาน
หาอะไรก็ได้หมด โลกนี้โลกหาได้”

คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

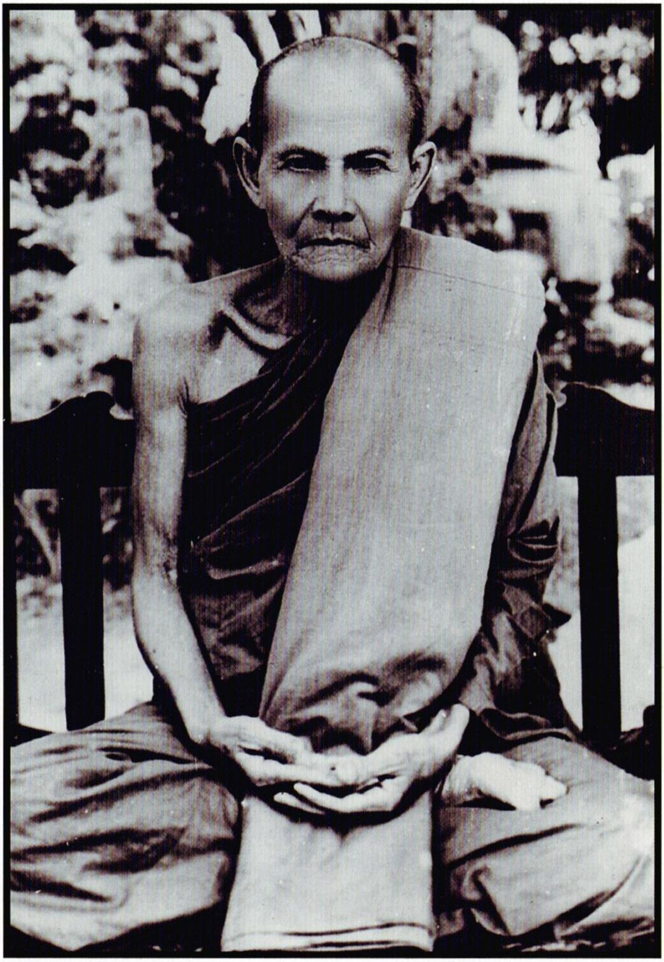

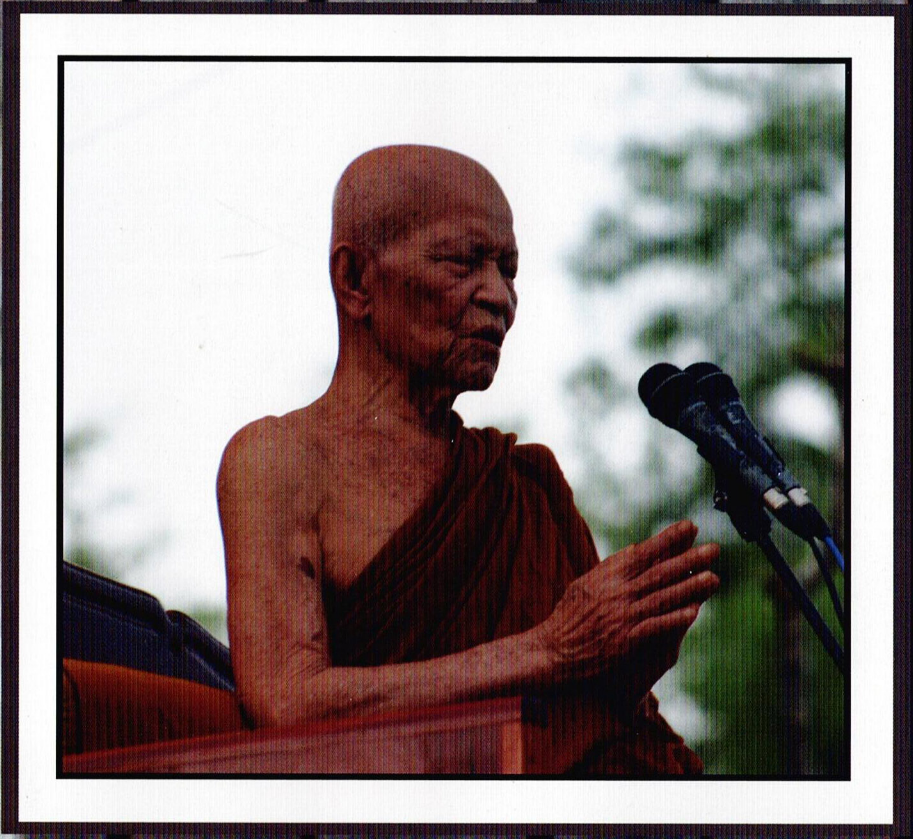

มรดกธรรม คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม ๒๕๕๓ จำนวน ๒๖,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่สอง มิถุนายน ๒๕๕๖ จำนวน ๓,๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่สาม สิงหาคม ๒๕๖๐ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่สี่ มีนาคม ๒๕๖๒ จำนวน ๔,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน
ห้ามนำไปจำหน่าย

จัดพิมพ์โดย
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987) จำกัด
๑๘ ซอยประชาอุทิศ ๓๓ แยก ๒๕
แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ ๑๐๑๔๐
โทร.๐-๒๔๒๘-๗๕๐๐

อนุโมทนากถา

“มรดกธรรม คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ”

ปี ๒๕๕๓ เป็นปีที่คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ มีอายุครบ ๑๐๙ ปีนับแต่ชาตกาล โดยที่คุณแม่ถือกำเนิดเมื่อปี ๒๔๔๔ ระยะเวลา ๙๐ ปีแห่งชนม์ชีพ ตราบกระทั่งละสังขารในปี ๒๕๓๔ หากจะถามว่าเมื่อคุณแม่ละโลกนี้ไปแล้ว อะไรเป็นมรดกสำคัญที่คุณแม่ทิ้งไว้ให้พวกเราในฐานะลูกหลาน ผู้พยายามดำเนินรอยตาม

ก็คงเป็นคำกล่าวอันเป็นอมตวาจาขององค์หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ที่เมตตาแสดงไว้ดังนี้

“ผู้เฒ่าแม่แก้วอัฐิเป็นพระธาตุแล้ว ผู้เฒ่านี้ถ้าพูดตามหลักความจริง ก็ผ่าน (สิ้นกิเลส) มาหลายปีแล้วนี่นะ ถ้าจำไม่ผิด เราว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ โน่นนานเท่าไหร่”

มรดกธรรมหรืออมตธรรมของท่านผู้สิ้นกิเลส ที่แม้ดำรงสถานะสตรีเพศ ก็อาจถือเอาเป็นแบบอย่าง เบื้องต้นนับแต่การปฏิบัติในฐานะแม่ขาวแม่ชี ถือศีล ๘ ท่ามกลาง คือการบำเพ็ญสมาธิภาวนาของคุณแม่ จนเป็นที่ยอมรับกล่าวขาน และการปฏิบัติภาควิปัสสนา ที่เฉียบคม

ทะลุทะลวงวงวัฏแห่งอวิชชา เป็นกัลยาณีศรีวิสุทธิธรรมได้ในที่สุด

ชีวประวัติของท่าน นับแต่แรกได้มีการพิมพ์ในภาคภาษาไทย หลายเล่มด้วยกัน อาทิ *“ด้วยเดชพระเมตตา”* พิมพ์คราวองค์หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เมตตาเป็นองค์ประธานเปิดเจดีย์ศรีไตรรัตนานุสรณ์ คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ณ สำนักชีบ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ๒๐ – ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๙, *“อริยสาวิกาคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ”* พิมพ์ในคราวทำบุญประจำปี เปิดพิพิธภัณฑ์ชั้นล่างองค์เจดีย์ เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๕๑ พิมพ์เป็น ๒ ภาษาด้วยกัน คือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ, ฉบับภาษาอังกฤษ ชื่อ “*Mae Chee Kaew - Her Journey to Spiritual Awakening & Enlightenment* (คุณแม่ชีแก้ว ทางดำเนินสู่ความเป็นผู้ตื่นและการบรรลุธรรม)” โดย พระอาจารย์ดิ๊ก สีลรตโน ชาวอเมริกัน เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง หลังจากนั้นยังมีหนังสือ *“ผู้บรรลุช่วยเหลือเจือจุน”* เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๕๒ เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลมุทิตาสักการะ ๖๔ ปี งานบำเพ็ญกุศลฉลองศาลาพระประธาน และการถวายสถานีวิทยุเสียงธรรมเพื่อประชาชน วัดป่าพิมาย เมื่อ ๙ – ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ไปพร้อมในโอกาสเดียวกัน ได้มีผู้นำชีวประวัติของคุณแม่ไปแปลเป็นภาษาต่างประเทศอื่น เช่น ภาษาอินโดนีเซีย

เป็นต้น จนมีผู้รู้จักคุณแม่อย่างแพร่หลาย ทั้งในและนอกประเทศพอสมควร ด้วยปฏิปทาอันเป็นสุปฏิบัติ มีองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นปฐมาจารย์ และองค์หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เป็นบูรพาจารย์ ผู้ชี้ทางดำเนิน

ขออนุโมทนาสาธุการ บริษัท พรีมา พับบลิชชิง จำกัด ที่เห็นคุณค่าและมีศรัทธาพิมพ์หนังสือ “*มรดกธรรมคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ*” เพื่อเป็นธรรมทานให้เป็นเสมือนประทีปแห่งปัญญา ส่องมรรคาผู้มีดวงตาธรรมให้เห็นปฏิปทาของคุณแม่ นับแต่เบื้องแรกจนถึงที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ซึ่งจะเป็นบุญกุศลมหาศาลและเป็นมรดกธรรมที่คุณแม่มอบให้พวกเราอย่างแท้จริง

ด้วยเมตตาธรรม

พระ อินทร์ สนฺตุสฺสโก

(พระอาจารย์อินทร์ถวาย สนฺตุสฺสโก)
วัดป่านาคำน้อย อ.นายูง จ.อุดรธานี
๕ มีนาคม ๒๕๕๓

คำนำ

ในการพิมพ์ ปี ๒๕๖๒

คณะผู้จัดพิมพ์ได้ร่วมกันพิมพ์หนังสือ *"มรดกธรรม คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ"* ขึ้นในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่มรดกธรรมอันล้ำค่า และชีวประวัติของคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ซึ่งเป็นอริยสาวิกาองค์สำคัญที่เป็นที่เคารพบูชา เลื่อมใสศรัทธาจากญาติธรรมทั้งหลายมาช้านาน ด้วยข้อวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดและการปฏิบัติภาวนาตามแนวแถวของครูบาอาจารย์อย่างถ่องแท้ แก่สาธุชนและผู้สนใจในการภาวนาทั่วไป ได้ถือเป็นแบบอย่าง และเป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรมเพื่อถึงความหลุดพ้นสืบไป

คุณแม่ชีแก้วมีความเด็ดเดี่ยว มั่นคง ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากนานาประการ เดินทางสายกลางด้วยความไม่ประมาท ดังคำที่คุณแม่ชีแก้วได้เมตตาสั่งสอนศิษยานุศิษย์ไว้ว่า

"การปฏิบัตินี้อย่าสงสัยเลย อย่าประมาทนะ ทำไว้ได้น้อยหนึ่งก็ให้เอาเถิด พอใจเถิด เพราะเป็นจริงเฉพาะตน เป็นที่พึ่งเฉพาะตน ให้นึกถึงตัวเอง ใครเป็นผู้เกิด แก่ เจ็บ ตาย รูปนาม ชีวิตเป็นอยู่มันมิใช่ของเรา อย่าเอาตัวเองไปสกปรกอยู่กับทุกข์"

กุศลใดพึงมีจากการจัดพิมพ์หนังสือ "มรดกธรรมคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ" เป็นธรรมทานในครั้งนี้ ขอน้อมถวายเป็นอาจาริยบูชา แด่พ่อแม่ครูบาอาจารย์ด้วยเศียรเกล้า

คณะผู้จัดพิมพ์
วันงานบูรณะปฏิสังขรณ์
เจดีย์ศรีไตรรัตนานุสรณ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

หน้า

ประวัติคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ๑๕

ประมวลคำสอนของคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ๔๕

ประวัติที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ

  สมเด็จพระสังฆราชทรงสนทนาธรรมกับคุณแม่ ๕๓

  นิมิตท้าวธรรมกถึกมาขอเป็นลูก ๕๖

  นิมิตเทพบุตรมาขอเป็นลูก ๕๘

  คุณแม่ชีแก้วทำนายหลวงปู่เขียน ฐิตสีโล ๖๑

ปฏิปทาพระธุดงคกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ๖๓

เทศนาธรรม

  สร้างความดีประจำตน ๘๕

  เพชรน้ำหนึ่ง ๑๑๕

  ความรู้ภายในวงอริยสัจ ๑๓๕

น้อมบูชาวิสุทธิธรรม ๑๕๕

บันทึกจากแพทย์อุปัฏฐาก ๑๗๕

ประวัติ
คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

นามเดิม ตาไป่ เสียงล้ำ (ตาไป่ มีความหมายว่า "ผู้คนมองมาเป็นสายตาเดียวกัน")

กำเนิดวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ตรงกับวันศุกร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ ปีฉลู ที่บ้านห้วยทราย ต.คำชะอี อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร (เดิม อ.มุกดาหาร จ.นครพนม) บิดาชื่อขุนธรรมรังสี (ซ้น เสียงล้ำ) มารดาชื่อด่อน เสียงล้ำ

ที่มาของชื่อคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ เมื่อแต่งงานแล้วไม่มีบุตรจึงขอเด็กหญิงมาเลี้ยง ตั้งชื่อว่า "แก้ว" เพื่อนบ้านจึงเรียกท่านว่า "แม่แก้ว" (แม่ของแก้ว) และในที่สุดก็เรียกติดปากจนกลายเป็นชื่อของท่านเอง

ออกบวชชีปี พ.ศ. ๒๔๘๐ หลวงพ่อกาเป็นพระอุปัชฌาย์ ณ วัดหนองน่อง อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร

วัยเด็ก คุณแม่ชีแก้วเป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวนพี่น้อง ๕ คน มีพี่ชาย ๓ คน พี่สาว ๑ คน ดังนี้

๑. นายตี๋ เสียงล้ำ

๒. นายอ้อม เสียงล้ำ

๓. นายอิน เสียงล้ำ

๔. นางป่อน เสียงล้ำ

๕. คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ (นางตาไป่ เสียงล้ำ)

คุณแม่ชีแก้วกำพร้าแม่เมื่ออายุประมาณ ๕ ขวบ คุณพ่อของท่านได้ภรรยาใหม่เป็นหญิงม่ายมีลูกหญิงติดมา ๑ คน เมื่อมาอยู่กับคุณพ่อของท่านก็มีลูกชาย ๑ คน แต่ถึงแก่กรรมไปเสียแต่ยังเด็ก หลังจากคุณพ่อของท่านถึงแก่กรรม คุณแม่ชีแก้วได้อยู่กับครอบครัวใหม่ของคุณพ่อท่าน มีความสุขตามสมควร ไม่มีปัญหาใด ๆ เพราะท่านเป็นคนขยันและพูดน้อย

เมื่อยังเด็กคุณแม่ชีแก้วระลึกชาติได้ ท่านเล่าว่าท่านเกิดเป็นแม่ไก่ลาย มีลูกหลายตัว เจ้าของเอาข้าวเปลือกมาหว่านให้ลูกไก่ ท่านเตือนลูก ๆ ว่าอย่ากิน เพราะเมื่อกินอิ่มแล้วเขาจะมาเอาไปฆ่า ลูกตัวหนึ่งอ้างว่ามันหิวต้องกินก่อน ลูกไก่ ๒ ตัวในจำนวนนั้น ในชาตินี้ได้เกิดมาเป็นพระ คือท่านอาจารย์..... และท่านอาจารย์.....

พี่ชายคนโตคือ ลุงตี๋ และพี่สาวคือ ป้าป่อน ไม่ค่อยรักใคร่เอ็นดูท่าน ส่วนพี่ชายอีก ๒ คนคือ ลุงอ้อม และลุงอิน รักใคร่เอ็นดูท่านมาก เอาใจใส่ดูแลท่านมาโดยตลอด แม้เมื่อท่านไปบวชชีแล้วไปปฏิบัติธรรมที่ภูเก้า ก็ติดตามไปเยี่ยมและดูแลท่านสม่ำเสมอ

พบหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐ หลวงปู่เสาร์ กันตสีโล และหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พร้อมคณะพระกรรมฐาน อันได้แก่ หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี หลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลวงปู่ขาว อนาลโย และหลวงปู่ฝั้น อาจาโร พร้อมด้วยภิกษุสามเณรจำนวนกว่า ๖๐ รูปได้เดินทางมาถึงบ้านห้วยทราย คุณแม่ชีแก้วได้กราบนมัสการหลวงปู่มั่นเป็นครั้งแรกที่บ้านห้วยทรายนี้ ในขณะนั้นคุณแม่ชีแก้วมีอายุ ๑๖ ปี ท่านเป็นคนขยันขันแข็ง อยากจะปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จึงได้จับจองที่และถากถางป่าเตรียมจะปลูกหม่อน หลวงปู่มั่นได้เห็นพื้นที่บริเวณป่าที่คุณแม่ชีแก้วจับจองและได้ถากถางเพิ่งแล้วเสร็จ เห็นว่าเหมาะที่จะสร้างเป็นที่พำนักสงฆ์ จึงได้ขอที่ตรงนั้นจากคุณแม่ชีแก้ว ท่านก็ตกลงยกถวายหลวงปู่มั่น หลวงปู่มั่นได้ให้พรเป็นคำกลอนมีใจความว่า “ชาตินี้คุณแม่จะไม่มีวันอดอยาก” วัดแห่งนี้ชาวบ้านเรียกว่า “วัดหนองน่อง” (น่อง เป็นเถาวัลย์ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นยาเบื่อ นำมาต้มเคี่ยวให้ข้นแล้วนำไปติดปลายลูกดอก เมื่อยิงถูกสัตว์จะสลบทันที) อยู่ห่างจากสำนักชีไปทางทิศใต้ประมาณ ๑ กิโลเมตร

ต้นตระกูลของคุณแม่ชีแก้วเป็นชนชาวภูไทที่มีนิสัยรักสงบ รักความยุติธรรม ภาคภูมิใจในความเป็นไท รักญาติพี่น้อง และที่สำคัญยิ่งคือมีความกตัญญู ดังนั้นชาวบ้านในละแวกนั้นจึงนับถือผีบรรพบุรุษเป็นที่พึ่ง เมื่อหลวงปู่มั่นได้มาอยู่ที่วัดหนองน่อง ท่านได้เทศน์อบรมญาติโยมในบ้านห้วยทรายและชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง ที่มากราบนมัสการหลวงปู่และทำบุญที่วัดนี้เสมอ ๆ จนชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเลิกนับถือผีมานับถือพระ และสอนลูกหลานให้ไหว้พระสวดมนต์แผ่เมตตาก่อนนอน

ครอบครัวของคุณแม่ชีแก้วเป็นผู้อุปัฏฐากดูแลวัดหนองน่อง ท่านจึงได้ติดตามคุณพ่อคุณแม่ไปทำบุญที่วัดเสมอ ๆ หลวงปู่มั่นได้ให้คุณแม่ชีแก้วรับไตรสรณคมน์ในปีแรกที่หลวงปู่มั่นได้มาอยู่ที่วัดหนองน่องนั่นเอง การรับไตรสรณคมน์ คือการน้อมใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) และยึดถือเป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิต การภาวนานั้นหลวงปู่มั่นสอนให้กำหนดพุทโธ ธัมโม สังโฆ พร้อมลมหายใจ หลวงปู่มั่นได้ถามคุณแม่ชีแก้วว่า คำไหนลงลึกที่สุด คุณแม่ตอบว่า พุทโธ ลงถึงท้อง หลวงปู่ว่าถ้าเช่นนั้นให้ภาวนาแต่คำว่า “พุทโธ” คำเดียวก็พอ

และบอกว่าให้ภาวนาในคืนวันนั้นเลย คุณแม่ก็รับปาก

เมื่อคุณแม่ชีแก้วรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้วก็เข็นฝ้าย (กรอด้าย) ใจจริงอยากจะทำให้ได้ฝ้ายหลาย ๆ หลอด ก็นึกได้ว่าได้รับปากกับหลวงปู่ว่าจะภาวนาจึงหยุดเข็นฝ้าย (กรอด้าย) รีบเข้านั่งภาวนาในที่นอนซึ่งเป็นเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น. คุณแม่ชีแก้วนั่งภาวนากำหนดบริกรรม "พุทโธ" ไม่นานนัก จิตของท่านก็สงบและปรากฏนิมิตขึ้น เห็นตนเองแก่ลง ๆ และตายในที่สุด แล้วก็มีหนอนชอนไชอยู่ตามอวัยวะ ๓๒ กินร่างของท่านจนหมด เกิดความสลดสังเวชมาก รู้สึกเหมือนตัวท่านออกจากร่างแล้วมองไปที่ศพ ในขณะนั้นหลวงปู่มั่นก็เดินมา คุณแม่ชีแก้วจึงก้มกราบและนิมนต์หลวงปู่มั่น ขอความเมตตาให้มาติกาบังสุกุลให้ จากนั้นหลวงปู่มั่นได้ใช้ไม้เท้าชี้ลงไปที่ร่างของคุณแม่ชีแก้ว ก็เกิดไฟลุกไหม้จนเป็นเถ้า คุณแม่ก็คิดว่าเราตายแล้ว จะได้ไปเกิดที่ไหน พ่อแม่ก็ตายหมดแล้ว เช้านี้ใครจะนึ่งข้าวใส่บาตรครูบาอาจารย์แทนเรา เมื่อคิดอย่างนั้นจิตก็ถอนออกมา ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ ๐๔.๐๐ น. ลืมตาขึ้นมาก็เห็นว่าตนเองกำลังนั่งอยู่ จับเนื้อตัวแขนขาตนเองก็รู้ว่าตนยังไม่ตาย คุณแม่ชีแก้วเข้าใจว่าตนเองนอนหลับฝันไป และที่ตื่นนั้นก็อาจเป็นเพราะแม่

เลี้ยงมาตะโกนปลุกให้ลุกขึ้นมานึ่งข้าวจึงตื่นก็เป็นไปได้

รุ่งเช้าเมื่อหลวงปู่มั่นมาบิณฑบาต คุณแม่ชีแก้วก็มาใส่บาตร แล้วหลวงปู่มั่นได้บอกให้คุณแม่ชีแก้วตามไปที่วัดด้วย แต่คุณแม่ไม่ไปเพราะอายท่านที่ไม่ได้ภาวนาตามที่รับปากไว้ มัวแต่นอนหลับฝันเพลินไป หลวงปู่มั่นฉันข้าวเสร็จแล้วเก็บข้าวก้นบาตรไว้ให้คุณแม่ แต่เรียกหาไม่พบจึงให้คนไปตามมา เมื่อคุณแม่ชีแก้วมาถึงก็ก้มกราบแล้วก้มหน้าเพราะอายที่ไม่ได้ภาวนา หลวงปู่ก็ให้กินข้าวก้นบาตรต่อหน้าท่าน คุณแม่ชีแก้วก็ยิ่งอายเพราะเข้าใจว่าถูกทำโทษ หลวงปู่มั่นท่านสอบถามเรื่องภาวนา คุณแม่ก็กราบเรียนว่ามัวแต่นั่งหลับจนฝันไป เมื่อเล่าจบหลวงปู่มั่นก็เรียกพระ ในวัดให้มาที่ศาลาแล้วให้คุณแม่ชีแก้วเล่าอีกรอบ คุณแม่ชีแก้วก็เข้าใจว่าหลวงปู่มั่นประจานท่านต่อหน้าพระมาก ๆ เพื่อให้เข็ดหลาบซึ่งเป็นความเข้าใจผิดของคุณแม่ เพราะแท้ที่จริงเป็นการส่งเสริมการภาวนาของคุณแม่ ต่อแต่นั้นมาคุณแม่ชีแก้วก็ปฏิบัติภาวนามาเรื่อย ๆ

ต่อมาหลวงปู่มั่นมีความประสงค์จะพาคณะพระสงฆ์เดินทางไปธุดงค์ถิ่นอื่นต่อ ๆ ไป ก่อนจากไปหลวงปู่มั่นได้ปรารภกับคุณแม่ชีแก้วว่า หากคุณแม่เป็นผู้ชายก็จะให้บวชเณรและติดตามไปด้วย แต่นี่คุณแม่เป็นผู้หญิง

จะลำบาก และสั่งว่าให้หยุดภาวนา ตั้งแต่นี้ต่อไปให้ใช้กรรมไปตามประสาโลก เมื่อได้พบครูบาอาจารย์แล้วจึงค่อยภาวนา

(หลวงตาพระมหาบัวได้สันนิษฐานว่าที่หลวงปู่มั่นให้คุณแม่ชีแก้วหยุดภาวนานั้นอาจเป็นเพราะคุณแม่ชีแก้วมีจิตที่โลดโผน ถ้ามีผู้แนะนำที่ดีก็จะไปได้ดี แต่ถ้าไม่มีผู้แนะนำอาจทำให้เสียคนได้)

ชีวิตทางโลกและทางธรรม

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เมื่อคุณแม่ชีแก้วมีอายุ ๑๗ ปี ได้แต่งงานกับคนหมู่บ้านเดียวกัน ชื่อนายบุญมา เสียงล้ำ อายุอ่อนกว่าคุณแม่ ๑ ปี คุณแม่ชีแก้วอยู่กินกับสามีมาราว ๑๐ ปีก็ยังไม่มีบุตร คุณแม่เกรงจะไม่มีคนดูแลเมื่อแก่เฒ่าจึงไปขอเด็กหญิงแรกเกิดมาเลี้ยง ตั้งชื่อว่า “แก้ว” เมื่อเด็กหญิงแก้วอายุประมาณ ๘ – ๙ ขวบ คุณแม่ชีแก้วเห็นว่าลูกพอจะช่วยเหลือตัวเองได้และหุงอาหารเป็น คุณแม่จึงได้ขออนุญาตสามีไปบวชชี สามีไม่ยินยอม คุณแม่อ้อนวอนอยู่หลายครั้งหลายคราตลอดเวลา ๒ ปีก็ไม่เป็นผล

ก็เผอิญมีญาติผู้ใหญ่มาเยี่ยมจึงได้ช่วยพูดให้ คุณแม่จึงได้บวชสมประสงค์ แต่มีข้อแม้ว่าให้บวชได้เพียงพรรษาเดียว โดยมีหลวงพ่อกา (ปู่ของท่านพระอาจารย์อินทร์ถวาย สันตุสสโก วัดป่านาคำน้อย อ.นายูง จ.อุดรธานี) เป็นพระอุปัชฌาย์ บวชให้ท่านที่วัดหนองน่อง บ้านห้วยทราย ในขณะนั้นคุณแม่ชีแก้วมีอายุประมาณ ๓๖ – ๓๗ ปี

คุณแม่ชีแก้วจะต้องสึกเมื่อออกพรรษา แต่หลังออกพรรษาแล้ว ๑ วัน คุณแม่ก็ยังไม่สึก นุ่งผ้าดำทับผ้าขาวไว้แล้วกลับบ้านทำความสะอาดบ้าน หุงหาอาหารไว้พร้อมสรรพ เมื่อได้จังหวะก็เตรียมลงจากเรือนจะกลับวัด สามีชวนกินอาหารคุณแม่ก็ปฏิเสธ สามีจะคว้าข้อมือคุณแม่ก็วิ่งหนีลงเรือนไป สามีวิ่งตามก็พอดีพี่ชายของคุณแม่มาห้ามไว้ สามีคุณแม่โกรธมาก ประกาศตัดขาดแยกทางกัน คุณแม่ก็ออกจากบ้านตั้งแต่วันนั้นแล้วไปพักอยู่บ้านพี่ชายของท่าน

คุณแม่ชีแก้วได้ไปอยู่ศึกษาปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์คำพันที่วัดภูเก้าเป็นเวลา ๘ ปี ได้พบเห็นเกิดความรู้ ความเห็นแปลก ๆ ต่าง ๆ นานา อย่างที่ไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อน เช่น เมื่อภาวนาแล้วเห็นวัวหรือควาย มาขอให้คุณแม่กินหนังนอก หนังใน (หัวใจ) เขาจะได้หมดกรรม

และจะได้เกิดเป็นคน รุ่งเช้าคุณแม่ฝากคนไปซื้อหัวใจวัวควายที่ถูกฆ่าเมื่อเช้านี้ แต่ไม่ทัน คนฆ่าเอาไปกินเสียก่อน บางครั้งเมื่อนั่งภาวนาก็มีผีมารบกวน ต้องสวดมนต์แผ่เมตตาบทกรณียเมตตสูตรจึงได้หายไป

ความเป็นอยู่ที่ภูเก้านี้ลำบากมากกันดารน้ำ ต้องตักน้ำใส่กระบอกมาใช้ ในช่วงนี้พี่ชายของคุณแม่ก็ได้มาเยี่ยมเห็นว่าน้องสาวลำบากมากก็ชวนให้กลับบ้านห้วยทราย คุณแม่ชีแก้วจึงตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าจะได้อยู่ที่ภูเก้านี้ขอให้พบแหล่งน้ำ เมื่อท่านนั่งสมาธิภาวนาจึงได้เห็นแอ่งน้ำถึง ๑๑ แอ่ง อยู่บริเวณลานหิน ด้านล่างมีเถาวัลย์และหญ้าปกคลุมอยู่เป็นหย่อม ๆ แอ่งน้ำเหล่านี้เดิมเป็นที่อาบน้ำของพระปัจเจกพระพุทธเจ้ามาก่อน คุณแม่จึงให้คณะแม่ชีและชาวบ้านช่วยกันรื้อหญ้าและเถาวัลย์ที่ปกคลุมอยู่ออกไป แล้วขุดลอกดินขึ้นจากหลุมหิน บางหลุมลึกถึง ๑๔ – ๑๕ ศอก ความกว้างประมาณ ๔ – ๕ ศอก เมื่อขุดลอกแล้วมีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับอุปโภคบริโภค ทำให้ปัญหาเรื่องน้ำหมดไป แต่ก็มีปัญหาอื่น ๆ อีก เช่น ปัญหาเรื่องส้วมและปัญหาเรื่องระเบิด ที่ภูเก้านี้ไม่ได้สร้างส้วม ต้องไปปลดทุกข์ที่หน้าผา ลิงก็พากันมาแอบดูหัวเราะกิ๊ก ๆ กั๊ก ๆ และในช่วงนั้นเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ กลางคืนเครื่อง

บินมาทิ้งระเบิด พระเณรก็หนีลงภูไปอยู่ที่ราบหลบลูกระเบิดกันหมด จนเงียบเสียงเครื่องบินจึงกลับมา แต่คุณแม่ท่านไม่หนี นั่งภาวนาอยู่เช่นนั้น

ในเวลาต่อมาพระอาจารย์คำพันลาสิกขา คุณแม่ชีแก้วจึงต้องพาคณะแม่ชีลงมาหาที่อยู่ใหม่ที่บ้านห้วยทราย ก็คือที่ดินตรงที่เป็นสำนักแม่ชีในปัจจุบันนี้ เดิมเป็นที่ดินของมหาภูบาล มงคลเกตุครึ่งหนึ่ง และของนายกะตุด ผิวขำอีกครึ่งหนึ่ง คุณแม่ชีแก้วได้ตั้งเป็นสำนักแม่ชี ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ในระยะแรกนั้นลำบากมากอัตคัดขาดแคลนไปหมด ต้องใช้กระบอกไม้ไผ่บ้านลำใหญ่เป็นกระโถน ถังตักน้ำก็แตกรั่ว ไม่มีรองเท้าต้องตัดกาบหมากมาใช้ มีดพร้าจอบเสียมก็ไม่มี มีแต่มีดเล็ก ๆ ไว้ใช้ส่วนตัว ความทุกข์กายนี้ก็พอทนได้ แต่ความทุกข์ใจเพราะขาดครูบาอาจารย์นี้เป็นเรื่องทุกข์ใหญ่ เพราะขาดผู้ชี้ทางนั่นเอง คุณแม่ชีแก้วจึงได้แยกตัวไปเสาะหาครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่นหลายองค์ได้แก่หลวงปู่กงมา จิรปุญโญ หลวงปู่ฝั้น อาจาโรอยู่หลายปี แล้วจึงกลับมาเป็นหลักให้แก่คณะแม่ชีรุ่นหลัง

สมัยที่คุณแม่ไปปฏิบัติอยู่กับหลวงปู่กงมานั้น ปฏิบัติอย่างไร ภาวนาอย่างไร จิตก็ไม่ยอมลง เพราะถือ

ความรู้ในตัวเองมากจนเกินไป “นิพพานก็รู้แล้ว ทางไปก็รู้แล้ว ประตูนิพพานก็รู้แล้ว ญาท่านมั่นท่านก็สอนไว้ทุกอย่าง” ทีนี้พอภาวนา ใจก็ไม่ยอมลงให้หลวงปู่กงมา ทำอย่างไรจิตใจก็ไม่อ่อนไม่ลง จิตไม่รวมแข็งกระด้างอยู่อย่างนั้น ก็ได้แต่นึกด่าตัวเองอยู่ในใจว่า “อีทิฏฐิ อีมานะ อีหยาบ อีดื้อ อีหม้อนรกอเวจี” นั่งภาวนาก็ด่า เดินจงกรมก็ด่า ปวดท้องบิดก็ปวด ฝนก็ตกกระหน่ำ เดินจงกรมตากฝนตลอดคืน จนค่อนสว่าง จึงทบทวนตรวจดูตนเองว่าเป็นอย่างไร จึงแข็งกระด้างหนักหนาจิตใจดวงนี้ มาคิดได้ว่ากิจของตนก็ประกอบอยู่แล้ว ข้าวปลาอาหารก็อาศัยอยู่กับครูบาอาจารย์ มันดื้อ มันอวด มันประจานตัวเอง ไม่ยอมลงแก่ใคร ๆ อยู่นี่เพราะมาถือว่าตนรู้ถือผู้รู้นี้หรือ

ทีนี้ก็เลยตั้งจิตอธิษฐานขออโหสิกรรมพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ไหว้พระ สวดมนต์ เจริญเมตตา จิตจึงลั่นครืบตกวูบลงภายใน สงบนิ่งอยู่สักพัก แสงสว่างภายในจากจุดน้อย ๆ ก็สว่างมากขึ้น กว้างขึ้น ขยายกว้างจนสว่างหมด แต่ก่อนมันไม่สว่าง ไม่ชัดเจนหรุบหรู่อยู่ พอจิตยอมแล้วก็สว่างแจ้งใส ใจก็ชัดเจน พิจารณาอะไรมันก็เหมาะก็ควร จิตอ่อน จิตเบา จิตควรแก่การงาน มีธรรมะอบรมอยู่ในใจ พิจารณาธรรมะอันใด ก็ชัดเจนหมด

เมื่อออกจากทางจงกรมแล้ว เปลี่ยนเสื้อผ้า ทำกิจการงานอะไรก็สบายรู้ตลอดไป จนหลวงปู่กงมากลับจากบิณฑบาต กิริยาของท่านเปลี่ยนไป ดูยิ้มแย้มแจ่มใส จัดแจงแบ่งปันอาหารบิณฑบาตด้วยองค์ท่านเอง แบ่งให้พระเณร แบ่งให้แม่ชี กิริยาใด ๆ ก็ดูนุ่มนวลอ่อนละมุนละไม ซึ่งผิดกับเมื่อครั้งก่อน ๆ กิริยาของท่านบูดบึ้ง มึนตึง ไม่ควรว่าก็ว่า ไม่ควรด่าก็ด่า คำด่าก็เป็นคำเดียวกันกับที่คุณแม่นึกด่าตัวเองอยู่ภายในใจนั่นเอง และมักจะยกย่องคนนั้นคนนี้ แม่ชีรูปนั้นรูปนี้ว่าดี อันนั้นก็ดี อันนี้ก็ถูก

ภายหลังฉันจังหันเสร็จแล้ว หลวงปู่ก็ประกาศดัง ๆ คับศาลาว่า *“แม่แก้วเอ๋ย ถูกทางของเธอแล้ว ตั้งใจไปเถิด”* พอพูดจบก็ลงจากศาลาไป ถึงเวลาบ่าย หลวงปู่ออกจากที่พักผ่อนแล้ว คุณแม่ก็จัดแต่งขัน ๕ ขัน ๘ ไปขอขมาคารวะ แต่ท่านให้คารวะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก่อน จากนั้นท่านก็รับการขอขมาคารวะจากคุณแม่เป็นลำดับสุดท้าย และท่านได้เล่าความฝันอันเป็นอุบายธรรมภาวนาให้คุณแม่ฟังว่า “เมื่อคืนนี้อาตมาฝันว่า ควายอีตู้มาชนหมูของอาตมา”

สำนักชีบ้านห้วยทราย นับว่าเป็นสำนักชีที่เป็นเอกเทศ ไม่ได้พึ่งพาอาศัยพระภิกษุสงฆ์* แม่ชีทุกคนต่างก็

ตั้งใจภาวนาปฏิบัติธรรมด้วยความสงบสุข คุณแม่ชีแก้วท่านได้เดินทางไปกราบนมัสการหลวงปู่มั่นเป็นครั้งคราว การเดินทางไปนั้นมีคณะแม่ชีติดตาม ๓ – ๔ องค์ แต่ละครั้งต้องเดินเท้าขึ้นภูพานไปเป็นเวลา ๑๑ – ๑๒ วันจึงจะถึงวัดป่าบ้านหนองผือ ต.นาใน อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ทุกครั้งที่ไปเยี่ยม หลวงปู่มั่นก็จะให้คุณแม่ชีแก้วพักอยู่นาน ๆ และท่านได้เมตตาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติภาวนาแก่คุณแม่ครั้งละนาน ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติของคุณแม่ในระยะต่อมาเป็นอย่างมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ หลวงปู่มั่นท่านเริ่มมีอาการอาพาธ และเมื่ออาการของท่านทรุดหนักลงเป็นลำดับ หลวงปู่มั่นจึงให้นำท่านไปพักที่วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร ด้วยเมตตาธรรมของท่านเกรงว่าเมื่อท่านมรณภาพลงแล้ว จะมีเหตุขัดข้องหลายประการ ผู้คนประชาชนก็จะมามาก หนทางไปมาไม่สะดวก ตลาดก็ไม่มี เกรงว่าจะเป็นเหตุให้สัตว์ตายในงานนี้จำนวนมาก เขาจะฆ่าสัตว์ทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขกที่มาในงาน ถ้ามรณภาพที่วัดป่าสุทธาวาสก็มีตลาดเขาทำกันอยู่แล้ว ดังนั้นคณะศิษย์ มีหลวงปู่เทสก์

---

*ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของวัดป่าวิเวกวัฒนาราม บ้านห้วยทราย ต.คำชะอี อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร

เทสรังสีเป็นผู้นำ ได้นำหลวงปู่มั่น ไปพักที่วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร เมื่อหลวงปู่มั่นละสังขาร คุณแม่ชีแก้วพร้อมด้วยคณะแม่ชีและชาวบ้านห้วยทรายได้เดินทางไปร่วมงานถวายเพลิงหลวงปู่มั่นที่วัดป่าสุทธาวาสด้วย

พบหลวงตา
พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโนได้เดินทางธุดงค์นำพระสงฆ์สามเณร ได้แก่ หลวงปู่สิงห์ทอง หลวงปู่เพียร หลวงปู่บุญเพ็ง หลวงปู่ลี สามเณรภูบาลฯ ไปจำพรรษาที่บ้านห้วยทราย ก่อนที่หลวงตาพระมหาบัวจะไปอยู่ที่วัดบ้านห้วยทรายนี้ ขณะที่คุณแม่ชีแก้วนั่งภาวนาได้เกิดนิมิตเห็นว่า มีเดือนตกลงมาที่วัดป่าบ้านห้วยทราย จากนั้นดวงดาวที่ล้อมรอบก็ตกลงมาด้วย คุณแม่ชีแก้วก็พยากรณ์ว่า จะมีครูบาอาจารย์องค์สำคัญและพระสงฆ์ไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูปมาที่บ้านห้วยทราย ต่อมาไม่นานหลวงตาพระมหาบัวก็ได้เดินทางมาที่บ้านห้วยทราย

จริง ๆ ดังนิมิตของท่าน ทำให้ท่านเกิดความปีติยินดีมาก เพราะจะได้พบพระอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาเป็นครูบาอาจารย์สั่งสอนท่านดังที่หลวงปู่มั่นได้บอกไว้ ในเวลานั้นนับได้ว่าเป็นมงคลกาลอีกสมัยหนึ่ง ของชาวบ้านห้วยทราย

การจำพรรษาที่บ้านห้วยทรายนี้ ท่านหลวงตาพระมหาบัวและสามเณรภูบาลได้ไปจำพรรษาอยู่ในถ้ำบนภูเขาห่างจากบ้านห้วยทรายไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑ กิโลเมตร ส่วนพระภิกษุท่านอื่น ๆ ก็จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าวิเวกวัฒนาราม บ้านห้วยทรายนั่นเอง

เมื่อคุณแม่ชีแก้วได้รับคำเตือนจากหลวงปู่มั่นเกี่ยวกับการภาวนาแล้ว ท่านก็ภาวนาด้วยความระมัดระวัง แต่ก็มีลักษณะเป็นนิมิตออกรู้ ออกเห็นภายนอก ลักษณะส่งจิตออกนอกจนกระทั่งคุณแม่ได้พบหลวงตาพระมหาบัว ซึ่งก็เป็นไปดังคำพยากรณ์ของหลวงปู่มั่น และคุณแม่ก็มั่นใจว่าได้พบครูบาอาจารย์องค์สำคัญแล้ว ท่านจึงได้เร่งทำความเพียรขึ้นมาอีกครั้ง

หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโนได้เล่าถึงคุณแม่ชีแก้ว ในหนังสือ *หยดน้ำบนใบบัว* ไว้ว่า “พอวันพระหนึ่ง ๆ พวกเขาจะไป ไปพร้อมกันไปละ ไปทั้งวัดเขาเลย

แหละ พวกแม่ชีแม่ขาวหลั่งไหลกันไป ขึ้นบนภูเขาหาเรา ตอนบ่าย ๔ โมงเย็นเขาก็ไป ตอนจวน ๖ โมงเย็นเขาก็กลับลงมา พอไปถึงแกก็เล่าให้ฟัง ขึ้นต้นก็น่าฟังเลยนะ พอแก ขึ้นต้นก็น่าฟังทันที”

*“นี่ก็ไม่ได้ภาวนา เพิ่งเริ่มมาภาวนานี่แหละ*** *ญาท่านมั่นไม่ให้ภาวนา* แกว่าอย่างนั้น *“ท่านห้ามไม่ให้ภาวนา”*

เราก็สะดุดใจกึ๊ก มันต้องมีอันหนึ่งแน่นอน ลงหลวงปู่มั่นห้ามไม่ให้ภาวนานี้ต้องมีอันหนึ่งแน่นอน จากนั้นแกก็เล่าภาวนาให้ฟังนี้ โถ ไม่ใช่เล่น ๆ พิสดารเกินคาดเกินหมาย เราก็จับได้เลยทันที “อ๋ออันนี้เองที่ท่านห้ามไม่ให้ภาวนา” พอไปอยู่กับเรา... ไปหาเราก็ภาวนาพูดตั้งแต่เรื่องความรู้ความเห็น ไปโปรดเปรตโปรดผีอะไรต่ออะไร

** การภาวนาของคุณแม่มีลักษณะออกรู้ออกเห็น เช่นก่อนหลวงปู่มั่นละสังขาร ท่านมักปรากฏในนิมิตภาวนาของคุณแม่ ให้คุณแม่ไปคารวะท่านก่อนท่านละสังขาร แต่คุณแม่ก็ไม่มีโอกาสได้ไป และในคืนที่ท่านละสังขาร คุณแม่ก็ทราบในนิมิตภาวนาอย่างชัดเจน คุณแม่มีความชำนาญในการภาวนาลักษณะนี้ แต่การภาวนาที่จำเป็นต้องอาศัยครูบาอาจารย์ที่รู้แจ้งเห็นจริง เพื่อรับทราบอุบายการภาวนาในการชำระจิตใจเพื่อกำจัดกิเลส คุณแม่ยังไม่มี

นรกสวรรค์ แกไปหมด รู้หมด แกรู้ ทีนี้เวลาภาวนา มันก็เพลินแต่ชมสิ่งเหล่านี้ ครั้นไปหาเรานานเข้าๆ เราก็ค่อยห้ามเข้าหักเข้ามาเป็นลำดับลำดา ห้ามไม่ให้ออก ต่อไปห้ามไม่ให้ออกเด็ดขาด นี่แหละเอากันตอนนี้ ทีแรกให้ออกได้ *"ให้ออกก็ได้ไม่ออกก็ได้ ได้ไหมเอาไปภาวนาดู ?"* ครั้นต่อมา *"ไม่ให้ออก"* ต่อมาตัดเลยเด็ดขาด *"ห้ามไม่ให้ออกเป็นอันขาด"* นั่น เอาขนาดนั้นนะทีนี้ ให้แกรู้ภายใน อันนั้นเป็นรู้ภายนอก ไม่ใช่รู้ภายใน ไม่ใช่รู้เรื่องแก้กิเลส จะให้แกเข้ามารู้ภายในเพื่อจะแก้กิเลส แกไม่ยอมเข้า เถียงกันแกก็ว่าแกรู้ แกก็เถียงกันกับเรานี่แหละ ตอนมันสำคัญนะ พอมาเถียงกับอาจารย์ อาจารย์ก็ไล่ลงภูเขาร้องไห้ลงภูเขาเลย *"ไป... จะไปที่ไหน... ไป สถานที่นี่ไม่มีบัณฑิตนักปราชญ์ มีแต่คนพาลนะ ใครเป็นบัณฑิตนักปราชญ์ให้ไป ลงไป..."* ไล่ลงเดี๋ยวนั้น ร้องไห้ลงไปเลย เราก็เฉย น้ำตานี้ ไม่เห็นมีประโยชน์อะไร เราเอาตรงนั้น ไล่ไป *"อย่าขึ้นมานะ แต่นี้ต่อไปห้าม"* ตัดเด็ดขาดกันเลย ไปได้ ๔ – ๕ วัน โผล่ขึ้นมาอีก *"...ขึ้นมาทำอะไร... !!!"*

"เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน" แกว่า

“มันอะไรกัน นักปราชญ์ใหญ่” เราว่าอย่างนั้นนะ ว่านักปราชญ์ใหญ่ แกว่า *“เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน ๆ”* แก จึงเล่าให้ฟังคือไปมันหมดหวัง แกก็หวังจะพึ่ง ก็พูดเปิดอกเสียเลย แกหวังว่า *“จะพึ่งอาจารย์องค์นี้ ชีวิตจิตใจมอบไว้หมดแล้วไม่มีอะไร แล้วก็ถูกท่านไล่ลงจากภูเขา เราจะพึ่งที่ไหน ? แล้วเหตุที่ท่านไล่ ท่านก็มีเหตุผลของท่านว่า เราไม่ฟังคำท่าน ท่านไล่นี่ ถ้าหากว่าเราจะถือว่าท่านเป็นครูเป็นอาจารย์ แล้วทำไมจึงไม่ฟังคำของท่าน เพราะเราอวดดี แล้วมันก็เป็นอย่างนี้ ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร ทีนี้ก็เลยเอาคำของท่านมาสอนมาปฏิบัติ มันจะเป็นยังไง ? เอาว่าซิ มันจะจมก็จมไปซิ”*

คราวนี้แกเอาคำของเราไปสอนบังคับไม่ให้ออก อย่างว่านั่นแหละ แต่ก่อนมีแต่ออก ๆ ห้ามขนาดถึงว่าไล่ลงภูเขา แกไม่ยอมเข้า มีแต่ออกรู้อย่างเดียว พอไปหมดท่าหมดทางหมดที่พึ่งที่เกาะแล้ว ก็มาเห็นโทษตัวเอง

“ถ้าว่าเราถือท่านเป็นครูเป็นอาจารย์ทำไมไม่ฟังคำท่าน ฟังคำท่านซิ ทำลงไปแล้วเป็นยังไงให้รู้ซิ”

เลยทำตามนั้น พอทำตามนั้นมันก็เปิดโล่งภายในซิ ทีนี้จ้าขึ้นเลยเชียว นี่ก็สรุปความเอาเลย นี่แหละที่กลับขึ้นมา กลับขึ้นมาเพราะเหตุนี้ ทีนี้ได้รู้อย่างนั้น ๆ ละทีนี้

รู้ตามที่เราสอนนะ

“เออ เอาละ ทีนี้ขยำลงไปนะตรงนี้ ทีนี้อย่าออกอย่ายุ่ง ยุ่งมานานแล้ว ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร เหมือนเราดูดินฟ้าอากาศ ดูสิ่งเหล่านั้นน่ะ ดูเปรตดูผี ดูเทวบุตรเทวดา มันก็เหมือนตาเนื้อเราดู สิ่งเหล่านี้ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร ถอนกิเลสตัวเดียวก็ไม่ได้ นี่ตรงนี้ ตรงถอนกิเลส” เราก็ว่าอย่างนี้ *“เอ้า ดูตรงนี้นะ”* แกก็ขยำใหญ่เลย เอาใหญ่เลย ลงใจไม่นานนะก็ผ่านไป แกบอกแกผ่านมานานนะ... พ.ศ. ๒๔๙๔ เราไปจำพรรษาที่ห้วยทราย ในราวสัก ๒๔๙๕ ละมัง แกก็ผ่าน...” (บรรลุธรรม)

นอกจากนี้ หลวงตายังได้เล่าถึงคุณแม่ชีแก้วว่ามีความรู้พิสดาร รู้เห็นแม่นยำมาก เช่น เมื่อหลวงตาออกจากวัด คุณแม่ชีแก้วก็จะทราบว่าหลวงตาไปแล้วเพราะจะรู้สึกเย็นๆ ทั้งๆ ที่หลวงตาไม่ได้บอกใครล่วงหน้า หรือเมื่อหลวงตากลับมาที่วัด คุณแม่ชีแก้วก็จะทราบล่วงหน้าเช่นกันด้วยรู้สึกถึงกระแสความอบอุ่น คุณแม่ชีแก้วก็จะจัดเตรียมหุงข้าว เตรียมหมาก ให้แม่ชีนำมาถวายไม่มีพลาดสักครั้ง จึงทำให้หลวงตาแปลกใจมาก และอีกเหตุการณ์หนึ่งก็คือเมื่อหลวงปู่มั่นมรณภาพ คุณแม่ชี

แก้วก็ทราบก่อนที่จะมีการประกาศข่าวมรณภาพของหลวงปู่มั่นทางวิทยุ เพราะเมื่อคุณแม่ชีแก้วเข้าที่ภาวนา หลวงปู่มั่นก็มาเร่งให้คุณแม่ชีแก้วไปวัดป่าบ้านหนองผือเพราะท่านอาพาธหนักและจวนจะมรณภาพแล้ว หลวงปู่มั่นมรณภาพ คุณแม่ชีแก้วก็ทราบในนิมิตภาวนาของท่าน

ตลอดเวลา ๔ ปีที่หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโนจำพรรษาอยู่ที่บ้านห้วยทรายนั้น ชาวบ้านห้วยทรายให้ความเคารพรักและเทิดทูนหลวงตาเป็นที่สุดอย่างหาที่เปรียบมิได้ และเมื่อหลวงตาไปสร้างวัดป่าบ้านตาด อยู่ที่บ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี ชาวบ้านห้วยทรายก็เดินทางไปกราบนมัสการหลวงตาอยู่เสมอไม่เคยขาด

บรรลุธรรม

ในวันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันที่ ๑ พ.ย. ๒๔๙๕ ขณะนั้นคุณแม่ชีแก้วมีอายุ ๕๑ ปี เป็นเวลาที่คุณแม่ท่านเดินจงกรมตลอดคืน จนรู้สึกเหนื่อยจึงได้นั่งพักที่แคร่ใต้ต้นพะยอมแล้วเอนตัวลงนอน คิดว่าจะพักสักครู่แล้วจึงจะไปนึ่งข้าว ก็รู้สึกว่ามีเสียงครืนเหมือนฟ้าผ่า

แคร่ที่นอนอยู่หักลง และมีเสียงผุดขึ้นมาเป็นคำกลอน พอจับใจความได้ว่า “สิ้นชาติแล้ว” คุณแม่น้ำตาไหลพรากด้วยความตื้นตันใจ

ในเรื่องนี้หลวงตาได้เคยกล่าวว่า *“ผู้เฒ่าแม่แก้วอัฐิเป็นพระธาตุแล้ว ผู้เฒ่านี้ถ้าพูดตามหลักความจริง ก็ผ่าน (สิ้นกิเลส) มาหลายปีแล้วนี่นะ ถ้าจำไม่ผิดเราว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ โน่น นานเท่าไร”*

ติดตามหลวงตา พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ หลวงตาพระมหาบัวได้ปรารภถึงโยมมารดาของท่านหลวงตามีความประสงค์จะให้โยมมารดาของท่านบวช ก็ขอให้คุณแม่ชีแก้วเดินทางไปอุดรธานีพร้อมกับคณะสงฆ์ ๔ – ๕ รูป เช่น หลวงปู่สิงห์ทอง หลวงปู่เพียร หลวงปู่บุญเพ็ง หลวงปู่ลี เพราะเห็นว่าคุณแม่ชีแก้วเป็นผู้ที่เหมาะสมจะอบรมถ่ายทอดความรู้ธรรมะให้แก่มารดาของท่านได้ดี อีกทั้งเพราะเป็นหญิง

ด้วยกัน คุณแม่พร้อมคณะแม่ชี ได้แก่ แม่ชีน้อมและแม่ชีบุญ จึงได้เดินทางไปจังหวัดอุดรธานีตามความประสงค์ของท่านหลวงตาพระมหาบัว คุณแม่ได้แนะนำภาคปฏิบัติภาวนา จนโยมมารดาของหลวงตามีความเลื่อมใสศรัทธาและได้ออกบวชตาม

หลวงตาพระมหาบัวได้ให้โยมมารดาของท่านบวชเป็นชีแล้ว ก็ได้พาคณะสงฆ์และแม่ชีไปจำพรรษาที่วัดสถานีทดลองเกษตร จ.จันทบุรี เป็นเวลา ๑ พรรษา ซึ่งที่ดินที่สร้างวัดนี้เป็นของพี่สาวของหลวงปู่เจี๊ยะ จุนโทถวายให้

ต่อมา โยมมารดาของท่านหลวงตาพระมหาบัวอยากกลับภูมิลำเนาเดิม เพราะความเป็นอยู่ที่จันทบุรีนั้นลำบากมาก ด้วยท่านไม่คุ้นเคยกับอาหารการกินและท่านก็ชรามากแล้วเห็นสมควรกลับภูมิลำเนาเดิม เพื่อให้ลูกหลานได้มีโอกาสดูแลพยาบาลในช่วงปัจฉิมวัยของท่าน หลวงตาพระมหาบัวจึงได้พาคณะกลับมาสร้างวัดป่าบ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานีในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ คุณแม่ชีแก้วได้จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าบ้านตาดกับโยมมารดาของท่านหลวงตาพระมหาบัวจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ คุณแม่ชีแก้วจึงได้กราบลาท่านหลวงตาพระมหาบัวกลับภูมิลำเนาบ้านห้วยทราย อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร และได้บำเพ็ญ

เพียรภาวนาอบรมสั่งสอนชาวบ้านตลอดมา มีสานุศิษย์ทั้งใกล้และไกลมากราบคุณแม่ชีแก้วด้วยความเลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก

การปฏิบัติและเผยแพร่ธรรม

หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโนได้กล่าวถึงคุณแม่ชีแก้วว่า *“ผู้เฒ่าแม่แก้วไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ การปฏิบัติธรรมอย่างนี้นับเป็นตัวอย่างของชาวพุทธ ที่ชาวพุทธทั้งหลายจะได้สำนึกในความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มั่นคง และเป็นเอก นับว่าผู้เฒ่าผู้นี้ประสบสิ่งที่ไม่รู้จักเสื่อมคลาย เป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ถึงที่สุดแล้ว”*

คุณแม่ชีแก้วเป็นผู้ปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถอย่างเคร่งครัด มีความเป็นอยู่เรียบง่าย สงบ บริสุทธิ์ กิจวัตรของท่านนั้นเป็นไปเพื่อธรรมโดยแท้ เริ่มจากตื่นนอนในช่วงเวลาประมาณ ๐๓.๐๐ นาฬิกา หลังจากนั้นจะทำวัตรเช้าและภาวนาจนถึงเวลาประมาณ ๐๕.๐๐ นาฬิกา ก็จะเข้าครัวนึ่งข้าว ทำกับข้าว จัดให้แม่ชีที่มีอายุน้อยที่สุดนำ

ไปถวายพระที่วัดห้วยทรายซึ่งมีอยู่ราว ๓ – ๔ รูป วัดห้วยทรายอยู่ห่างจากสำนักของคุณแม่ประมาณ ๓ กิโลเมตร ซึ่งมีหมู่บ้านห้วยทรายคั่นอยู่ระหว่างกลาง แล้วรับอาหารที่เหลือจากพระนำมารับประทาน และแบ่งให้ชาวบ้านไปรับประทานด้วย จากนั้นก็เริ่มเดินจงกรม เมื่อเหนื่อยจึงเปลี่ยนเป็นนั่งภาวนาแล้วท่องบทสวดมนต์ (ได้แก่ บททำวัตรเช้า – เย็น บทสวดเจ็ดตำนาน) ตอนบ่ายก็เริ่มเดินจงกรมอีกรอบจนถึงเวลาประมาณ ๑๕.๐๐ นาฬิกาจึงหยุด เพื่อปัดกวาดบริเวณวัดแล้วตักน้ำ หาบน้ำจากบ่อใส่ตุ่มเพื่อเตรียมไว้ใช้ จากนั้นได้เดินป่า หาเห็ด หาหน่อไม้ตลอดจนพืชผักต่าง ๆ สำหรับประกอบอาหาร ตอนเย็นขึ้นศาลาไหว้พระสวดมนต์ การสวดมนต์นี้เมื่อคุณแม่ชีแก้วท่านชรามาก ต่างก็แยกกันสวดมนต์ ยกเว้นวันพระให้ลงทำวัตรที่ศาลา ทุกคนร่วมกับหญิงชาวบ้านที่มารักษาศีลอุโบสถ จุดเทียนเดินจงกรมจนถึงเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ หรือ ๒๑.๐๐ นาฬิกา แล้วนั่งภาวนาถึงเวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. จึงนอนพักผ่อน คุณแม่ชีแก้วและคณะแม่ชีบ้านห้วยทรายปฏิบัติเช่นนี้เป็นกิจวัตร

นอกจากนี้ สำนักชีบ้านห้วยทรายยังมีระเบียบข้อปฏิบัติที่เคร่งครัด เพื่อให้แม่ชีทุกคนเป็นผู้ที่เคร่งครัดใน

ศีลอันบริสุทธิ์งดงามควรแก่การกราบไหว้บูชาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา

คุณแม่ชีแก้วมีอุปนิสัยเป็นคนพูดน้อย แต่คำพูดของท่านจะให้ข้อคิดหรือคติธรรมเสมอ ท่านมีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นปกติ เมื่อมีญาติโยมมากราบท่านและพูดว่า *“มากราบไหว้ด้วยความนอบน้อมต่ออุบาสิกา แม่ชีแม่ขาวผู้สุปฏิปันโน ปฏิบัติดี ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ปฏิบัติตรง”* คุณแม่ก็จะชิงพูดตัดบทว่า *“การมาของโยมเป็นบุญเป็นกุศลพอควรอยู่แล้ว คุณแม่ก็ขอให้เป็นบุญเป็นกุศลด้วยเถิด แต่อย่าได้เอาการเป็นอยู่ของแม่ชีเฒ่า ๆ อยู่บ้านนอกคอกนา ไปเทียบเท่ากับพระสังฆคุณผู้ประเสริฐนั้นเลย”*

การสอนศิษย์ของคุณแม่ชีแก้วท่านจะเน้นเรื่องศีล ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความสำรวมระวัง เมตตาจิต และความเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนให้มักน้อย สันโดษ ไม่ให้สะสม ถ้ามีใครทำผิดท่านก็เตือน บางครั้งก็ทำเป็นกิริยาเหมือนโกรธ พอผู้ผิดยอมลงให้ทีนี้ท่านก็เมตตาชี้โทษถูกผิด หรือเพื่อให้สำนึกตัวได้ แต่ท่านจะพยายามไม่ให้เสียน้ำใจทั้ง ๒ ฝ่าย

คุณแม่ชีแก้วจะย้ำสอนเสมอว่า *“พวกเราเป็นแม่ขาวนางชีมีครูบาอาจารย์ แม้อยู่ใกล้ท่านก็เหมือนอยู่ไกล*

เพราะโอกาสใกล้ชิดมีน้อย เราไปวัดตอนเช้าก็ได้เห็นท่าน ไปวันพระก็ได้เห็นท่าน ได้ฟังธรรมจากท่าน เป็นอย่างนี้ อย่าได้น้อยใจ เพราะต่างคนต่างก็รักษามิให้เป็นข้าศึกต่อกันได้ เราก็รักษาตัวเอง ครูบาอาจารย์ท่านก็รักษาจิตใจของท่าน ท่านรักเราด้วยธรรม เมตตาเราด้วยธรรมนะ”

อาการป่วย

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ขณะนั้นคุณแม่ชีแก้วมีอายุได้ ๗๖ ปี ท่านได้ล้มป่วยด้วยวัณโรค เบาหวาน และมะเร็งที่ปอด มีอาการรุนแรงมากถึงขั้นไอเป็นเลือดและอาเจียนเป็นเลือดครั้งละครึ่งกระโถน ได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลพร้อมมิตร กรุงเทพฯ มีคุณหมอเจริญและคุณหมอบุญเลี่ยม วัฒนสุชาติเป็นผู้นำไปรักษาเป็นเวลาประมาณ ๑๐ กว่าวัน ในระหว่างนั้นมีพระอาจารย์หลายท่านมาเยี่ยม เช่น พระอาจารย์สิงห์ทอง พระอาจารย์สุวัจน์ พระอาจารย์ทุย เป็นต้น เมื่อคุณแม่มีอาการทุเลาลงก็ได้กลับไปรักษาต่อที่บ้านห้วยทราย โดยมีคุณหมอเพ็ญศรี มกรานนท์เป็นผู้ดูแล

คุณหมอเพ็ญศรี มกรานนท์เป็นอาจารย์สอนนักศึกษาแพทย์ โรงพยาบาลรามาธิบดี กรุงเทพฯ และเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของหลวงตาพระมหาบัวได้ทราบเรื่องราวของคุณแม่ชีแก้ว ทางด้านปฏิปทาและจิตตภาวนาของคุณแม่จากหลวงตาพระมหาบัว เคยได้กราบเคารพและมีความเลื่อมใสศรัทธาท่านมาก เมื่อคุณหมอเพ็ญศรีได้ทราบข่าวอาการป่วยของคุณแม่ชีแก้ว คุณหมอรู้สึกเป็นห่วงท่านมากจึงได้ตัดสินใจมาอยู่ดูแลรักษาคุณแม่ เพราะทราบว่าที่ อ.คำชะอีนั้นไม่มีโรงพยาบาล มีเพียงสถานีอนามัยเล็ก ๆ และคุณหมอก็เป็นนักปฏิบัติธรรมอยู่แล้วจึงเป็นโอกาสดีที่จะได้อยู่ใกล้ชิดคุณแม่และรับธรรมจากท่านได้เต็มที่ ในขณะนั้นคุณหมอเพ็ญศรีได้ลาออกจากราชการอยู่ก่อนแล้ว จึงมีความสะดวกที่จะดูแลคุณแม่ได้อย่างเต็มกำลังความสามารถในทุก ๆ ด้าน และด้วยความเคารพเลื่อมใสศรัทธาและเสียสละ คุณหมอเพ็ญศรีได้อยู่เฝ้าปรนนิบัติดูแลรักษาคุณแม่ชีแก้วจวบจนวาระสุดท้ายของคุณแม่เป็นเวลาถึง ๑๔ ปี

มรณกรรม

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ขณะนั้นคุณแม่ชีแก้วมีอายุได้ ๙๐ ปี ด้วยธาตุขันธ์ในวัยชราและอาการป่วยที่รุมเร้า ท่านป่วยหนักในช่วง ๓ ปีสุดท้าย และในที่สุดคุณแม่ชีแก้วก็จากไปด้วยอาการสงบ ในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๔ เวลา ๐๙.๒๕ น. ที่สำนักชีบ้านห้วยทราย อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร สิริรวมอายุได้ ๙๐ ปี ๕๔ ปีในเพศแม่ชี นับเป็นความสูญเสียบุคคลสำคัญของผู้ปฏิบัติธรรมในฝ่ายสาวิกาอย่างน่าเสียดายยิ่ง

ตลอดเวลา ๕๔ ปีในเพศแม่ชีที่คุณแม่ชีแก้วบวชชีนั้น ท่านได้บำเพ็ญเพียรภาวนา ปฏิบัติธรรมโดยสม่ำเสมอ มิเคยประพฤติผิดในคลองชีเพศเลยด้วยอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญเพียรภาวนา การปฏิบัติอันแน่วแน่ของคุณแม่นี้ทำให้คุณแม่ได้รับความเคารพ เลื่อมใสศรัทธา สาธุชนทั่วไปเป็นจำนวนมากได้มาเคารพกราบไหว้ไม่ขาดสาย เมื่อคุณแม่ชีแก้วจากเราไปแล้วก็ยังคงเหลือแต่คุณงามความดีของท่าน และแนวปฏิบัติที่ท่านเพียรพยายามรักษาไว้ คงอยู่เป็นอนุสรณ์แก่พุทธศาสนิกชนสืบไป

ประมวลคำสอนของ
คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

คำพูดคำสอนของคุณแม่โดยมากแล้วท่านจะพูดเป็นภาษาภูไท ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของภาษา อีกทั้งท่านมักพูดเป็นคำคล้องจอง สุภาษิต คำผญา จึงยากแก่การฟังและแปลความ แต่ด้วยความพยายามของคณะศิษยานุศิษย์ผู้เคยอยู่รับใช้ใกล้ชิด ก็พอประมวลคำสอนของคุณแม่ได้ดังนี้

- โลกอันนี้เป็นเอกนาโถ หาทุกข์ก็ได้ หาสุขก็ได้ หาประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ หานรก หาสวรรค์ หามรรค หาผล หานิพพาน หาอะไรก็ได้หมดโลกนี้โลกหาได้
- เกิดเป็นคนต้องมีความอดความทน มีความอุตสาหะพากเพียร ให้เล่าเรียนตายเกิด ตายเกิดอยู่นี้แหละ
- ผู้ได้เกิดได้ตายทุกคน แสนทุกข์แสนยาก แสนลำบากหัวใจจิตใจนี้
- ความเกิดความตายมันมีอยู่ทุกหมู่สัตว์ ไม่ว่าสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เจ้าข้อยข้าทั้งหลายก็มีตายกับเกิด เด็กน้อยผู้ใหญ่ตายไปเสมอกัน
- ให้เชื่ออยู่ในความตาย จะตายเช้าตายเย็นเรามิ

รู้จัก ความตายได้เวลาของเขา เขาก็มาเอาไป น้อยใหญ่เสมอหน้า

- ให้พากันตั้งใจภาวนา ทำสมาธิอย่าเกียจคร้าน เอาขันธ์ ๕ เป็นขันบูชา เอาหัวใจเป็นเทียนไต้ส่องทาง ให้พบเห็นทางพ้นทุกข์ เกิดเป็นคนให้ตั้งอยู่ในศีล อย่าได้หมิ่นต่อธรรม

- ทุกข์ยากแท้ ทุกข์ตั้งแต่เกิด ทุกข์จนสุดท้ายตาย แล้วก็ยังทุกข์อยู่

- อย่าได้กินแล้วนอนคือหมูคือหมาเด้อลูกแม่เด้อ ลูกเอ๋ยให้ฟังความแม่ ให้แน่ความหน่าย ให้อายความเกิด ให้เปิดความสุข อย่าเมานั่งจุกนั่งเจ่า อย่าเฝ้าแต่กองขี้เถ้าของตน

- อย่าให้เสียทีบวชเป็นชีแล้วนี่ ให้เป็นชีแท้ ๆ อย่าเอาแห้ (หินกรวด) มาปน อย่าได้เป็นแม่ขาวแม่ขิว (เหม็นเขียว) แม่หลิ่วตาเข้าบ้าน อย่าได้เป็นแม่ขี้คร้าน ขี้ความ ขี้ขอ แม่มิพอความอยาก แม่มิยากความตาย แม่มิอายความเว้า แม่มิเล่าความธรรม ลูกแม่ทุกคนอย่าได้เป็นอย่างนี้

- ลูกเอ๋ยหากพอใจมาเป็นลูกแม่ แม่เว้าเห้อฟัง (ให้เชื่อฟัง) แม่จ่มเห้อ (บ่นให้) ว่าแม่สอน แม่คอนเห้อ (ให้)

ลูกแม่หาบ แม่ก้มขาบ (กราบ) เห้อลูกแม่ตามเด้อลูกเด้อ

- เกิดแล้วตายเล่าเกิดเก่าตายตาม เชื้อนามหน่อพระ (พุทธ) เจ้า อย่าเน่าเล่นเหม็นโห (หึ่ง) ตายให้แท้ ตายให้จริง ตายทิ้งวางขันธ์ ตายเห้อ (ให้) ทันธรรม ตายนำ (ตาม) พระ (พุทธ) เจ้า ตายแล้วเข้าพระนิพพาน

- รีบตั้งใจภาวนาได๊ (นะ) ครั้นมิตั้งใจภาวนา บาด (เวลา) แม่ตายจะบไห้ (ร้องไห้) หว้าม ๆ (เสียใจ) อยู่ จะได้แต่ขายเพิ่นอายโต๋ (ตัวเอง)

- อย่าอ้างกาลอ้างเวลา อย่าไปอ้างว่ายามมื้อเช้าน้ำหลาย สายมาอ้างว่าแดดฮ้อน (ร้อน) ดึกออนซอน (ยามดึกสงัด) อ้างว่านอนบ่พอตา ซ้ำแจ้ง (สว่าง) มาคิดหาแต่ทางไป

- อย่าไปฟังแต่ความของกิเลสตัวขี้เกียจขี้คร้าน อย่าไปเว้า (พูด) ต้านความธรรมนักปราชญ์ คนขี้ขลาดเป็นแต่อ้างธรรมคำของโต๋ (ตน) โหมิโง โต๋มิติง คลำคิงแต่หม่องนอน (เหมือนคนตาย)

- ให้ภาวนาดูกองทุกข์ เกิดมาแล้วมันมีแต่ทุกข์ อยากก็ทุกข์ไม่อยากก็ทุกข์ อิ่มก็ทุกข์ไม่อิ่มก็ทุกข์ นั่ง นอน กิน ถ่ายก็ทุกข์อยู่ทุกเมื่อ ทุกข์ไจ้ ๆ บ่ไล่มื้อถิ่มวัน (ทุกข์ตลอดไม่ว่างเว้น)

- ทุกค่ำเช้าให้ตั้งต่อแต่ภาวนา วันคืนคิดถึงบุญตนสร้าง

- อย่าได้ไปอวดชาวบ้านกล่าวสามหาว ตัวขี้ฮ้าย (ขี้เหร่) เห้อ (ให้) หลบอยู่คือกบ เห็นคนมาจะโตนหลุบลงน้ำ (กระโดดลงน้ำ) ตัวเป็นคนโง่อย่าอวดโต๋ (ตน) ฉลาด

- อย่าเป็นคนหลัก หลอกอวดตัวดี ถ้าผู้ได๋อวดว่าตัวเป็นคนดี เป็นคนหลัก เป็นคนฉลาด คนนั้นเป็นคนใบ้ใจเบาผิดวินัย แต่คนดีนั้นใบ้ใจนั้นตั้งอยู่ในธรรม

- ให้ตั้งเจอรักษา กาย วาจา ใจ ให้รักษามารยาทให้เรียบร้อย อย่าเป็นคนพูดมากเอายากใส่แต่ตัว อย่าเป็นคนลืมโต๋ โห้ลืนเพิ่น เว้าเห้อระวังโต๋โหเห้อ ระวังคอ ถ้ามิรักษาคำเว้าผิดกะมิฮู้จักโต๋ ว่าแต่โต๋เว้าแม่นเว้าถืก (ให้สำรวมระวังกาย วาจา ใจ)

- เวลาเขาด่าเฮาอย่าด่าตอบ เวลาเขาซังเฮาอย่าซังตอบ เวลาเขาฮ้ายเฮาอย่าฮ้ายตอบ เวลาเขานินทาเฮา เฮาอย่าเว้าพื้นคืนขี้ฝอย

- ของจริงนิ่งเป็นใบ้ ของพูดได้นั่นไม่จริง

- นกฮ้องในฮั้นว่าดี ชะนีฮ้องในฮั้นว่าโม้น หลวมพุ้นหลวมพี้ หาบ่อนเอามิได้

- เฮียนให้สุด ขุดให้เถิง เบิ่งให้ฮู้ ดูให้เป็น เห็นได้

แนวในดวงแก้วทั้งสาม

- มิเฮ็ดมิเป็น มิเห็นมิฮู้

- โตบุญนั่นตัวดำก้นก่าน โตบาปนั่นหัวโล้นห่มเหลือง (สอนแม่ชีไม่ให้ใกล้พระสงฆ์)

- ศีลอยู่ที่ละ พระอยู่ที่ใจ

- ฮักกันแล้วกูมึงอย่าได้ว่า แม่นสิซัง (เกลียด) ท่อฟ้าความฮ้ายอย่าได้จา (พูด)

- คนเฮานี้คือกันทั้งโลก เกิดแล้วบ่อกลับปิ้นต่าวตายเสี่ยงคู่ซู่คน

- เก้าทานสิบทาน บ่ท่อทานสังฆะเจ้า

- ค่อยคิดค่อยแก้ ค่อยแกค่อยดึง ค่อยขุดค่อยขนค่อยค้นค่อยค้ำ ค่อยทำค่อยสร้าง ค่อยถางค่อยหว่าน ค่อยงั้นค่อยแง้น แม้นหากสิได้ก้อนคำ

- ใจอยากหยุ่ง ความหลายโตจึงจ่อง โตหนึ่งข่องง่าคอง โตสองข่องง่าขาม โตสามข่องง่าหมี้ โตสี่ข่องง่าหว่า โตห้าข่องง่าบก โตหกข่องง่าแต้ ไผสิมาช่วยแก้ควายข่องจั่งสิไป

- สุกอยู่ต้นบ่ปานฝานหัวบ่ม เพิ่นบ่มให้กะบ่ปานบ่มเอง

- เฒ่าหูหวาย เฒ่าดายดอก เฒ่าหยอกหลาน เฒ่า

หาญป่า เฒ่าจ่าแห เฒ่าแวะให้แวะสวน เฒ่าแดดเฒ่าลม เฒ่าสมสินสร้าง เฒ่าอ้างตำรา เฒ่าศีลภาวนาเข้าวัด

- รักษาศีลเอาไว้ใจเที่ยงภาวนา สลึงเดียวกะบ่ได้หา สูเจ้าอย่าขี้คร้าน สมถะวิปัสสนาพร้อม เป็นการไกลกิเลส ละให้หลุดลงให้เสี่ยง ผลเที่ยงแม่นนิพพาน

ประวัติที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ

สมเด็จพระสังฆราชทรงสนทนาธรรมกับคุณแม่*

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๙ – ๒๕๑๐ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ "พระสาสนโสภณ" ได้ไปที่วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี และพำนักอยู่หลายวัน ในตอนนั้นคุณแม่ชีแก้วและคณะแม่ชียังอยู่ที่วัดป่าบ้านตาด ท่านได้สนทนาธรรมกับคุณแม่ โดยมีองค์หลวงตาและคณะแม่ชี ร่วมรับฟังด้วย ใจความการสนทนาธรรม มีดังต่อไปนี้

พระสาสนโสภณ : .... (เทปตอนนี้ความไม่ชัดเจน)

คุณแม่ : เร่งความเพียรจนตัวเองไม่รู้สึก... ไม่รู้เลย ไม่รู้เรา ไม่รู้จิต เวลามันจะเป็นขึ้นมา รู้ขึ้นมา ๆ อะไรก็รู้หมด รู้ขึ้นมา ๆ รู้ขึ้นมารวมลงที่ใจหมด รู้เข้ามา ๆ แล้วตกวูบลงไปที่รู้ แล้วก็มีแต่รู้ตัวเดียวเท่านั้น รู้มาก รู้น้อยมันก็รู้หมดเลย มีมากมีน้อยมันก็รู้หมดเลย... มันเป็นอย่างนั้น ไม่รู้ว่ามันจะเป็นอะไร... (หัวเราะ)...

---

*เทปบันทึกคำสนทนาจากวัดป่าบ้านตาด

พระสาสนโสภณ : ขึ้นอยู่กับทำสิ่งนั้น...

คุณแม่ : ก็ช่วงนั้นพระอาจารย์ไปเที่ยวธุดงค์ท่านยังไม่กลับ การภาวนาไม่เป็นเหมือนอย่างเก่า รู้สึกอัศจรรย์ใจ มันเป็นอย่างไรใจนี่น่ะ ภาวนาไม่เป็นอย่างเก่านี่ แต่ก่อนแล้วพอภาวนาลงไปรู้สึกว่ามันมีอะไรขึ้นมา เมื่อท่านอาจารย์กลับมา ท่านถามว่าเป็นอย่างไรสมาธิภาวนา ถ้าภาวนาไม่มีอะไรอาตมาจะหนีท่านว่าอย่างนั้น... ก็เลยเล่าเรื่องให้ท่านฟัง เหมือนกับเล่าให้พระเดชพระคุณฟังนี่แหละ ท่านก็ตอบปัญหาได้หมด อันนั้นเป็นอย่างนั้น อันนี้เป็นอย่างนี้... ท่านจึงบอกว่า เอ้า ! ให้พิจารณาดูว่าใจเรามันเป็นอย่างไร มันออกไปอย่างไรก็ต้องรู้... ก็เลยมานั่งภาวนา มานั่งภาวนา ภาวนาไปไม่รู้สึกอะไร มีแต่ผู้รู้ผุดขึ้นมาในใจ แล้วมีเสียงพูดแจ๋ว ๆ บอกท่านหมดเลย ท่านบอกว่า ท่านเองก็พูดขึ้นมาเหมือนกัน... “พระอนุรุธขึ้นเต็มดวง สว่างไสว ใจคอพระอนุรุธแจ้งเต็มดวงใสสว่าง เหมือนพระจันทร์สว่างไสวเต็มดวง...” หมดเท่านั้นแหละ ไม่รู้จักถูกจักผิด ขออภัยอย่าโกรธเลย พระเดชพระคุณ ข้าน้อยก็ไม่รู้อะไร แล้วแต่พระเดชพระคุณ... ขออภัย พระเดชพระคุณ ขอนิมนต์

พระสาสนโสภณ : ยังต้องการจะฟัง

คุณแม่ : รู้หมดทุกสิ่งทุกประการ ธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ ดิน น้ำ ลม ไฟ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความโกรธ ความโลภ ความหลงทั้งหลาย มันก็เป็นอยู่ตามสภาพของมัน แล้วก็ลองพิจารณาให้มันเป็นอย่างเก่ามันก็ไม่เป็น เกิดมาแล้วก็ดับ ถ้าเกิดก็เกิดเป็นชาติใหม่ เป็นอย่างนี้ล่ะ ไม่ใช่ชาติเก่า ตายแล้วเกิดชาติใหม่ ไม่ใช่เป็นชาติเก่า จักถูกหรือผิดก็ไม่รู้ ขอเล่าถวายเพียงเท่านี้ ขออภัยถ้ามันผิดไป ผิดถูกก็ขออภัย

พระสาสนโสภณ : คิดอย่างไรกับชาติเก่าชาติใหม่

คุณแม่ : โอ๊ย ! ชาติเก่าชาติใหม่นี้ เมื่อเทียบกับตัวเรา เหมือนพวกเรานอนหลับ นอนหลับไปสนิทไม่รู้สึกตัว เวลาตื่นขึ้นมาแล้วก็รู้สึกตัว ยังเป็นตัวคนผู้เก่า เป็นคนผู้เก่า เขาก็ว่า อ้าว ! สิ่งของชนิดนี้ก็ลืมไปแล้ว ของชนิดนี้ก็เสื่อมไปแล้ว เขาเมาเหล้าเขาก็หลงหมด หลงตัวนี้อะไรก็วางทิ้งไว้... คนเราเอาอะไรไป คือจะเป็นอย่างนั้นก็ไม่รู้ มันถูกก็ไม่รู้ คือจะเป็นอย่างนั้น

พระสาสนโสภณ : เป็นคนเดียวกันแต่ว่าเปลี่ยนสังขาร ใช่ไหม

คุณแม่ : สังขารก็สังขารอันเก่า กายก็กายอันเก่า ยังเปลี่ยนแต่ผู้รู้เท่านั้น... ยังอยู่แต่ผู้รู้เท่านัน เป็นอย่างนี้

ขออภัยด้วยเถิด แล้วพวกเรามีสิ่งของอะไร... อะไรก็มีหมดทุกสิ่งทุกประการ สิ่งนั้นก็ได้เก็บ สิ่งนี้ก็ได้รักษาไว้ พยายามรักษาไว้ แล้วของสิ่งนั้นมันก็ดับไปหมด ไม่มีอะไรมาปกปักรักษา มันก็อยู่เรื่อย ๆ เปื่อย ๆ คนเราไม่มีอะไร คนจน ๆ นี่เอง

พระสาสนโสภณ : หมายถึงว่าที่รู้สึกว่าเดี๋ยวนี้เป็นอย่างนั้นสำหรับแม่แก้ว ใช่ไหม

คุณแม่ : ใช่ เจ้าค่ะ

พระสาสนโสภณ : ท่านอาจารย์ไม่ต้องจัดอะไรมากหรอก

นิมิตท้าวธรรมกถึกมาขอเป็นลูก

คุณแม่เล่าว่า เมื่อคืนนี้นิมิตว่าตัวเองได้เหาะขึ้นไปคลอดลูกบนอากาศ แต่ไม่เหมือนกับที่ชาวโลกเขาคลอดลูก ไม่มีเลือดไม่มียาง ไม่สกปรก เป็นลูกผู้ชาย ผิวพรรณเหลืองดั่งทองคำ มีรัศมีออกโดยรอบ ขณะอยู่ในท้องแม่ก็ใสเหมือนกับมองเข้าไปในแก้ว คลอดออกมาแล้วก็ลุกกราบได้ทันที พร้อมกับบอกชื่อว่า “ท้าวธรรมกถึก”

คุณแม่ถามว่า "ทำไมจึงอยากเกิด" ได้รับคำตอบว่า "จะลงมาบำเพ็ญบารมีจึงมาขอเกิดกับคุณแม่ก่อน ไม่ประสงค์จะเกิดในครรภ์ของมนุษย์ ขอเป็นลูกของคุณแม่" ขณะพูดคุยกันอยู่นั้น พระผู้ใหญ่ท่านหนึ่งก็มารับทารกทองคำนั้นไปเลี้ยงไว้ ต่อไปภายหน้าเด็กคนนี้คงต้องได้บวชและอยู่รับใช้ใกล้ชิดท่าน

คุณแม่พยากรณ์ไว้ โดยบอกถึงชื่อพ่อ – แม่ของเด็กทารกคนนั้น และติดตามถามข่าวว่าพ่อ – แม่ของเด็กได้ลูกชายจริงไหม และยังบอกอีกว่า เด็กจะอยู่ได้เพียง ๓ วัน แล้วจะมีผู้มาแทน เหตุการณ์ตามนิมิตก็เป็นจริงทุกอย่าง คือเมื่อเด็กทารกคลอดแล้ว ก็ร้องอุแว้เกือบตลอดทั้ง ๓ วัน จนเย็นวันที่ ๓ ก็สลบไป พ่อ – แม่ และญาติของทารกก็ว่าวันนี้เย็นค่ำมืดแล้ว พรุ่งนี้ค่อยเอาไปฝัง จากนั้นได้เอาผ้าหุ้มห่อเด็กเอาไว้ พอรุ่งอรุณวันใหม่ซึ่งเป็นความหวังครั้งสุดท้ายของผู้เป็นพ่อ – แม่ ผู้เป็นแม่ก็บีบน้ำนมจากเต้านมใส่ช้อนแล้วใช้สำลีชุบน้ำนมค่อย ๆ แตะที่ริมฝีปากของทารก และน้ำนมได้ซึมไหลเข้าสู่ปากลงสู่ลำคอ จนที่สุดทารกก็ขยับปากขยับคอได้ จึงรู้ว่ายังไม่ตาย

เมื่อครบกำหนดวันออกไฟแล้ว พ่อ – แม่ของเด็กรีบพาเด็กไปกราบคุณแม่ทันที คุณแม่พูดว่า “ไม่ต้องเอามาให้แม่หรอก เขามาหาก่อนที่จะไปอยู่กับพวกเธอแล้วเลี้ยงเขาให้ดี เขามาอาศัยร่างที่ได้จากโยม จึงนับว่าเป็นลูกของโยม ต่อไปภายหน้าเขาจะได้บวชค้ำชูพระพุทธศาสนา”

(โลกนี้โลกหาได้ หน้า ๙๔)

นิมิตเทพบุตรมาขอเป็นลูก

นิมิตที่เป็นจริงของคุณแม่อีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องที่เทพบุตรตนหนึ่งจะจุติมาเกิดเพื่อสร้างบุญบารมีในบวรพระพุทธศาสนาสืบธรรมไว้ โดยคุณแม่เล่าว่า “ก่อนที่จะมาเกิด เทพบุตรตนนั้นได้ลงมายังโลกมนุษย์ เพื่อมาเสาะหาที่เกิด คือเสาะหาผู้จะได้เป็นพ่อเป็นแม่ ชาติตระกูลและลำดับการเป็นลูก แต่เป็นเพราะบุญเก่าส่งผลให้ จึงได้มาพบปะกันตอนที่อยู่ภูเก้า”

จนที่สุดผู้เป็นแม่ตั้งท้องได้ ๖ เดือน พระอินทราธิราชผู้เป็นหัวหน้าเทวดาอยู่บนสวรรค์พร้อมเทวดาหมู่มาก

พากันนำเทพบุตรตนนั้นมาถวาย วันที่หมู่เทวดาเอามาส่งนั้น มีแสงสว่างไสวทั่วไปหมดในแถบถิ่นนั้น แต่รู้ได้เฉพาะคุณแม่กับคุณแม่แดง (แม่ชีมะแง้ ผิวขำ) แต่คุณแม่แดงท่านไม่ได้พูดให้ฟัง ในตอนหลังจึงได้พูดกับพระอาจารย์ผู้ใหญ่ ท่านจึงว่า "สามเณรรูปนี้ได้เห็นตั้งแต่ลงมาเสาะหาที่เกิด จึงได้ชวนให้มาเกิดกับ..."

วันนั้นเทพบุตรลงมาแล้วก็บอกว่า "จะมาขอเป็นลูกของคุณแม่ชี" คุณแม่ก็บอกว่า แม่บวชแล้วไม่อาจที่จะให้ใครมาเกิดด้วยได้ หากจะเกิดก็ให้ไปเกิดเข้าครรภ์ของนาง... ภรรยาของนาย... ให้เฝ้าครรภ์เอาไว้ เกิดกับสามีภรรยาคู่นี้แหละ ต่อไปภายหน้าก็จะได้บวชในพระพุทธศาสนาตามประสงค์ ผู้เป็นพ่อเป็นแม่ก็เป็นชาวไร่ชาวนา ก็พอที่จะส่งเสียให้เรียนหนังสือพออ่านออกเขียนได้ ถ้าหากถือเอาพ่อ – แม่คู่นี้เป็นที่เกิด เกิดมาในตอนนี้ก็จะดีมาก เพราะเป็นลูกที่เกิดกลาง ๆ เกิดมาแล้วพ่อแม่จะไม่ห่วงหาอาลัยนัก เพราะคนแถบถิ่นนี้เขารักและห่วงอาลัยลูกคนแรกและคนสุดท้ายเท่านั้น หากจะเกิดกับสามีภรรยาคู่นี้ก็จะได้เป็นลูกคนกลาง กอปรกับต้นตระกูลของเขาก็ฝักใฝ่สนใจใส่ใจในพระพุทธศาสนา จัดเป็นตระกูลสัมมาทิฏฐิ

เทพบุตรตนนั้นก็ว่า “จะรับรองได้อย่างไรว่า เมื่อเติบโตพอที่จะบรรพชาอุปสมบทแล้วจะได้บรรพชาอุปสมบทตามประสงค์” คุณแม่ก็ว่า “แล้วแต่บุพกรรมของท่านเอง” เมื่อได้สนทนาตกลงตัดสินใจกันแล้ว พระอินทราธิราชผู้เป็นหัวหน้าเทวดาทั้งหลายก็กลับสวรรค์ไป เหลือแต่เทพบุตรผู้จะถือกำเนิดในครรภ์มนุษย์ต่อไป

หลายวันต่อมาคุณแม่จึงเรียกสามีภรรยามาพูดคุยให้ฟังตามเรื่องราวที่ปรากฏในนิมิตและออกปากขอทารก สามีภรรยาคู่นั้นก็ตกลงถวายให้เป็นลูกของคุณแม่ตั้งแต่บัดนั้น เมื่อครบกำหนดคลอดได้คลอดออกมาเป็นเด็กผู้ชาย รูปร่างหน้าตาอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์พ่อของเด็กได้มากราบเรียนคุณแม่ทราบ คุณแม่บอกว่าให้ตั้งชื่อว่า... ปัจจุบันได้อุปสมบทในบวรพระพุทธศาสนาสมความประสงค์และเป็นลูกศิษย์องค์สำคัญมากรูปหนึ่งขององค์หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

(โลกนี้โลกหาได้ หน้า ๙๑ – ๙๒)

คุณแม่ชีแก้วทำนายหลวงปู่เขียน ฐิตสีโล

ในสมัยที่หลวงปู่เขียนออกฝึกหัดปฏิบัติอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่นนั้น ท่านเล่าว่ามีแม่ชีอยู่คนหนึ่งชื่อแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ซึ่งแม่ชีผู้นี้ท่านพระอาจารย์มั่นกล่าวว่าเป็นผู้ที่มีธรรมะ เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ได้ทำนายท่านไว้ว่า “ท่านมหาบวชมาแล้ว ชาตินี้เป็นชาติที่ ๓ และจะอยู่ในเพศบรรพชิตนี้ตลอดไปจะไม่สึก ชาติที่บวชครั้งแรกนั้นท่านมหาบวชเป็นสามเณรอายุได้ ๑๗ ปีก็สึก ชาติต่อมาก็บวชเป็นสามเณรอีกอายุได้ ๑๙ ปีย่างเข้า ๒๐ ปี แต่ยังไม่ได้บวชเป็นพระก็สึกอีก ชาตินี้เป็นชาติที่ ๓ และได้บวชเป็นพระอีกทั้งจะอยู่ต่อไปได้ตลอด จะไม่ลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาส จะอยู่ในเพศพรหมจรรย์ตลอดไป” หลวงปู่ก็พูดว่า “ถ้าหากอาตมาอยากจะสึกจะทำอย่างไรคืออยากสึกมาก ๆ อดไม่อยู่แล้วก็สึกไป” คุณแม่ก็กล่าวว่า “ไม่เป็นเช่นนั้น ถึงแม้ว่าท่านมหาจะอยากสึกอย่างไรก็ตาม แต่สำหรับชาตินี้แล้ว ท่านมหาจะต้องอยู่ในเพศพรหมจรรย์นี้ตลอดไป ไม่สึกแน่นอน” หลวงปู่กล่าวว่าก็ได้แต่รับฟังไว้คอยสังเกตดูตัวเองอยู่ตลอดมา

(ฐิตสีลานุสรณ์ หน้า ๒๗)

ปฏิปทาพระธุดงคกรรมฐาน
สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
กล่าวถึงคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ*

...จะขอเล่าเรื่องผลของปัญหาทางสมาธิที่อบรมดีแล้วให้ท่านฟังพอเป็นคติต่อไป เพราะภูมิสมาธิและปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากสมาธิของรายที่มีจิตผาดโผน เมื่อฝึกอบรมถูกทางแล้วย่อมทำประโยชน์ได้ลึกซึ้งและกว้างขวางผิดธรรมดา ดังที่เคยทราบจากประวัติท่านอาจารย์มั่นเป็นต้น ซึ่งเป็นอาจารย์ที่มีจิตผาดโผนในขั้นฝึกทรมานและเป็นจิตอาชาไนยหลังจากท่านฝึกดีแล้ว แต่ที่จะเล่าต่อไปนี้เป็นผู้หญิงซึ่งเคยเป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการอบรมมาจากท่านในขั้นต้น ขณะนี้หญิงคนนั้นเป็นอุบาสิกานุ่งขาวห่มขาวแล้วยังมีชีวิตอยู่ จิตของแกมีนิสัยผาดโผนคล้ายคลึงกับท่านอาจารย์มั่นอยู่หลายแขนง ซึ่งพอจะนำมาลงไว้เป็นข้อคิดแก่ท่านนักปฏิบัติได้พิจารณาหาสาระเท่าที่ควรเป็นได้ สมัยแกยังเป็นสาว ท่านอาจารย์มั่นเคยไปจำพรรษาอยู่ที่บ้านแกหนึ่งพรรษา พร้อมพระเณรเป็น

---

*จากหนังสือ *ปฏิปทาพระธุดงคกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต* โดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน

จำนวนมาก ทราบว่านับตั้งแต่บ้านนั้นมาเพิ่งมีพระมาอยู่จำพรรษาราว ๔๐ - ๕๐ องค์ คราวนั้นเอง พระเถรานุเถระที่มีอายุพรรษามาก ซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่าน ก็มีมาจำพรรษาด้วยหลายองค์ องค์ที่มีความรู้ทางปรจิตตวิชา รู้วาระจิตของคนอื่นก็มี และทำหน้าที่ช่วยดักจับพระที่ชอบขโมยเก่ง ๆ (จิตพระที่ชอบขโมยคิดออกนอกลู่นอกทาง) อีกด้วย

คือ ก่อนท่านจะแสดงธรรมอบรมพระในเวลากลางคืน บางครั้งท่านสั่งพระองค์ที่มีความสามารถในทางปรจิตตวิชานั้นว่า วันนี้ท่านช่วยผมปราบขโมยหน่อยนะ ขณะเทศน์ผมไม่ค่อยมีโอกาสดักจับขโมยเหล่านี้ แม้จับได้ก็ไม่ถนัดดังที่คอยซุ่มดักจับอยู่ที่ประตู (คอยกำหนดจิตดักจับจิตที่คิดต่าง ๆ ของผู้อื่นอยู่โดยเฉพาะ ไม่มีงานอื่นเข้ามาแทรก) เนื่องจากผมทำหน้าที่แสดงธรรมไม่มีเวลาคิดอย่างอื่น กว่าจะย้อนจิตมาตรวจจับ ขโมยก็รีบไปกว้านเอาอะไรแล้วรีบกลับมาเสียก่อน เรื่องจึงมักจะเย็นไป ไม่ได้คาหนังคาเขา จึงขอให้ท่านช่วยจับให้ได้คาหนังคาเขาให้หน่อย ขโมยพวกนี้เก่งนัก คอยด้อมออกเวลาเรามีธุระจำเป็น คอยดักเอาตัวเก่ง ๆ ที่ฉลาดให้ได้ พอสั่งเสร็จก็เริ่มแสดงธรรมต่อไปโดยไม่สนใจกับอะไรอีก สักประเดี๋ยว

ขโมยก็ด้อมออกเที่ยวเพ่นพ่านตามเคย และได้ยินเสียงท่านองค์ทำหน้าที่ปราบทักขึ้นในเวลาต่อมาว่า ท่าน... คิดอะไรอย่างนั้น ท่านอาจารย์หยุดเทศน์ชั่วคราวและช่วยเสริมการปราบของท่านองค์นั้นว่า มันต้องอย่างนั้นล่ะ จงกำหนดจิตให้อยู่กับตัวซิ อย่าส่งจิตออกไปคิดเรื่องต่าง ๆ อย่างนั้นมันผิด ขโมยกลับกลัวท่านและเข็ดหลาบไม่กล้าออกเที่ยวเพ่นพ่านเหมือนแต่ก่อน ท่านทักไม่กี่รายโจรผู้ร้ายก็สงบลงเห็นกับตา แต่บางรายกลับกลัวท่านมากทั้งในขณะนั้นและวาระต่อไป ไม่กล้าส่งจิตออกเที่ยวนักเหมือนแต่ก่อน นี่ท่านสั่งให้ทำเป็นครั้งคราว ส่วนจะมีความหมายอย่างไรบ้างนั้นพวกเราทราบไม่ได้ เพราะท่านไม่บอก แม้องค์ที่เคยช่วยท่าน ถ้าท่านไม่สั่งก็ทำเป็นเหมือนไม่รู้ไม่เห็นราวกับว่าไม่รู้อะไร แต่พระเณรก็กลัวท่านมาก รองท่านอาจารย์ลงมานี่เขียนออกนอกลู่นอกทางยิ่งกว่าขโมยเสียอีก จึงขอย้อนกลับเข้ารอยเดิมที่วางแนวเอาไว้

หญิงสาวคนนั้นก่อนที่จะเริ่มฝึกหัดภาวนาก็เนื่องจากท่านอาจารย์ไปจำพรรษาที่นั้น และแกก็เคยไปที่วัดกับชาวบ้านอยู่เสมอ ท่านจึงสั่งให้ภาวนาและแนะวิธีให้ไปทำที่บ้าน ได้ผลอย่างไรให้ออกไปเล่าให้ท่านฟัง

เพื่อท่านจะได้อธิบายต่อให้ ตอนบวชเป็นชีแล้วแกเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า พอท่านสั่งแล้วสั่งอีกหลายครั้งหลายหนให้ทำภาวนาแกจึงคิดสะดุดใจว่า ชะรอยเราจะพอมีวาสนาอยู่บ้างกระมัง ท่านอาจารย์จึงมักเมตตาเราเป็นพิเศษเสมอมา ถ้าไม่มีอะไรดีอยู่บ้างท่านจะมาสนใจอะไรกับเราที่เป็นเพียงเด็กกลางบ้านคนหนึ่ง ซึ่งเทียบกับหมาตัวหนึ่งเราดี ๆ นี่เอง ไม่มีอะไรดียิ่งกว่านั้น ต่อไปนี้เราควรทำภาวนาตามวิธีที่ท่านเมตตาแนะนำ แกเล่าว่าท่านแนะให้ภาวนา พุทโธ

กลางคืนวันหนึ่ง พอทานอาหารเย็นเสร็จแล้วก็เตรียมเข้าห้องนอนแต่หัวค่ำ ความมุ่งหมายจะเข้าทำภาวนาตามวิธีที่ท่านเมตตาแนะนำ พอเริ่มบริกรรมภาวนาพุทโธ ๆ ๆ ไปได้ราว ๑๕ นาที จิตก็สงบรวมลงไป แต่แกเองไม่ทราบว่าจิตของตัวรวม เพราะไม่เคยเห็นไม่เคยเป็นมาก่อน เพิ่งมาเป็นเอาวันนั้น ขณะที่จิตรวมลงนั้นเหมือนตัวเองตกลงไปก้นบ่อลึก พับเดียวแล้วหายเงียบไป พักหนึ่งจากนั้นปรากฏว่าตัวแกเองตายจริง ๆ คือภาพตัวแกเองมาตายอยู่ต่อหน้า มองเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นตัวแกจริง ๆ ตายอยู่ต่อหน้า และเชื่อในขณะที่เห็นภาพนั้นว่าตัวเองตายจริง ๆ แต่สิ่งหนึ่งนึกขึ้นมาว่า โอหนอเราตายเสีย

แล้วบัดนี้ วันพรุ่งนี้ใครจะนึ่งข้าวใส่บาตร (ทางภาคอีสานทานข้าวเหนียวกันโดยมาก) แทนเราหนอ เวลาท่านอาจารย์มาบิณฑบาต ไม่เห็นเราใส่บาตรท่านก็จะถามถึง แล้วใครจะเรียนตอบท่านแทนได้ว่า เราตายเสียแล้วตอนนั่งภาวนาคืนนี้ เลยนึกตัดสินใจในขณะนั้นว่า เอ๊า ตายเป็นตาย คนและสัตว์ทั้งโลกคงจะตาย ล้วนจะตายเช่นเดียวกับเรานี่แล ไม่มีใครจะมาจับจองครองโลกแต่ผู้เดียวได้ไม่ยอมตาย พอตัดสินใจได้แล้ว ก็ย้อนจิตมาสนใจกับภาพศพตัวเองที่กำลังนอนตายอยู่ หน้าไม่เลือนรางหายไปไหนราวกับเตือนให้รู้สึกตัวว่าตายแล้วไม่มีทางสงสัย ขณะที่กำลังรำพึงการตายของตัวเองยังไม่ถึงไหน ชาวบ้านพากันมาหามศพนั้นไปป่าช้าในขณะนั้น พอไปถึงป่าช้าก็มองเห็นท่านอาจารย์มั่นกับพระทั้งหลายกำลังเดินตรงเข้ามาที่ศพซึ่งนอนอยู่ เฉพาะองค์ท่านอาจารย์มั่นพูดกับพระว่า นี่เด็กหญิงคนนี้ตายแล้ว เอ้า พวกเรามาติกา แต่คำมาติกานั้นเป็นคำของท่านอาจารย์มั่นพูดออกมาองค์เดียว ในท่ามกลางพระสงฆ์ที่กำลังยืนมุงดูอยู่ว่า ***อนิจฺจา วต สงฺขารา*** *สังขารร่างกายตายแล้ว ใช้งานอะไรไม่ได้ แต่จิตไม่ตายยังใช้งานได้ตลอดไป นอกจากจะนำไปใช้ในทางที่เสีย ใจก็เป็นภัยแก่ตัวเอง* ว่า ๓ หนซ้ำ ๆ

กันอยู่ประโยคเดียว เสร็จแล้วปรากฏว่า ท่านเอาไม้เท้าท่านเขี่ยไปตามร่างศพเบา ๆ พร้อมพูดว่าร่างกายไม่เที่ยงเกิดแล้วต้องตาย แต่จิตใจเที่ยง ไม่มีเกิด ไม่มีตายไปกับร่างกาย เป็นเพียงหมุนไปตามเหตุปัจจัยพาให้เป็นไป และพูดซ้ำซากไปมา ไม้เท้าเขี่ยไปถึงที่ใด เนื้อหนังเปื่อยออกไปถึงนั่น จนเปื่อยไปหมดทั้งร่าง เพราะท่านเขี่ยไปทั่วร่างของศพนั้น จนเหลืออยู่เฉพาะหมากหัวใจท่านจึงหยิบเอาหมากหัวใจออกมา และพูดว่าหัวใจนี้ทำลายไม่ได้ ถ้าทำลายต้องตายไม่มีฟื้นอีก ตัวแกก็ดูอยู่ด้วยตลอดเวลา แต่ขณะแรกปรากฏ จึงคิดขึ้นมาว่าก็คนตายจนเปื่อยไปหมดทั้งร่างแล้วยังเหลือแต่กระดูก จะเอาอะไรมาฟื้น ท่านตอบความคิดนึกของแกทันที แต่ไม่ได้มองดูหน้าแกว่า ต้องฟื้นซิ ไม่ฟื้นอย่างไร เพราะสิ่งที่จะพาให้ฟื้นยังมีอยู่ จวนสว่างพรุ่งนี้ก็ฟื้นเท่านั้นเองดังนี้ นับแต่ชุลมุนวุ่นวายอยู่กับศพแต่หัวค่ำ จนเรื่องยุติลงและท่านอาจารย์กับพระสงฆ์จะจากไปกินเวลานานแสนนาน แกว่าแกเล่าเหตุการณ์ของแกยืดยาวผู้เขียนจำไม่ค่อยหมด แกว่าจิตเริ่มปรากฏ แต่ขณะสงบทีแรก และต่อเรื่องราวไปจนจวนสว่างจึงถอนขึ้นมาพอจิตถอนรู้สึกตัวขึ้นมาจึงได้ยินเสียงไก่ขันกระชั้นจวนสว่างมองดูตัวยังอยู่ตามปกติมิได้ตายดังที่เข้าใจ ในเวลานั้นจึง

กลับดีใจคืนมา ว่าตัวมิได้ตายไปกับเรื่องปรากฏ เมื่อทราบเรื่องของตัวโดยตลอดว่าไม่ตายจริง ๆ แล้วก็มานึกตำหนิตัวเองว่าท่านให้นั่งภาวนา แต่ทำไมเราจึงนั่งหลับ และหลับเสียจนฝันว่าตัวตายไปทั้งคืนก็ยังไม่ตื่น แหมคืนนี้ภาวนาเลวจริง ๆ

พอรุ่งเช้าวันต่อมา ท่านอาจารย์มาบิณฑบาตก็สั่งแกในขณะนั้นว่าประมาณพระฉันเสร็จให้ออกไปหา โดยที่แกมิได้เรียนอะไรให้ท่านทราบไว้ก่อนเลย แม้แต่ก่อนท่านก็ไม่เคยสั่งให้แกออกไปหา เพิ่งมีครั้งนั้นเท่านั้น จึงเป็นที่น่าประหลาดว่าท่านต้องทราบเรื่องของตนแต่ตอนกลางคืนแล้วอย่างชัดเจน พอออกไปท่านก็ถามทันทีว่า เป็นอย่างไรภาวนาเมื่อคืนนี้ แกเรียนตอบว่าภาวนาไม่ได้เรื่องอะไรเลย พอภาวนา พุทโธ ๆ ไปได้ราว ๑๕ นาที จิตก็ตกลงไปก้นบ่อแล้วหลับและฝันไปเลยเกือบตลอดคืน จวนสว่างตื่นขึ้นมารู้สึกเสียใจไม่หายจนบัดนี้ กลัวหลวงพ่อจะดุเอาว่าภาวนาไม่เป็นท่าได้แต่หลับ พอทราบเท่านั้นท่านก็หัวเราะชอบใจและถามทันทีว่า มันหลับอย่างไรและฝันอย่างไรบ้าง ลองเล่าให้ฟังดูที แกเล่าถวายท่านดังกล่าวมา ท่านยิ่งหัวเราะใหญ่และพูดออกมาด้วยความชอบใจว่า นั่นไม่ใช่หลับ ไม่ใช่ฝัน นั่นแลจิตสงบ

จิตรวม จงจำไว้ ที่ว่าฝันมิใช่ฝัน แต่เป็นนิมิตที่เกิดจากสมาธิภาวนาต่างหาก นี่แลที่ท่านว่าภาวนาเห็นนิมิตต่าง ๆ นั้นคือเห็นอย่างที่หนูเห็นนั่นเอง ท่านอธิบายให้ฟังจนเป็นที่เข้าใจแล้วก็บอกให้พากันกลับบ้านและสั่งกำชับให้ภาวนาต่อไป และบอกว่าจิตจะรู้เห็นอะไรก็ปล่อยให้มันเห็นไป ไม่ต้องกลัว หลวงพ่อไม่ให้กลัว อะไรผ่านมาในขณะภาวนา จงกำหนดรู้ให้หมด เวลาหลวงพ่ออยู่ที่นี่ไม่เป็นอะไร ไม่ต้องกลัว เวลาภาวนารู้อะไรเห็นอะไรให้ออกมาเล่าให้ฟัง

จากนั้นมาแกก็พอใจภาวนา เหตุการณ์เป็นไปเรื่อย ๆ ในลักษณะต่าง ๆ กัน จนเวลาท่านจะจากไปจึงสั่งให้ออกไปหาและสั่งกำชับให้หยุดภาวนาไปพักหนึ่งก่อนเมื่อถึงกาลแล้วค่อยเป็นไปเอง คือเวลาท่านจากไปห้ามไม่ให้ภาวนา ท่านคงคิดพอแล้วว่า แกมีนิสัยของจิตผาดโผนหากเป็นอะไรขึ้นเวลาท่านไม่อยู่จะไม่มีผู้ช่วยแนะแก้ไขอาจมีทางเสียได้ จึงห้ามไม่ให้ทำต่อไป ตัวแกเองก็ไม่ทราบความหมายแต่เชื่อตามท่านสั่ง จึงมิได้ภาวนาต่อไป ทั้งที่อยากทำแทบใจจะขาด จนอายุแกจวนย่างเข้า ๔๐ ปี จึงได้สละครอบครัวออกบวชและฝึกหัดภาวนาต่อไป นิสัยที่เคยรู้เคยเห็นสิ่งต่าง ๆ ก็ปรากฏรู้เห็นเรื่อยมา

ตอนแกพบผู้เขียนและเล่าภาวนาเพราะเป็นนิสัยผาดโผนถ้าไม่มีผู้รู้ที่เหนือกว่าจะรั้งไว้ไม่อยู่เป็นเวลาเป็นขึ้นมาเนื่องจากไม่มีอุบายจะรั้งนั่นเอง อาจมีทางเสียได้

จึงขอสรุปเรื่องของแกเอาแต่ใจความมาประกอบกับปัญหาทางสมาธิและปัญญาเท่าที่ควร ความรู้แปลก ๆ ของแกมีมากพอสมควรแม้ตอนท่านอาจารย์มั่นป่วยหนักคราวจะมรณภาพ แกก็ทราบทางสมาธิเหมือนกัน ทั้งที่อยู่คนละจังหวัด ระยะทางห่างไกลกันมาก คือตอนกลางคืนเวลาเข้าที่สมาธิ ปรากฏท่านอาจารย์มั่นเหาะมาทางอากาศ มายับยั้งอยู่บนอากาศแล้วประกาศก้องลงมาว่าพ่อป่วยหนักจงรีบไปเยี่ยมพ่อเสียแต่เนิ่น ๆ พ่อจะลาโลกเพราะการป่วยครั้งนี้แน่นอน ที่ท่านเหาะมาทางอากาศนั้นแกทราบโดยทางสมาธิภาวนาแทบทุกคืน โดยมาเตือนให้รีบไปเดี๋ยวจะไม่ทันเห็นร่างของพ่อ จะตายก่อน ยิ่งจวนวันท่านจะมรณภาพเท่าไร ก็ยิ่งมาปรากฏให้เห็นทุกคืนไม่มีวันเว้นเลย ตามปกติเวลาแกบวชแล้วก็เคยไปกราบนมัสการเยี่ยมท่านเพื่อฟังการอบรมทุกปีมิได้ขาด ในระยะที่ปรากฏเห็นองค์ท่านอาจารย์มาปรากฏบ่อยนั้น จะว่ากรรมหรืออะไร ก็ยากจะเดาถูก เพราะขณะปรากฏทางสมาธินิมิตก็ได้เล่าให้หมู่เพื่อนฟังอยู่เสมอว่าท่านอาจารย์

ป่วยหนักจวนเต็มทีแล้ว ท่านอุตส่าห์เมตตาเหาะมาบอกแทบทุกคืน และต่อมาก็มาปรากฏทุกคืนพวกเรายังไม่ได้ไปกราบเยี่ยมท่านเลย ยังติดธุระนั่นนี่อยู่ไม่มีวันสร่างซา พอนัดกันวันนั้นวันนี้ว่าจะออกเดินทางไปกราบเยี่ยมท่านก็ไม่สำเร็จ พอวันสุดท้ายที่กำหนดออกเดินทางก็เป็นวันท่านมรณภาพมาถึง และก็คืนนั้นแลท่านได้เหาะมาทางอากาศยามดึกสงัด มายืนประกาศกึกก้องอยู่บนอากาศว่า เห็นไหมพ่อบอกหลายครั้งแล้วว่าให้รีบไปเยี่ยมพ่อ บัดนี้หมดเวลาเสียแล้ว จะพากันนอนจมกองมูตรกองคูถอยู่ที่นี่ก็ตามใจ ถ้าไม่สนใจคำของพ่อก็เป็นอันหมดหวังเพียงวันนี้ ไม่ได้พบร่างพ่ออีกแล้วบัดนี้ พ่อลาโลกไปเสียแล้วพากันทราบหรือยัง ถ้ายังก็คอยฟังข่าวเสีย พ่อบอกความจริงให้แล้วไม่เชื่อ ไปก็เห็นแต่ซากนั่นแลที่ไม่มีอะไรรับรู้เหลืออยู่แล้ว บัดนี้พ่อลาโลกแล้วนะ เชื่อหรือยัง หรือยังไม่เชื่ออยู่อีก เพราะกรรมเกิดจากความประมาทตัวเดียวนั่นแลพาโลกให้ผิดหวัง พ่อลาโลกในคืนวันนี้แล้วไม่สงสัย ดังนี้แล้วก็หายไปในอากาศ

พอจิตถอนออกจากสมาธิก็ตัวแกเองทนไม่ไหว เพราะเห็นท่านเมตตาโปรดทุกคืนในระยะจวนจะลาโลกลาขันธ์ ต้องร้องไห้อยู่คนเดียวหลังออกจากสมาธิแล้ว พอ

สว่างก็รีบบอกหมู่คณะว่า ท่านอาจารย์มั่นนิพพานไปเสียแล้วเมื่อคืนนี้ ฉันทราบทางนิมิตภาวนาอย่างชัดเจนไม่สงสัย ดังที่เคยเตือนให้ทราบอยู่เสมอมาและร้องไห้ต่อหน้าหมู่เพื่อนอย่างไม่อาย จนใครก็งงงันไปตาม ๆ กัน ถ้าจะว่าแกเป็นบ้าหรือก็ไม่ถนัดใจ เพราะความรู้ทางสมาธิของแกเคยแม่นยำมาแล้วจนเชื่ออย่างตายใจยิ่งกว่าจะมาคิดว่าแกเป็นบ้า ขณะที่พูดสนทนากันยังไม่ขาดคำก็มีคนวิ่งตารีตาขวางออกมา บอกว่าท่านอาจารย์มั่นมรณภาพเสียแล้วเมื่อคืนนี้ คุณแม่ทราบหรือยัง ฟังวิทยุหรือยัง วิทยุทางอำเภอประกาศเมื่อเช้านี้เวลา ๘ นาฬิกาว่าท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ องค์ลือนามในวงศ์ปฏิบัติสมัยปัจจุบันได้มรณภาพเสียแล้ว แต่เวลา ๐๒.๓๓ น. ที่วัดสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ผมทราบเพียงเท่านี้ก็รีบกลับมาบ้านนอกบอกใครต่อใครบ้าง แล้วก็วิ่งมาเรียนให้คณะคุณแม่ทราบ เกรงว่าจะยังไม่ทราบกันดังนี้ พอทราบความแน่นอนในวาระที่ ๒ ว่าท่านอาจารย์มรณภาพแล้วจริง ๆ เท่านั้นสำนักชีได้กลายเป็นสภาน้ำตาขึ้นมาอีกวาระหนึ่ง หลังจากพากันหลั่งน้ำตาไปแล้วในตอนเช้าที่แม่ชีคนนั้นเล่านิมิตให้ฟัง

แม่ชีคนนี้มีความรู้ทางสมาธิแปลก ๆ ผิดธรรมดา

อยู่หลายแขนง ทราบว่าแกเพลินติดความรู้ประเภทนี้อยู่เป็นเวลาสิบกว่าปี วันใดภาวนาไม่รู้เห็นสิ่งต่าง ๆ โดยทางสมาธินิมิต แกถือว่าวันนั้นไม่ได้รับประโยชน์ทางสมาธิภาวนาเลย แกติดทางนี้จนฝังใจว่าการเห็นนิมิตต่าง ๆ เป็นทางมรรคผลของการภาวนาจริง ๆ ต่อเมื่อมีพระที่เป็นสายท่านอาจารย์ไปพักจำพรรษาที่นั่นและอบรมสั่งสอนทั้งด้านนิมิตและด้านอื่น ๆ จนเป็นที่แน่ใจและรู้วิธีปฏิบัติต่อสมาธินิมิตและทางดำเนินอันเป็นทางมรรคทางผลจนกลายเป็นความราบรื่นดีงามตลอดมา ไม่กำเริบเป็นต่าง ๆ ดังที่เคยเป็นอยู่เสมอ แกจึงยอมแก้ไขดัดแปลงไปตาม และเห็นผลเป็นที่พอใจ ไม่ตื่นเต้นอับเฉาไปตามนิมิตต่าง ๆ ที่มาปรากฏ ดำรงตนอยู่ด้วยสติปัญญาอันเป็นทางดำเนินเพื่อความพ้นภัยไร้ทุกข์ แกจึงได้รับความสะดวกในการบำเพ็ญตลอดมาจนปัจจุบันทุกวันนี้ การปฏิบัติต่อสมาธินิมิตของแก จึงไม่มีอะไรที่น่าวิตกอีกต่อไป สมาธิประเภทนี้จึงกลายเป็นความสำคัญขึ้นในการทำประโยชน์ตนและส่วนรวม แกมีความรู้แปลก ๆ ที่นักปฏิบัติทั้งหลายไม่ค่อยมีกันเรื่องเหตุการณ์ในอดีต อนาคต เปรต ภูตผี เทวดา จำพวกกายทิพย์ประเภทต่าง ๆ แกรู้ได้ดีพอสมควร จะขอยกตัวอย่างมาลงโดยสังเขป พอเป็นข้อคิดเกี่ยวกับตาใน

ใจทิพย์ของผู้ปฏิบัติที่มีนิสัยในทางนี้ คือ

คืนวันหนึ่งแกนั่งภาวนา ปรากฏมีสัตว์ชนิดหนึ่งเข้ามาหาในภาพแห่งบุรุษ มาร้องทุกข์ว่าเขาเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้านนี้ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าของ ว่าใช้สอยแกมาตั้งแต่พอลากคราดลากไถใส่ล้อใส่เกวียนได้เรื่อยมา แทนที่จะเห็นบุญคุณแกบ้าง นอกจากทรมานเฆี่ยนตีในเวลาลากเข็นและเวลาปกติธรรมดาแล้ว ยังถูกจูงไปมัดคอใส่ต้นไม้แล้วฆ่าแทงแกจนตายและกินเนื้อกินหนังเสียอีก ซึ่งเป็นการกระทำที่โหดร้ายทารุณสิ้นมนุษยธรรมเสียจริง ๆ ก่อนจะตายก็ทนทุกข์ทรมานสาหัสทนไม่ไหวจึงได้ตายทั้งที่ไม่อยากตาย รู้สึกมีความเคียดแค้นในเจ้าของเป็นอย่างมากแทบไม่มีที่ปลงวางจิตใจเวลานี้ จึงได้เดินโซซัดปัดเป๋มาหาคุณแม่ให้ช่วยบรรเทาทุกข์ และขอพึ่งบุญบารมีแบ่งส่วนกุศลผลบุญที่คุณแม่ได้บำเพ็ญมาพอมีส่วนได้ไปเกิดเป็นมนุษย์กับเขา พอมีทางหายใจระบายทุกข์บ้าง ไม่ถูกกดขี่บังคับทรมานจนเกินไปดังที่เป็นมาเวลานี้ การเกิดเป็นสัตว์ลำบากทรมานเหลือเกิน เพราะถูกบังคับทรมานด้วยประการต่าง ๆ ทั้งจากมนุษย์และจากสัตว์ด้วยกัน การเกิดเป็นมนุษย์แม้อดอยากกันดาร ๒ วัน หิว ๓ วันอิ่มปากอิ่มท้องครั้งหนึ่งก็ยังดีกว่ามาเกิดเป็น

สัตว์ ซึ่งมีความทุกข์ลำบากทรมานอยู่ตลอดเวลา

แม่ชีจึงถามบุรุษนั้นบ้างว่า ทำไมว่าเขาไม่รู้จักบุญคุณของเรา และเขาไม่มีมนุษยธรรมในใจ ฆ่าตีทรมานโดยประการต่าง ๆ จนถึงกับผูกโกรธผูกแค้นจองกรรมจองเวรในเขา มิใช่เราไม่ดีไปเที่ยวหาลักขโมยสิ่งของหวงแหนที่เขาปลูกไว้ตามไร่ตามไร่นารั้วสวนมากินละหรือ อยู่ดี ๆ ทำไมเขาจะเอาตัวมาเฆี่ยนตีทรมานและนำตัวไปฆ่า มนุษย์แถวนี้ก็ปรากฏว่าดีมีศีลธรรมพอเชื่อถือได้ ทำไมเขาจะทำได้ลงคอถ้าเรายังดีอยู่ นี่น่ากลัวจะไปเที่ยวทำไม่ดีอย่างแม่ว่ากระมัง เขาจึงได้ทำอย่างนั้นให้เราเพื่อสาสมกับความไม่ดีของตน เราได้ทำดังที่แม่ว่าบ้างหรือเปล่าล่ะ

เขาตอบน่าสงสารจับใจว่า ก็เพราะความหิวโหยอดอยากเกี่ยวกับปากท้องอันเดียวนี่แลเป็นสำคัญในมวลสัตว์โลก เห็นอะไรก็เข้าใจว่าเป็นอาหารจะพอประทังชีวิต จึงไม่ทราบว่าอะไรเป็นสมบัติของใครอะไรใครหวงแหนหรือไม่หวงแหน พอคว้าถึงปากก็กัดก็แทะกินไปตามประสาสัตว์อย่างนั้นเอง ถ้ารู้ภาษาอยู่บ้างเหมือนมนุษย์ก็คงไม่ทำ และไม่มาเกิดเป็นสัตว์ให้เขาฆ่าตีทำลายดังที่เป็นอยู่เวลานี้ ส่วนมนุษย์ผู้มีความฉลาดกว่าสัตว์ก็น่าจะเห็นใจให้อภัยบ้าง ไม่ทำตามอำนาจจนเกินไป ซึ่งผิดจาก

ศีลธรรมของมนุษย์ มนุษย์ผู้ดีเขาไม่ทำอย่างนี้ เพราะเป็นความอุจาดบาดใจ ขายชาติของตัวเอง ที่ว่ามนุษย์แถวนี้เป็นคนดีมีศีลธรรม เขาคงไม่ทำชั่วแก่สัตว์ได้ลงคอนั้น จริงสำหรับมนุษย์ที่มีธรรมดังคุณแม่ว่า แต่มนุษย์ชื่อว่า... ที่เป็นเจ้าของของผมนี้ มิใช่มนุษย์ที่ดีมีศีลธรรม... พอเป็นเชื้อสายของมนุษย์บ้างเลย มันเป็นเพียงเศษมนุษย์มาเกิดต่างหาก ฉะนั้นเขาจึงมีใจโหดร้ายทารุณที่อะไร ๆ จะให้อภัยเขาไม่ได้ แม้แต่มนุษย์ด้วยกันเขาก็ทำร้ายได้ อย่าว่าสัตว์ซึ่งอาภัพวาสนาเลย

แม่ชีจึงให้โอวาทสั่งสอนเขาด้วยความเมตตาสงสาร และแบ่งส่วนกุศลให้เขาด้วยใจเอ็นดูอย่างถึงใจ พร้อมกับให้ศีลให้พร ขอให้กุศลผลเมตตาของแม่ที่แบ่งให้นี้ จงเป็นเสบียงเครื่องหล่อเลี้ยงส่งเสริมและนำทางให้คุณได้ไปเกิดในสุคติสถาน มีอาหารทิพย์และวิมานทองเป็นที่อยู่เสวยเถิด พอเขาสาธุรับส่วนกุศลแล้ว ก็ลาคุณแม่กลับไปด้วยอาการอันแช่มชื่นเบิกบาน ราวกับจะได้ไปเกิดในกำเนิดและสถานที่อันสมหวังในขณะนั้น

พอรุ่งขึ้น ก็เรียกหลานชายในบ้านมากระซิบบอกว่า คืนนี้แม่นั่งภาวนาปรากฏ ขอให้แกหาอุบายไปสืบดูพฤติการณ์ของนาย... ให้แม่จากคนใดคนหนึ่งที่พอทราบ

ได้ (นาย... คือคนที่สัตว์ลึกลับระบุชื่อว่าเป็นผู้นำเขาไปฆ่า) แต่อย่าให้เขารู้ตัวว่าแม่สั่งให้ไปสืบถาม เดี๋ยวเขาจะอายเราหรืออาจคิดไม่ดีต่อเราแล้วจะเป็นบาปหนักเพิ่มขึ้นอีกก็ยิ่งจะแย่ใหญ่ พอเรียกหลานมากระซิบสั่งดังนั้นหลานก็บอกขึ้นทันทีเพราะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันกับอีตาคนนั้นและทราบเรื่องนี้ได้ดีว่า คุณแม่จะให้ผมไปถามให้เสียเวลาทำไม ก็เมื่อคืนนี้ราว ๒ ทุ่ม แกลากเอาควายของแกไปฆ่าอยู่ที่... เสียงควายร้องเพราะความทุกข์ทรมานได้ยินถึงไหนโน่น เสร็จแล้วก็เอาเนื้อมันมากินเลี้ยงกันใหญ่เสียงเอ็ดตะโรโฮเฮจนเกือบสว่างจึงได้สงบลง ป่านนี้มันตื่นนอนกันหรือยังก็ไม่รู้ ผมรู้เรื่องนี้ดีจึงอย่าให้ไปสืบถามให้เสียเวลาเลยดังนี้ ความจริงที่แม่ชีเล่าให้ฟังเป็นอย่างนี้การปรากฏนิมิตก็ปรากฏในคืนเดียวกัน เป็นเพียงแกปรากฏตอนดึกสงัดซึ่งผิดเวลากันเล็กน้อย จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดสำหรับพวกเราที่กำลังตกอยู่ในห้วงวัฏฏะซึ่งมีทางเป็นได้ด้วยกันโดยไม่เลือกกาลสถานที่และใคร ๆ

เรื่องที่สองนี้เป็นหมูป่า นี้ก็น่าประหลาดไปอีกทางหนึ่ง คือหมูป่าตัวนี้ก็เที่ยวหากินมาตามชายเขาโดยลำพัง ไม่นึกว่าจะมีคนดักซุ่มอยู่ตามบริเวณนั้น เพราะอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านมาก นัยว่านายพรานไปดักซุ่มยิง

สัตว์ป่าที่มาหากินน้ำในแอ่งหินชายภูเขา เผอิญคืนนั้นกรรมของหมูป่าตัวนี้มาถึง จึงลงไปกินน้ำในแอ่งหินที่เขากำลังนั่งห้างคอยทีอยู่ก่อนแล้ว พอมาถึงน้ำก็โดนยิงตาย ในขณะนั้นจวนสว่างหมูตัวนั้นก็มาหาแม่ชีซึ่งกำลังนั่งสมาธิภาวนาอยู่ ด้วยเพศแห่งบุรุษนั้นก็เล่าเหตุการณ์ที่เป็นมาให้ฟังว่า ตนได้ถูกนาย... ยิงตายเสียแล้วขณะที่มากินน้ำเพราะความหิวโหย แม่ชีถาม ตอนลงกินน้ำมิได้คิดระวังเนื้อระวังตัวบ้างหรือ การระวังก็ระวังอยู่ตลอดเวลาไม่เคยเผลอตัวเพราะกลัวอันตราย ความเป็นสัตว์นี้ลำบากมากไม่มีอิสระในตัวเอง ไปที่ไหนก็มีแต่ภัยแต่เวรรอบด้านต้องระวังตัวอยู่เสมอ แม้เช่นนั้นก็ยังถูกเขาฆ่าจนได้ แต่การตายคราวนี้ก็มิได้ติดใจเสียดายอะไรยิ่งกว่าการไปเกิดในภพต่อไป กลัวจะไปเกิดเป็นสัตว์อีกดังที่เคยเกิดมาแล้ว ซึ่งแสนทุกข์ทรมาน เพราะความอดอยากและการระวังภัยนั่นแลพาให้เกิดทุกข์ จนกลายเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความระแวงระวังอยู่รอบด้านไม่เป็นอันกินอยู่หลับนอน ที่ตะเกียกตะกายมานี้ก็เพราะความกลัวการเกิดจะผิดพลาดไม่อาจห้ามได้หากไม่มีบุญช่วยค้ำชูอุดหนุน จึงได้กระเสือกกระสนมาพึ่งบุญบารมีคุณแม่ ผู้บำเพ็ญธรรมมีบุญคุณค้ำหนุนโลก ได้ช่วยอนุเคราะห์เมตตาสัตว์

ผู้อาภัพอับวาสนาในคราวนี้ด้วยเถิด อาจได้ไปเกิดในที่และกำเนิดอันสมหวัง ผมไม่มีสมบัติใดติดตัวพอเป็นเครื่องอบอุ่นมั่นใจในคติภพ มีแต่ร่างกายเนื้อหนังที่ถูกทำลายตายไปเมื่อคืนนี้เท่านั้น พอได้ถวายเป็นทานบูชาธรรมแด่ท่านผู้ทรงธรรมบำเพ็ญพรหมจรรย์ จึงได้มากราบเรียนวิงวอนไว้เพื่อคุณแม่ทราบเหตุการณ์และอนุเคราะห์ด้วยคือเวลาเขาเอาอวัยวะเครื่องภายในอันเป็นของมีค่าและเนื้อหนังมังสัง อวัยวะภายนอกของผมมาให้ท่านที่นี่ ขอคุณแม่ได้โปรดเมตตาบริโภคขบฉันให้ผมด้วยเถิด เผื่อบุญอันเกิดแต่ทานนี้ได้เป็นเครื่องอุดหนุนเชิดชูให้ผมได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ในภพต่อไปสมความมุ่งปรารถนา สิ่งที่เป็นน้ำใจอันประสงค์อยากถวายทานอย่างยิ่งของผมนั้นคือ เครื่องในแห่งอวัยวะของหมูที่ตายอันเป็นตัวผมเองแต่มนุษย์มีความละโมบโลภมากกว่าสัตว์ทั้งหลาย จึงกลัวว่าเนื้อชิ้นใดที่ดี ๆ เขาจะเก็บสั่งสมไว้เพื่อพุงของตัวมากกว่าเพื่อทำบุญ แล้วไม่นำมาให้ทาน เพราะกลัวจะหมดจากลิ้นจากปากด้วยอำนาจกิเลสตัวโลภพาให้เป็นไป ผมจึงมีความวิตกกังวลมากเกรงไม่สมใจที่อยากให้ทานในวาระสุดท้าย แม่ชีได้เมตตาอบรมสั่งสอนเขาพร้อมกับให้ศีลให้พรและแผ่ส่วนกุศลแก่เขา ขอให้ได้ไปเกิดในกำเนิด

ที่มุ่งหมายตามใจหวัง เขารับอนุโมทนาส่วนบุญแล้วได้ลาจากไปในขณะนั้น

พอรุ่งเช้าแกก็มากระซิบบอกคณะแม่ชีด้วยกันว่า แกนั่งทำสมาธิภาวนาอยู่ตอนดึกราว ๓ นาฬิกาได้มีนิมิตปรากฏเห็นบุรุษคนหนึ่งเข้ามาหาด้วยท่าทางที่มีความทุกข์ทรมานใจมาก เมื่อถูกถามก็ได้ความว่าบุรุษนั้นเป็นหมูป่าอาศัยอยู่ในภูเขามาหลายปี เมื่อคืนขณะหมูป่าตัวนั้นลงมากินน้ำที่แอ่งหินชายภูเขา จึงถูกนาย... อยู่หมู่บ้าน... ซึ่งนั่งห้างคอยทีอยู่ยิงตายในขณะนั้น จากร่างหมูตัวที่ตายนั้นจึงนิรมิตเพศเป็นมนุษย์มาหาฉัน แสดงความประสงค์อยากอุทิศร่างกายอวัยวะของตัวที่ถูกเขาฆ่าให้ทานแก่พวกเราเพื่อรับประทานเนื้อหนังมังสังของเขา เผื่อภพต่อไปเขาจะได้เกิดเป็นมนุษย์เพราะผลแห่งทานนี้ จึงได้เล่าเหตุการณ์ให้ทราบล่วงหน้าว่า เมื่อเขานำเนื้อหนังมังสังส่วนใดก็ตามมาให้ทานที่นี่ ขอให้พวกเราอนุเคราะห์เมตตาบริโภคให้เขาด้วยเพื่อบุญนี้ได้เกื้อหนุนเขาได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ในภพชาติต่อไป ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ก็ไม่ทราบ ฉันเองก็ไม่เคยปรากฏเช่นนี้มาก่อนเลย ที่สัตว์เดียรัจฉานคิดใจบุญอยากให้ทานเนื้อหนังของตนดังหมูป่าตัวนี้ ถ้าเป็นความจริง คอยสังเกตดูต่อไป จะจริงหรือเท็จประการใดบ้างก็

ทราบกันคราวนี้เอง เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์อยู่ไม่น้อยถ้าตามเหตุผลที่เป็นมานี้ คือพอสายหน่อยประมาณ ๘ นาฬิกา ก็เห็นผู้หญิง ๒ - ๓ คนกับภรรยาของนาย... นั่นเอง คนหนึ่งนำเนื้อหมูมาให้ทานที่นั่น พอคณะแม่ชีมองเห็นเนื้อที่เขานำออกแสดง ก็ทราบกันโดยนัยว่าต้องเป็นเนื้อหมูป่าตัวนั้นแน่นอนไม่สงสัย เมื่อถามเขาก็ทราบเป็นความจริงทุกประการ แม้ผู้ยิงหมูป่าตัวนั้นก็เป็นนาย... จริง ๆ ด้วย นี่คือนิมิตต่าง ๆ ที่เกิดในสมาธิของนักปฏิบัติบางรายและปัญหาที่เกิดจากสมาธิก็มีมากดังกล่าวมา จึงขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

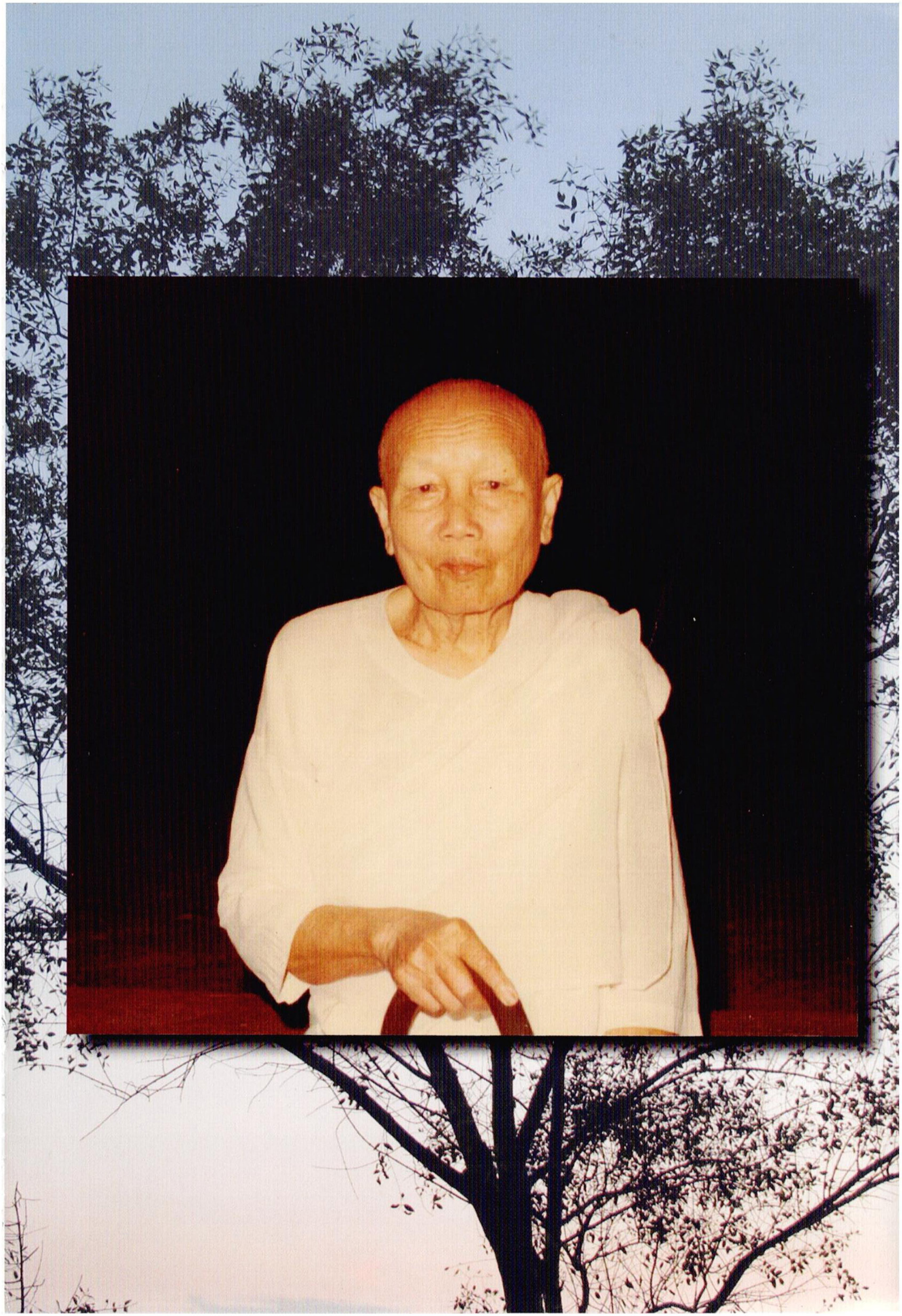

เทศนาธรรม

สร้างความดีประจำตน*

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)

วันนี้ในเหตุเบื้องต้นก็คือคุณย่า... ผู้เฒ่าแม่แก้ว... เราเรียกติดปาก เราก็อยากจะเรียกอย่างนั้น ได้ล่วงลับไปแล้วเมื่อวันที่ ๑๘ ที่ผ่านมานี้ นี่เป็นเครื่องประกาศให้ชาวเราทั้งหลายได้ทราบโดยทั่วกัน ว่าความจริงเป็นอย่างนี้อยู่กับท่านกับเราทุก ๆ ท่าน ไม่ได้มีเว้นแม้แต่รายเดียวที่จะไม่เป็นอย่างนี้ แต่การเกิดก็ดีการตายก็ดี นั้นมีลักษณะต่างกัน เกิดดีก็มี เกิดชั่วก็มี เกิดมาเป็นสุขมากเป็นทุกข์น้อยก็มี เกิดมาเป็นทุกข์มากสุขน้อยก็มี เกิดมาเป็นทุกข์เกือบจะว่าล้วน ๆ ก็มี ผู้สร้างกรรมหนักต้องเป็นอย่างนั้นเกิดมามีความสุขมากก็มี แต่ผู้ไม่เกิดเป็นผู้ทรงความสุขโดยสมบูรณ์ ดังพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ในธรรมว่า ผู้สร้างบาปสร้างกรรมนั้นตายแล้วตกนรก ผู้สร้างบุญสร้างกุศลตายแล้วไปสวรรค์ ผู้สิ้นกิเลสแล้วตายแล้วไม่ต้องกลับมาเกิดอีก คือปรินิพพาน นี่ ๓ ประเภทนี้ มีความต่างกันคือผู้สร้างบาปสร้างกรรมมาก ตายแล้วก็ตกนรกเป็นส่วนมาก

---

*หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เทศน์ในงานศพคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ณ สำนักชีบ้านห้วยทราย จ.มุกดาหาร เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๔

ผู้สร้างบุญสร้างกุศล ตายแล้วไปสวรรค์ แต่ผู้มีกุศลสมภารได้สร้างมาเต็มที่แล้ว จิตหลุดพ้นแล้วจากกิเลสซึ่งเป็นบ่วงชักนำให้เกิดให้ตาย เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งนิพพาน ผู้นี้ไม่มีความทุกข์สิ้นตั้งแต่ขณะที่จิตบรรลุธรรมถึงขั้นอรหัตภูมิ ในขณะนั้นเป็นขณะตัดสินระหว่างโลกสมมุติที่เคยเกิดแก่เจ็บตายมาไม่หยุดไม่ถอย นับกี่กัปกี่กัลป์ไม่ได้ ได้สิ้นสุดลงไปแล้วในขณะที่ได้ตรัสรู้ธรรมหรือบรรลุธรรม

การบรรลุธรรมก็คือการสังหารกิเลสให้หมดสิ้นไปจากใจนั้นแล ท่านผู้นี้ไม่มีความทุกข์ เรียกว่าดับโดยสิ้นเชิงภายในจิตใจไม่มีอีกแล้ว ไม่ต้องมาตรัสรู้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ โดยที่ว่าตรัสรู้หรือบรรลุธรรมนี้ไม่สมบูรณ์ ต้องมาบรรลุซ่อมแซมใหม่อย่างนี้ไม่เคยมีในพระพุทธเจ้าและพระสาวกองค์นั้น ๆ แม้พระองค์เดียว ไม่ปรากฏมีแต่ตรัสรู้แล้วเพียงหนเดียวเท่านั้นก็เป็นอันว่าทุกข์ขาดสะบั้นไป เพราะสมุทัยได้แก่กิเลสเชื้อแห่งความเกิดนั้นขาดสะบั้นลงไปก่อน แล้วทุกข์ก็ดับตามกันไป บรมสุขไม่ต้องถามหาเพราะเกิดขึ้นจากใจที่บริสุทธิ์นั้น เพราะฉะนั้นความสุขที่ให้ชื่อว่าบรมสุขนั้นจึงเป็นสุขโดยหลักธรรมชาติ ประจำอยู่กับใจที่บริสุทธิ์เท่านั้น

บรมสุขนี้ไม่มีสมมุติใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้อง ที่โลกทั้ง

หลายเป็นไปอยู่ว่า ***อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา*** อย่างนี้ไม่มี เพราะนี้เป็นสมมุติ จิตนั้นเป็นจิตวิมุตติหลุดพ้นแล้วโดยประการทั้งปวง ตั้งแต่ขณะที่ตรัสรู้เพียงขณะเดียวเท่านั้น ก็เป็นอันว่าสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงภายในใจ เพียงแต่รับผิดชอบในวิบากขันธ์ของตนเองตามสัญชาตญาณ ซึ่งมีด้วยกันทุกรูปทุกนามเท่านั้น แต่ไม่มีอุปาทานยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ของตนเหมือนแต่ก่อนที่กิเลสยังครองอยู่นั้นเลย เป็นเพียงรับผิดชอบโดยสัญชาตญาณเท่านั้นจนถึงวาระขันธ์แห่งชีวิต จะสลายตัวลงไป ทุกข์ที่รับทราบในทางขันธ์ก็เป็นอันว่าสิ้นสุดลงไปในขณะที่สิ้นลม จากนั้นก็เป็นอนุปาทิเสสนิพพาน ไม่มีอันใดเศษเหลือพอจะให้รับผิดชอบอันเป็นเรื่องของสมมุตินี้อีกเลย

สอุปาทิเสสนิพพานนั้นจิตถึงพระนิพพานเรียบร้อยโดยสมบูรณ์แล้ว แต่เรื่องขันธ์อันเป็นเชื้อแห่งสมมุติยังเกี่ยวพันกันอยู่ ยังไม่ได้ปล่อยวางกันในความรับผิดชอบ ก็ย่อมต้องสัมผัสสัมพันธ์รับทราบกัน ว่านั้นสุขนี้ทุกข์ นั้นร้อนนี้หนาว เป็นธรรมดาเหมือนโลกทั่ว ๆ ไป เป็นแต่เพียงว่าจิตใจไม่ได้ยึดได้ถือพอให้เป็นกองทุกข์ขึ้นที่ใจเท่านั้น ส่วนอนุปาทิเสสนิพพานนั้นคือขันธ์สลายลงไปแล้ว สมมุติหมดสิ้นแล้วโดยประการทั้งปวง เหลือแต่วิมุตติจิตล้วน ๆ

นั่นคือท่านผู้ทรงบรมสุขซึ่งเป็นสุขในหลักธรรมชาติ หา สมมุติใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้แล้ว

การเกิดการตายมีอย่างนี้ดังที่ได้กล่าวมานี้มี ๓ ประการ นี้เป็นพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ แต่เราไม่ได้ยกบทยกบาทคาถามาแสดงในที่นี้ ยกแต่เพียงเนื้อความแห่งธรรมที่ท่านแสดงออกจากบาลีมาเท่านั้นว่า ผู้ทำบาปทำกรรม ตายแล้วย่อมตกนรก ย่อมลงนรก ผู้สร้างบุญสร้างกุศล ตายแล้วย่อมไปสวรรค์ ผู้มีบุญญาภิสมภารคือสิ้นกิเลสแล้วตายแล้วไปนิพพาน นี่ ๓ ประการนี้อยู่ในตัวของเราทุก ๆ ท่านที่จะเลือกเฟ้นหาเอาในสิ่งที่เป็นสารคุณแก่ตน

การสร้างบาปไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดตำหนิเป็นเสียงเดียวกันหมดว่า การสร้างบาปก็คือสร้างกองทุกข์ให้เจ้าของนั้นแล สร้างมากสร้างน้อยเป็นทุกข์มากทุกข์น้อยกับเจ้าของทั้งนั้น การสร้างคุณงามความดีสร้างมากสร้างน้อย เป็นความดี เป็นความสุขความเจริญแก่เจ้าของ เมื่อสร้างสมบูรณ์เต็มที่แล้ว บุญกุศลนี้แลเป็นเครื่องหนุนให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงถึงพระนิพพาน ทั้ง ๓ ประการนี้เรามีทางทำได้ตามความสมัครใจของเรา ถ้าไม่มีเหตุผลหรือไม่คิดอ่านไตร่ตรอง ส่วนมากมักจะสร้างบาปมากกว่า

สร้างบุญ และผลที่ติดตามมาก็คือความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งในภพนี้และภพหน้าคือชาติต่อไป เพราะใจเป็นของไม่ตาย คำว่าตายนั้นหมายถึงร่างที่ใจเข้าไปอาศัย เช่นร่างกายมนุษย์ ร่างกายสัตว์ ตลอดถึงร่างที่เป็นทิพย์ซึ่งใจเข้าไปอาศัย ใจนี้ไม่ตายทั้งนั้น แต่ต้องหมุนไปเวียนมาตามวิบากกรรมของตนที่สร้างไว้ดีและชั่วมากน้อยเพียงไรเท่านั้น นี่เรามีทางที่จะเลือกได้ การสร้างความดีเราก็มีสิทธิที่จะสร้างได้ สร้างความชั่วก็มีสิทธิจะสร้างได้ด้วยกัน ผลก็มีสิทธิที่จะให้แก่เราได้รับทั้งดีทั้งชั่วนั้นเช่นเดียวกัน สิ้นกิเลสแล้วก็เรียกว่าสิทธิเต็มตัวแล้วในการหลุดพ้นจากทุกข์ นี่พระพุทธศาสนาที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งสืบเนื่องมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์ คือใจของพระพุทธเจ้าเป็นใจที่บริสุทธิ์ แสดงธรรมออกมาจากความบริสุทธิ์วิมุตติ พระนิพพาน จึงเป็นธรรมที่เรียกว่าสวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบทุกแง่ทุกมุมแล้ว ทรงตำหนิบาปเป็นเสียงเดียวกันไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใด ทรงชมเชยสรรเสริญเรื่องสร้างบุญสร้างกุศลเป็นเสียงเดียวกัน แล้วก็ทรงชมเชยนิพพานว่าเป็นธรรมอันสูงสุดยอดเช่นเดียวกันหมด ไม่มีพระพุทธเจ้าพระองค์ใดจะขัดจะแย้งซึ่งกันและกันเลยแม้พระองค์เดียว ในบรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ได้ตรัสรู้

ธรรมสั่งสอนโลกมานานแสนนานด้วยกัน นี่เราได้เกิดในท่ามกลางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของท่านผู้บริสุทธิ์พุทโธ สว่างกระจ่างแจ้งทั้งภายนอกภายใน ที่ให้นามว่าโลกวิทู รู้แจ้งโลกแจ้งสงสาร ถ้าเราไม่เชื่อไม่ยอมปฏิบัติตาม หรือไม่ลงใจที่จะปฏิบัติตามศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้แล้วโดยถูกต้องนี้ ก็ให้พึงทราบเถิดว่าวาสนาของเรานี้ยังอาภัพอยู่มากหรืออาภัพเต็มที่ หากมีความเชื่อความเลื่อมใส มีความตะเกียกตะกายตามธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้ คือการละชั่วทำดีแล้วก็ชื่อว่าเราเป็นผู้มีอำนาจวาสนาบุญญาภิสมภาร เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วยังได้นับถือพระพุทธศาสนา เชื่อต่อพระโอวาทแห่งท่านผู้บริสุทธิ์พุทโธ แล้วยังมาปฏิบัติตามเต็มสติกำลังความสามารถของเรา นี่ชื่อว่าเราเป็นผู้มีวาสนา คำว่าวาสนาก็คือธรรมเป็นเครื่องอยู่ที่เราสร้างไว้แล้ว เป็นเครื่องอยู่เครื่องพึ่งเป็นพึ่งตายคือธรรม บารมีธรรมที่เราสร้างไว้นี้ เพราะฉะนั้นในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ เป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดที่เราจะสร้างคุณงามความดี ไม่มีอันใดสงสัยแล้วในศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับเรื่องบาป เรื่องบุญ นรก สวรรค์ นิพพาน เพราะเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้คือรู้แจ้งแทงทะลุมาหมดแล้วทั้งบาป ทั้งบุญ ทั้งนรก

สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน จึงนำสิ่งที่ทรงรู้แจ้งแทงทะลุแล้วนั้นมาสั่งสอนโลกตามหลักแห่งความเป็นจริง ว่าบาปเป็นสิ่งที่ทำความเศร้าหมองมืดตื้อ ให้เกิดทุกข์เกิดภัยแก่เจ้าของ ตายแล้วตกนรก พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงไว้แล้วและทรงทราบมาแล้วทั้งเรื่องของพระองค์เองที่ได้สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ จึงไม่มีทางสงสัยในการจะมาสั่งสอนสัตว์โลกแบบลูบ ๆ คลำ ๆ ทรงสั่งสอนด้วยความองอาจกล้าหาญสมศาสดาเอกของโลก

คำว่าบุญพระองค์ก็เคยสั่งสมมามากน้อยเพียงไรจนถึงได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้น คำว่านรกพระองค์ก็เคยได้ตกมาแล้วไม่รู้กี่กัปกี่กัลป์กี่ครั้งกี่หน ตั้งแต่สมัยเป็นสามัญชนคนธรรมดาเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ การกระทำย่อมมีผิดมีพลาด จึงต้องมีความสุขความทุกข์ตกนรกอเวจีได้เช่นเดียวกันกับโลกทั่ว ๆ ไป การสร้างบุญสร้างกุศลพระองค์ก็ทรงสร้างมา อย่างเต็มพละกำลังความสามารถ การไปสวรรค์หรือพรหมโลกในชั้นที่ควรจะกลับมาเกิดอีก เว้นพรหมโลก ๕ ชั้นนั้นเสีย คือ อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา นอกจากนั้นยังต้องย้อนกลับมาเกิดอีก พระองค์ก็เคยขึ้นเคยลงมาเหมือนกับเราขึ้นลงบันไดบ้านของเรานั้นแล เหตุใดพระองค์จะสงสัยในสิ่งที่เคยไปเคย

อยู่เคยอาศัยเคยขึ้นเคยลง และมาสั่งสอนโลกแบบสุ่มสี่สุ่มห้ามีอย่างเหรอ พูดถึงพระนิพพานก็พระองค์ทรงไว้แล้วซึ่งพระนิพพานในพระทัยเต็มดวงอยู่แล้ว แล้วสอนโลกจะสอนผิด ๆ ได้ยังไง ก็นำเรื่องพระนิพพานมาสอนแท้ ๆ ซึ่งทรงไว้แล้วโดยสมบูรณ์ จึงไม่มีธรรมอันใดที่จะเป็นข้อสงสัยสำหรับชาวพุทธเราที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอก มีอริยสัจเป็นเครื่องยืนยันศาสนาของพระพุทธเจ้าของเรา อริยสัจคืออะไร คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นี้แลแก่นของศาสนาอันเป็นแดนผลิตใจที่บริสุทธิ์ให้ปรากฏขึ้นมาเป็นพระพุทธเจ้าก็ดี เป็นสาวกอรหันต์ก็ดี ทุก ๆ พระองค์ไม่ได้พ้นจากอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นเครื่องกลั่นกรองนี้ไปได้เลย เพราะฉะนั้นศาสนาพุทธของเราจึงเป็นศาสนาที่ทรงไว้ซึ่งมรรคซึ่งผลโดยสมบูรณ์ โดยมีอริยสัจ ๔ เป็นเครื่องยืนยันรับรอง ขอให้ผู้ปฏิบัติได้ดำเนินตามนี้เถิด จะไม่เป็นอื่นเป็นใดนอกเหนือจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ชอบแล้วนี้ไปเลย จะเป็นผู้ทรงมรรคทรงผลโดยสมบูรณ์เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ แม้ปรินิพพานไปแล้วก็มีแต่พระสรีระเท่านั้น ซึ่งก็เป็นเหมือนกับร่างกายของพวกเราทั้งหลาย เกิด แก่ เจ็บ ตาย เดินไปตามทางสายเดียวกันนี้ จึงต้องมีปรินิพพานคือตาย...

ภาษาของเรา แต่พระพุทธเจ้านั้นหมายถึงจิตของพระพุทธเจ้าเวลานี้ได้ดับรอบหมดแล้ว ในเรื่องอดีตอนาคตที่จะเกิดแก่เจ็บตายต่อไปอีกนี้ไม่มีเลย เพราะจิตไม่มีสิ่งที่จะพาให้เกิดต่อไปแล้ว เพราะฉะนั้นพระนามนี้จึงเป็นพระนามของพระพุทธเจ้าว่าปรินิพพาน ไม่เรียกว่าตายเหมือนเรา พวกเรานี้ตายแล้วเกิด เกิดแล้วก็ตาย ตายแล้วก็เกิดหมุนไปเวียนมาอยู่อย่างนี้ แต่พระพุทธเจ้าตายนั้นไม่ย้อนกลับมา เรียกว่าดับรอบไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือ นี่เรื่องของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น นี่พูดถึงเรื่องพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ควรแก่โลกแก่ธรรม เป็นศาสนาคู่โลกคู่สงสาร คู่บ้านคู่เมือง คู่พึ่งเป็นพึ่งตายของชาวพุทธเรา ขอให้พี่น้องทั้งหลายยึดไว้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ พึ่งเป็นพึ่งตายกับศาสนธรรมนี้ ซึ่งไม่เคยหลอกลวงใครในโลกนี้แม้แต่รายเดียว เหมือนกิเลสที่ต้มตุ๋นหลอกลวงสัตว์โลกมาเป็นเวลานาน ทุกแง่ทุกมุมมีแต่เรื่องต้มตุ๋นมีแต่เรื่องหลอกลวง สัตว์โลกทั้งหลายก็ไม่เคยเข็ดหลาบ ทุกข์มากเพียงไรก็ไม่เคยเข็ดหลาบ และไม่เห็นโทษแห่งความหลอกลวงของกิเลส จึงต้องได้ถูกหลอกเรื่อย ๆ ไป

ส่วนธรรมของพระพุทธเจ้านั้นไม่มีคำว่าหลอกลวง เรียกว่าสวากขาตธรรม ดังที่เราสวดกันอยู่ทุกวี่ทุกวันว่า

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม แปลว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วหรือตรัสไว้ชอบแล้ว แม้การปรินิพพานของพระองค์ก็ไม่ได้รื้อฟื้นความดีทั้งหลายจากศาสนธรรม และจากบรรดาพุทธบริษัททั้งหลายซึ่งบำเพ็ญความดีนี้ไปด้วย ใครทำดีเดินตามแนวทางที่ทรงสั่งสอนไว้โดยถูกต้องนี้ก็เป็นเหมือนกับตามเสด็จพระพุทธเจ้าอยู่ทุกเวล่ำเวลา นั้นแล

เมื่อเราปฏิบัติตามท่านอยู่อย่างนี้ มรรคผลนิพพานในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่กับที่พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว จึงคงเส้นคงวาหนาแน่นอยู่ตามเดิมสำหรับผู้ปฏิบัติ ไม่ได้มีความว้าเหว่หรือเสียอกเสียใจว่ามรรคผลนิพพานนี้ได้ขาดได้สิ้นได้หลุดหายไปเท่านั้นเปอร์เซ็นต์เท่านี้เปอร์เซ็นต์ เวลานี้ยังเหลืออยู่เพียง ๑๐ เปอร์เซ็นต์ หรือ ๕ เปอร์เซ็นต์ หรือเวลานี้มรรคผลนิพพานสิ้นสุดยุติไปหมดแล้ว เพราะพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วอย่างนี้ไม่มี แม้ใครจะคิดขึ้นมาพูดออกมาก็เป็นความคิดคำพูดที่สกปรกโสมม ทำความเสียหายแก่ผู้อื่นที่ไม่ได้ไตร่ตรอง ก็จะเสียหายไปด้วย

หลักความจริงนั้นคือสวากขาตธรรม เป็นเครื่องยืนยันไว้แล้วว่าตรัสไว้ชอบแล้ว ขอให้ดำเนินตามนี้เถิด

ดังที่พระอานนท์ทูลอาราธนาพระองค์ให้ยังครองโลกครองสงสารอยู่ต่อไปเป็นเวลานาน ๆ พูดภาษาของเราก็เรียกว่าอย่าด่วนตาย ขอทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงธาตุทรงขันธ์ไปนาน ๆ พระองค์ยังรับสั่งแบบสำทับด้วยว่า อานนท์จะมาหวังอะไรกับเราตถาคตอีกเล่า ธรรมทั้งหลายนี้เป็นธรรมที่ชอบธรรมแล้วซึ่งเราตถาคตได้แสดงไว้แล้วนี้ไม่มีอะไรบกพร่อง แม้เราตถาคตจะผ่านไปคือตายไปก็ตาม ธรรมย่อมเป็นธรรม ตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง *"ผู้ที่ดำเนินตามหลักศาสนธรรมของเราที่แสดงไว้แล้วนี้ย่อมได้ตักตวงเอามรรคผลนิพพานเช่นเดียวกับเรายังมีชีวิตอยู่อานนท์ และดูก่อนอานนท์ ถ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบยังมีอยู่ พระอรหันต์ย่อมไม่สิ้นไปจากโลก"* นี่เป็นคำสำคัญคือการปฏิบัติตามศาสนธรรมนั้นแล อันเป็นองค์ศาสดาแทนพระพุทธเจ้าที่ปรินิพพานไปแล้ว เป็นความชอบธรรม

นี่เราทั้งหลายก็ได้อาศัยศาสนธรรมกราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจเจริญเมตตาภาวนา ทำบุญให้ทาน นี้เรียกว่าทำตามศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า ก็เหมือนกับว่าเรานี้ได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้า ด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีล ด้วยการเจริญภาวนา เต็มสติกำลังหรือตามสติกำลังความสามารถของตนอยู่ ก็ชื่อว่าเรานี้เป็นลูกศิษย์

ที่มีครู ไม่ใช่เป็นลูกกำพร้าหาพ่อหาแม่ไม่ได้ เพราะเราเป็นคนแหวกแนว แต่นี้เราดำเนินตามคลองธรรมที่ศาสดาทรงสั่งสอนไว้ จึงเรียกว่าเรานี้เป็นลูกศิษย์ที่มีครู จึงกรุณาพากันปฏิบัติตามครูที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้จะไม่เป็นอื่น

บาปย่อมเป็นบาปมาแต่กาลไหน ๆ บุญย่อมเป็นบุญมาแต่กาลไหน ๆ นรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน ย่อมเป็นนรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน มาแต่กาลไหน ๆ ไม่มีใครสามารถที่จะทำลายได้ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว เพราะเป็นสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม นอกจากเราจะพยายามดำเนินปลีกแวะในทางที่ไม่ดี เช่น การทำบาปอันเป็นทางก้าวเข้าสู่นรก เราอย่าพากันทำ อย่าพากันกล้าหาญชาญชัยในฟืนในไฟในบาปในกรรมในความรุ่มร้อน ความทุกข์ทรมานทั้งหลายจะย้อนกลับเข้ามาเผาตัวเราผู้ไม่เชื่อนั้นแล และจงพากันบำเพ็ญคุณงามความดีเต็มสติกำลังความสามารถของตนที่จะทำได้ นั้นแลคือการสั่งสมความสุขความเจริญรุ่งเรืองใส่หัวใจของเราโดยลำดับลำดา จนสมบูรณ์พูนผลและเลื่อนชั้นขึ้นไปโดยลำดับจนกระทั่งถึงวิมุตติพระนิพพาน จะไม่มีสิ่งใดเหนือการบำเพ็ญคุณงามความดี เหนือความดีทั้งหลายที่เราได้บำเพ็ญนี้ไปได้ นี่เป็นเครื่องยืนยันเป็นเครื่องตายใจได้สำหรับผู้บำเพ็ญ อย่าให้เวล่ำเวลาเสีย

ไปเปล่า ๆ เกิดขึ้นมาแล้วคนดีก็ตายได้ คนดีก็แก่ได้ คนดีก็มีความเจ็บความทุกข์ในทางธาตุทางขันธ์ได้เช่นเดียวกันและถึงความตายได้เช่นเดียวกัน แต่ขอให้มีความดีประจำตน แม้เรื่องร่างกายจะมีความทุกข์ร้อนเจ็บปวดหรือเจ็บไข้ได้ป่วยจนกระทั่งถึงตายไป ก็ให้เป็นไปตามเรื่องของธาตุของขันธ์ที่สลายไป ดังคุณย่าที่ว่าก็ล่วงไปเช่นเดียวกับพวกเรา แต่ความดีนั้นเป็นของสำคัญ ซึ่งเป็นเครื่องฝังอยู่ภายในจิตใจของผู้ทำ

การทำดีทำชั่วใจเป็นผู้บงการ ออกมาจากใจซึ่งเป็นหลักใหญ่ที่สุด เคลื่อนไหวออกมาจากนั้นสั่งการสั่งงานให้ทำดีทำชั่วต่าง ๆ เวลาทำแล้วก็สะท้อนย้อนกลับเข้ามาสู่ผู้ทำคือใจดวงนั้น เพราะใจเป็นของไม่ตาย ร่างกายสลายไปก็จริง แต่บาปบุญที่ทำลงไปนั้นไม่ได้สลายไปตามร่างกาย ย่อมติดแนบกับจิตใจของผู้ทำนั้นไป ถ้าผู้ทำบาปก็ต้องไปตกนรก แม้จะไม่เชื่อว่านรกมีก็ตาม บาปไม่มีก็ตาม คำว่าบาปต้องเป็นบาป บุญต้องเป็นบุญ ไม่มีใครลบล้างได้นอกจากกิเลสมันหลอกเรา ให้เชื่อตามมันแล้วสร้างแต่บาปว่า บาปไม่มี ครั้นผลสุดท้ายเวลาบาปได้เข้าถึงตัวแล้วไปตกนรกหมกไหม้แล้ว กิเลสไม่ได้มาช่วยเหลือเราเลย ปล่อยให้เรารับเคราะห์รับกรรมแต่ผู้เดียว นี้แสดงว่าพวก

เราทั้งหลายนี้โง่มากไม่ได้เชื่อศาสดาเลย ผู้ที่ประกาศสั่งสอนโลกกังวานอยู่ทั่วแดนโลกธาตุ ว่าบาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี นิพพานมี แต่ไปเชื่อกิเลสเสียอย่างเดียวนี้เรียกว่าจม เรียกว่าเสียท่าเสียทีที่เราเกิดมาในแดนพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสั่งสอนที่สว่างกระจ่างแจ้งทั่วแดนโลกธาตุ แต่เรากลับไปคว้าเอาสิ่งมืดตื้อมาครอบหัวใจเจ้าของ สร้างตั้งแต่บาปโดยถ่ายเดียวจึงไม่สมควร หากใครได้คิดไว้ในทางที่ไม่ดีที่กล่าวมานี้ก็ให้รีบแก้ไข เฉพาะอย่างยิ่งคำว่าตายแล้วสูญนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด ที่จะสังหารโลกสังหารหัวใจของสัตว์ผู้นั้น ให้ได้รับความทุกข์ความทรมานมากที่สุด ไม่มีใครเกินผู้ที่เชื่อว่าตายแล้วสูญนี้ไปได้เลย เพราะตายแล้วไม่สูญ ตามหลักธรรมชาติ

ถ้าหากว่าเราจะเอาภพเอาชาติของแต่ละราย ๆ มีเราเป็นสำคัญ มาเทียบมาเคียงกัน มาแข่งขันกันว่าใครได้เกิดมากี่ภพกี่ชาตินี้ ไม่มีใครสามารถที่จะมาแข่งขันกันได้เลย เพราะภพเพราะชาตินี้เกิดมามากพอ ๆ กัน ไม่ทราบเกิดมาตั้งแต่กัปใดกัลป์ใดจนกระทั่งปัจจุบันนี้ แล้วยังจะต้องเกิดต้องตายอย่างนี้ไปอีกตั้งกัปตั้งกัลป์หาเงื่อนต้นเงื่อนปลายไม่ได้เลย เพราะอำนาจของกิเลสที่มันผลักมันดัน ให้สร้างหนทางแห่งความเกิดตายและความทุกข์

ความยากไว้ประจำใจของเราทุกรูปทุกนามไม่มีวันอิ่มพอเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นเรื่องความทุกข์ความทรมานซึ่งเป็นของไม่ฉิบหายดังที่เราสำคัญนั้น มันก็ฝังอยู่ที่ใจของเราว่าตายแล้วสูญ ตายแล้วมันไม่สูญ นั้นเป็นเรื่องความโกหกของกิเลส มันหลอกเราให้ได้สร้างบาปสร้างกรรมตามความชอบใจของตน ความชอบใจนั้นเป็นเรื่องของกิเลสผลักดันให้ชอบใจ

คนเราเมื่อสำคัญว่าตายแล้วสูญย่อมหมดหวัง ทั้งที่มีชีวิตลมหายใจอยู่ก็ตาม เพราะจะสร้างความดีก็สร้างมาทำไม ความดีไม่มีเพราะตายแล้วก็สูญ ใครจะมารับความดีบุญกุศลนี้เล่า แน่ะ สร้างบาปก็สร้างได้ เพราะตายแล้วก็ไม่เป็นบาปเป็นกรรม ตายแล้วสูญใครจะมารับบาปรับกรรม นี่แหละที่กิเลสมันเปิดทางโล่งเอาไว้ มีแต่การทำตามความอยาก ให้ทำตามความอยาก แต่ความอยากนั้นเราหารู้ไม่ว่า ความอยากนั้นแลคือทางเดินอันราบรื่นของกิเลส หลอกลวงสัตว์ให้ทำ ครั้นเวลาทำลงไปมาก ๆ ร้อยทั้งร้อยมีแต่เรื่องทำบาปทำกรรมอกุศลอันไม่ดีทั้งนั้น ตายแล้วมันไม่สูญ นั่น ไปตกนรกละที่นี่ ตกนรกไปตกหลุมที่สำคัญ ๆ เสียด้วย นรกว่าไม่มีก็กรรมพาไปเอง ตายแล้วสูญมันก็ไม่สูญ เพราะเชื้อแห่งความเกิดตาย

นี้ยังมีอยู่ที่ใจ ใจจึงต้องเกิดต้องตายเสมอ

พระพุทธเจ้าท่านขุดค้นถึงเชื้อแห่งความเกิดมาประจักษ์พระทัยแล้ว ท่านเรียกว่าปัจจยาการ ปฏิจจสมุปบาท คือ ***อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขาราปจฺจยา วิญฺญาณํ.*** จนกระทั่ง ***สมุทโย โหติ*** นี่คือแถวทางแห่งสมุทัย ทางเดินของภพของชาติเดินไปตามแถวนี้ ออกจากใจ ฝังอยู่ที่ใจ สัตว์ทั้งหลายจึงต้องได้เกิดได้ตายอยู่ไม่หยุดไม่ยั้ง ไม่มีคำว่าหมดว่าสิ้น เพราะกิเลสตัวนี้ไม่มีคำว่าหมดสิ้นไป เหมือนอย่างเราสำคัญตามความหลอกลวงของกิเลสว่ามรรคผลนิพพานสูญไปแต่กิเลสอยู่ภายในใจ สูญได้ไหม มันไม่สูญ มันไม่หมดกาลหมดสมัย นี่ซีสำคัญตรงนี้ นี่แหละเป็นสาเหตุ เป็นต้นเหตุแห่งความเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เกิดจุดนี้แน่ ๆ แต่พระพุทธเจ้า สำหรับพระองค์เองนั้นได้ขุดค้นขึ้นมาถอนรากแก้วรากฝอยของกิเลสตัณหาอวิชชาให้สิ้นไปจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว ตั้งแต่ ***อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ*** จนกระทั่งถึง ***นิโรโธ โหติ*** นี่แถวทางแห่งความสิ้นกิเลส แห่งความสิ้นทุกข์ แห่งความสิ้นความเกิดตายทั้งหลายไปแถวนี้ ว่าอย่างนั้น ทีนี้พระองค์ได้ทรงทราบทั้ง ๒ ประเภทนี้แล้ว ได้มาประกาศกังวานให้พวกเราทั้งหลายได้ทราบว่า ตาย

แล้วต้องเกิดอีกเมื่อกิเลสเชื้ออันสำคัญคืออวิชชายังมีอยู่ เมื่อมีความเกิดอยู่ก็ต้องมีเกิดสูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตามอำนาจแห่งวิบากกรรมที่พาให้สัตว์ทั้งหลายให้ทำ ท่านเรียกว่า วิปากวัฏฏ์ ท่านเรียกวัฏวน ๓ วัฏวน ๓ คือ อะไร กิเลสวัฏฏ์ กิเลสเป็นสาเหตุที่บังคับสัตว์ทั้งหลายให้ทำกรรมดีชั่วต่าง ๆ ครั้นทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลของกรรม คือต้องได้รับความสุขความทุกข์ความทรมาน แล้วก็วกเวียนไปมาอยู่เช่นนั้น กิเลสเป็นสาเหตุให้ทำกรรม ทำกรรมแล้วย่อมเกิดความสุขความทุกข์ขึ้นมาที่ใจ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็มาหากิเลสอีก ท่านเรียกว่าวัฏวน ๓ ขึ้นต้นก็คือว่ากิเลสเป็นสาเหตุให้ทำ กิเลสวัฏฏ์ กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมวัฏฏ์ สัตว์ทั้งหลายต้องทำกรรม อยู่เฉย ๆ ไม่ได้ แล้วก็ไปถึงวิปากวัฏฏ์ แล้วเสวยกรรมที่ตนทำลงไปนั้น หมุนกันอยู่อย่างนี้เหมือนกับมดไต่ขอบด้งนั้นแล หาทางออกไม่ได้ ไต่ไปไต่มาอยู่ขอบด้งอันเก่า เข้าใจว่าเป็นของใหม่เรื่อยไป เราเกิดมากี่ภพกี่ชาติ เพราะเราไม่สามารถที่จะรู้อดีตความเป็นมาของตนได้ เกิดมาได้เป็นมนุษย์นี้ก็นึกว่าเราได้เกิดเพียงมนุษย์นี้ชาติเดียวเท่านั้น ชาติก่อน ๆ ไม่เห็นมีอะไร ตายแล้วก็มืดตื้อ ไม่ทราบว่าจะไปเกิดเป็นอะไรอีก เมื่อมืดตื้อก็เอาความ

มืดตื้อมาเป็นศาสดา คือกิเลสชั้นเอกมาเป็นศาสดานี้สอนเราว่า ไม่มีภพมีชาติในกาลต่อไป ตายแล้วก็สูญเท่านั้น นั่นเห็นไหม นี่แหละเรื่องกิเลสหลอกลวงสัตว์โลกเป็นอย่างนี้

พระพุทธเจ้าทรงรื้อถอนขึ้นมาหมดแล้วเห็นประจักษ์ในพระทัย ทั้งสิ่งที่พาให้เกิดตาย ๆ ทั้งได้รับความทุกข์เพราะการสร้างกรรม ตลอดถึงความหลุดพ้นพระองค์ทรงทราบโดยชัดเจน จึงได้สอนพวกเราทั้งหลายให้เข้าใจแจ่มแจ้งไปตามนี้แล้วจะแคล้วคลาดปลอดภัย คนจะรู้จักละอายบาปกรรมทั้งหลาย หิริโอตตัปปะ จะมีประจำใจ ตามหลักธรรมแล้วต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าหลักของกิเลสแล้วตายแล้วสูญ บาปไม่มี บุญไม่มี จะสร้างแต่บาปแต่กรรมทั้งนั้น ความโลภก็มาก ความโกรธก็มาก ราคะตัณหาก็ยิ่งพอกพูนขึ้นทุกวัน ๆ สร้างตั้งแต่บาปแต่กรรมแต่ฟืนแต่ไฟเผาไหม้ซึ่งกันและกัน ไปนิยมว่าคนนี้เรียนได้มาก คนนั้นเรียนได้น้อย คนนั้นชั้นสูง คนนี้ชั้นต่ำ คนนั้นเป็นคนมั่งมี คนนี้เป็นคนจน กิเลสครอบหัวเอาหมดเลย ให้เป็นขี้ข้าของมันเสียทั้งสิ้น แล้วก็ภูมิใจว่าตนนี้มียศถาบรรดาศักดิ์ใหญ่โตเป็นคนมั่งมี แล้วก็มีความรื่นเริงบันเทิงเย่อหยิ่งจองหองลำพองตนไปตามอำนาจของกิเลสก็ไม่รู้ นี่พวกเราจะว่าโง่

หรือฉลาดก็ให้พิจารณาเอาตามนี้

หลักธรรมแล้วไม่เป็นเช่นนั้น เชื่อตามหลักความจริง แล้วให้ทำตามสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเราจะมีความแคล้วคลาดปลอดภัย สิ่งเหล่านี้ไม่เป็นโทษพระพุทธเจ้าสอนให้ละทำไม นรกเป็นฟืนเป็นไฟเผาไหม้สัตว์ทั้งหลายท่านกล่าวไว้ในตำรามีตั้ง ๒๕ ขุม ตั้งแต่นรกที่แสนสาหัสได้รับความทุกข์ความทรมานแสนสาหัสไม่มีอะไรเกิน แล้วอายุก็ยืนนานด้วยขึ้นมาเป็นลำดับลำดา ต่อจากนั้นเศษของความตกนรกยังไม่สิ้น ก็มาเป็นเปรตเป็นผีเป็นอสุรกายต่าง ๆ มีตั้งแต่เศษนรก

สิ่งเหล่านี้เป็นฟืนเป็นไฟเผาไหม้สัตว์ทั้งหลาย พระองค์เป็นผู้มีพระเมตตาสูงส่ง เหตุใดจะมาหลอกลวงสัตว์โลกว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มี ทั้ง ๆ ที่สัตว์โลกก็จมกันอยู่เห็นอยู่ประจักษ์อยู่ในพระทัย แล้วเหตุใดจึงจะมาโกหกโลกว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีเหมือนกิเลสล่ะ เพราะท่านไม่ใช่กิเลสเป็นธรรมต่างหากพระพุทธเจ้าสั่งสอนโลกไม่เหมือนกับกิเลส สิ่งที่ไม่มีมันบอกว่ามี สิ่งที่ชั่วมันบอกว่าดี สิ่งที่ดีมันบอกว่าชั่ว แน่ะผิดกันเหมือนกับของปลอมของจริงได้แก่ธนบัตรปลอมนั่นเองกับธนบัตรจริงต่างกันอย่างไรบ้าง มันทำลวดลายลักษณะเหมือนกันคล้ายคลึงกันมาก

ทีเดียว ถ้าตาไม่แหลมไม่คมก็ไม่รู้ว่านี้คือธนบัตรปลอมมีใบหนึ่งฉบับหนึ่งจะกี่ร้อยกี่พันบาทก็ตามก็เป็นโมฆะทั้งหมด ถ้าเป็นธนบัตรปลอมไม่เป็นของจริง ถ้าเป็นของจริงแล้ว ๑๐๐ บาทเป็น ๑๐๐ บาท ๑๐ บาทเป็น ๑๐ บาท ๕ บาทเป็น ๕ บาท เท่าไรเป็นเท่านั้น นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าเท่าไรเป็นเท่านั้น ว่านรกมี นรกมีจริง ๆ บาปมี มีจริง ๆ สวรรค์มี มีจริง ๆ พรหมโลกมีจริง ๆ นิพพานมีจริง ๆ เพราะพระองค์ทรงไว้แล้วทุกสิ่งทุกอย่าง หาเรื่องมาโกหกโลกได้ยังไง สร้างพระบารมีมานานแสนนาน สำหรับพระพุทธเจ้าของเรานี้ได้ ๔ อสงไขย เศษไปอีกตั้งแสนมหากัป กว่าจะได้มาเป็นพระพุทธเจ้าแล้วมาสอนโลก ไม่ได้สร้างบารมีมาเพื่อโกหกโลก สร้างบารมีมาเพื่อรื้อขนสัตว์โลกให้หลุดพ้นจากทุกข์ สถานที่ใดเป็นทุกข์ต้องรีบบอกต้องบอก กรรมใดเป็นทุกข์ต้องบอก กรรมนี้เป็นกรรมชั่วเป็นบาปอย่าได้ทำก็ต้องบอก และสถานที่ใดเป็นแดนที่ทรมานสัตว์มากน้อยโดยลำดับลำดาขึ้นไป สถานที่นั่นเป็นกองทุกข์เช่นนรก และที่ใดเป็นสถานที่ดี สิ่งใดเป็นของดีเช่นบุญกุศล ก็สอนให้สร้างบุญสร้างกุศล สถานที่ดีก็บอกเช่นสวรรค์ พรหมโลก นิพพาน นี่เป็นของดี ๆ ก็สอนให้บำเพ็ญตนเพื่อก้าวเข้าสู่สถานที่ทั้งหลายเหล่านั้น

สมกับภูมิศาสดาที่ว่าเป็น ***มหากรุณิโก นาโถ หิตาย สพฺพปาณินํ*** เป็นผู้มีเมตตามหากรุณาธิคุณแก่สัตว์โลก ทำประโยชน์ให้แก่โลกหาประมาณไม่ได้ ไม่มีใครเกินศาสดาแต่ละพระองค์ ๆ นั้นเลย และเหตุใดจึงจะมาโกหกโลกได้ลงคอเป็นไปได้เหรอ ให้พิจารณาบรรดาพี่น้องทั้งหลาย นี่เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าท่านแสดงต่อโลกด้วยความสงสาร แต่เราหาความสงสารตนตัวของเราไม่ได้ มีแต่ความอยากความทะเยอทะยาน อยากทำอะไรก็ทำตามความอยาก หาความคิดความอ่านไตร่ตรองว่าผิดถูกดีชั่วประการใดไม่ได้เลยนี้ผิด เราเป็นชาวพุทธต้องคิดต้องพิจารณาสงสารตนเอง สิ่งใดพระพุทธเจ้าบอกไว้สอนไว้นั้นละ สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่แน่นอน บังคับหัวใจเข้าไปสู่จุดนั้น ท่านว่าไม่ให้ทำอย่าทำ ท่านว่าให้ทำให้พยายามทำ ขี้เกียจขี้คร้านเท่าไรก็ตามขึ้นชื่อว่าของดีแล้วให้ทำ อันใดที่สมัครรักใคร่อยากทำขนาดไหนก็ตาม ถ้าเป็นของชั่วลามกจกเปรตซึ่งเป็นบาปเป็นกรรมแล้วอย่าทำ ห้ามเจ้าของ นี้ชื่อว่าคนรักตนคนสงสารตน สมกับได้ธรรมของพระพุทธเจ้าอันออกมาจากพระเมตตาสงสารมาฉุดมาลากตัวของเราด้วยธรรมนั้น ๆ จะสมชื่อสมนามว่าเราเป็นชาวพุทธ นี่ก็นับว่าเป็นผู้เจริญขึ้นไปโดยลำดับ ๆ

สำหรับธรรมะภาคทั่ว ๆ ไปให้พี่น้องทั้งหลายได้ทราบไว้ว่า ไม่มีสัตว์ตัวใดที่จะผ่านพ้นไปจากสิ่งทั้งหลายที่กล่าวมาเหล่านี้ได้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นของมี เป็นเครื่องยืนยันด้วยการกระทำของตนเอง ถ้าเราอยากได้รับความทุกข์เราก็สร้างบาป เราอยากได้รับความสุขเราก็สร้างแต่ความดี เป็นคนดี เด็กก็เป็นเด็กดี ผู้ใหญ่ก็เป็นผู้ใหญ่ดี ตลอดถึงพระถึงเณรตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทวินัยให้ตัวเป็นคนดี บำเพ็ญสมาธิปัญญาภายในจิตใจตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ก็จะมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสงบร่มเย็นเป็นปึกแผ่นแน่นหนาภายในจิตใจเฉพาะนักบวชแล้วเป็นผู้ที่มีโอกาสมาก ไม่มีใครในเมืองไทยของเราซึ่งเป็นแดนพระพุทธศาสนา ว่าจะมีโอกาสได้ทำตนหรือเป็นอิสระมากยิ่งกว่าเพศของพระแล้ว ถ้าพระจะมานอนหลับทับสิทธิ์ เย่อหยิ่งจองหองด้วยความว่าตนเป็นพระ ทิฏฐิมานะไม่มีอะไรเกินพระแล้วก็ใช้ไม่ได้เลย พระต้องเป็นผู้อ่อนโยนต่อธรรมทั้งหลาย เป็นผู้ยอมรับเหตุผลเป็นผู้หาทิฏฐิมานะไม่ได้ แม้มีอยู่มากน้อยก็ต้องชำระสะสางมันออก และบำเพ็ญตนเพื่อความเป็นพระ คำว่าพระแปลว่าประเสริฐ นี่แปลออกตามหลักธรรม แปลว่าเป็นผู้ประเสริฐ ให้ประเสริฐเลิศเลอในทางความประพฤติปฏิบัติ

เริ่มต้นตั้งแต่ศีล รักษาให้ดีให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ สมาธิคือความสงบร่มเย็น จนกระทั่งถึงความตั้งมั่นไม่ฟั่นเฟือนของใจ นั้นแหละเป็นความสุขเริ่มต้นแล้ว เป็นความสุขประจักษ์จากศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ท่านสอนไว้แล้วให้พวกเราทั้งหลายได้ยึดในตำรับตำรามาสั่งสอนตัวของเราตั้งใจประพฤติปฏิบัติในตัวของเรา

คำว่าสมาธิในตำรานั้นคือชื่อของสมาธิ สมาธิที่เกิดขึ้นกับใจของเราด้วย การปฏิบัติภาวนานี้เป็นสมบัติของเราแท้ ความสงบมาสงบที่ใจไม่ได้สงบที่ตำรับตำรา นั้นเป็นชื่อของสมาธิ องค์สมาธิจริง ๆ แล้วจะมาปรากฏขึ้นที่ใจ มีความสงบมากน้อย นี่แลคือสมาธิได้ปรากฏเริ่มปรากฏแล้วภายในใจของเรามากน้อย จนกระทั่งถึงสมาธิที่ละเอียดสุด ก็จะประจักษ์ภายในจิตใจของผู้บำเพ็ญ

จากนั้นก้าวเข้าสู่ปัญญา คำว่า ปัญญา มีความฉลาดแหลมคมเป็นลำดับลำดาไป นี้ละปัญญานี้ที่จะรื้อภพรื้อชาติรื้อวัฏสงสาร รื้อกิเลสตัณหาอวิชชา ออกจากใจให้หมดโดยสิ้นเชิง ไม่มีอะไรเหนือปัญญานี้เลย ปัญญานี้เริ่มต้นตั้งแต่ตรุณวิปัสสนา ได้แก่ ปัญญาที่อ่อน ๆ พินิจพิจารณาถูกบังคับบัญชาไปเรื่อย ๆ ไม่งั้นใจไม่ชอบไม่อยากจะทำงาน ปัญญาจะค่อยเฉียบค่อยแหลมค่อยคล่องแคล่ว

ว่องไว ค่อยฉลาดแหลมคมขึ้นไปโดยลำดับ ๆ เรื่องกิเลสมันจะมีมากน้อยเพียงไร เราไม่เคยพบเคยเห็นเลยคำว่ากิเลส ๆ ปัญญาจะพาให้พบให้เห็นให้รู้ให้ตัดให้ฟันกันขาดสะบั้นลงไปโดยลำดับลำดา นี่เรียกว่าปัญญาตั้งแต่ปัญญาขั้นเริ่มต้นเมื่ออบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ปัญญาจะมีความกล้าแข็งแสงแรงกล้าขึ้นโดยลำดับ มีความเฉลียวฉลาดคล่องแคล่วทางใจ ทีนี้ก็เป็นเรื่องที่จะสังหารกิเลสไปโดยลำดับลำดาไม่มีคำว่าหยุดว่าถอย จนก้าวขึ้นสู่มหาสติมหาปัญญาเพราะการหมุนอยู่ตลอดเวลาย่อมมีความคล่องตัว เหมือนนักมวยซึ่งเขาฝึกซ้อมอยู่เสมอ นี่ปัญญา ก็มีการฝึกซ้อมกันอยู่ตลอดเวลาเช่นนั้น แล้วจากนั้นก็เรียกว่าเป็นอัตโนมัติเป็นภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการภาวนาล้วน ๆ ไม่ต้องไปอาศัยอะไรมาพินิจพิจารณาก็เป็นปัญญาขึ้นภายในตัว จะสัมผัสสัมพันธ์อะไร ไม่สัมผัสสัมพันธ์อะไรก็ตาม ระหว่างกิเลสกับธรรมอยู่ด้วยกันภายในจิตใจย่อมกระทบกันอยู่ตลอดเวลา นั้นแหละทีนี้ต้องรู้กันอยู่ตลอดเวลา ฟัดเหวี่ยงกันตลอดเวลา เรียกว่าฆ่ากันตลอดเวลา สุดท้ายก็พังหมดไม่มีอะไรเหลือเลย นี้แลท่านผู้ถึงนิพพานท่านถึงอย่างนี้

เมื่อกิเลสสิ้นจากหัวใจแล้วไม่ต้องถามพระนิพพาน

สว่างจ้าขึ้นเลยทันที ไม่มีพระพุทธเจ้าหรือสาวกองค์ใดเมื่อได้ตรัสรู้ธรรมถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์สิ้นกิเลสภายในจิตใจโดยสิ้นเชิงแล้ว ไปถามผู้นั้นไปถามผู้นี้ว่า ข้าพเจ้าหรือข้าพระองค์ได้สิ้นสุดวิมุตติหรือสิ้นกิเลสแล้วยัง ไม่มีใครถาม อิ่มเต็มที่เหมือนกับเรารับประทานก็รู้กันหมดไม่ว่าเด็กผู้ใหญ่ รับประทานอิ่มขนาดไหน รู้หมดเผ็ดเค็มเปรี้ยวหวานรู้หมด จนกระทั่งถึงอิ่มเต็มที่รู้หมด นี่ก็เหมือนกันสมาธิมีความสุขแค่ใดเปรียบกับเปรี้ยวหวานเค็มนั่นแหละเวลาเรารับประทานมีความสุขขนาดไหนก็รู้ จนกระทั่งค่อยก้าวไปสู่ปัญญา กิเลสหมดไปมากเพียงไรความสุขย่อมเด่นขึ้น ๆ ก็รู้ ๆ จิตยิ่งละเอียดเข้าไปก็รู้ จนกระทั่งกิเลสพังไม่มีอะไรเหลือเลยนั้นละจอมรู้ รู้อย่างนั้น รู้อย่างนี้เป็นรู้ที่สิ้นทุกข์ คือรู้ด้วยความสิ้นทุกข์จริง ๆ ไม่ใช่รู้ด้วยความสำคัญมั่นหมาย เช่นรู้ด้วยความจำมาเฉย ๆ ไม่ได้ปฏิบัติให้เกิดผล นี่ละศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องยืนยันอยู่อย่างนี้ ทั้งปัจจุบันและอนาคต ถ้ามีผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้ไม่เป็นอื่น จะเป็นผู้ทรงมรรคผลนิพพานตั้งแต่สมาธิธรรม ปัญญาธรรม จนกระทั่งวิมุตติธรรม ไม่มีข้อสงสัยภายในจิตใจนี้โดยทั่วกัน เพราะฉะนั้นจึงขอวิงวอนให้พี่น้องทั้งหลายได้เป็นที่แน่ใจเถิดว่า

ศาสนธรรมคำสั่งสอนพระพุทธเจ้านี้ คือองค์ศาสดาประทานให้แก่พวกเราทั้งหลาย ประหนึ่งว่าประทับอยู่ตรงหน้าของเรานี่แล พูดถึงทาน ก็พระองค์เป็นผู้ประทานไว้แล้ว ก็เหมือนกับว่าอยู่ที่ตัวของเรา ศีลก็อยู่ที่ตัวของเรา สมาธิปัญญา ประกาศกังวานอยู่ที่ตัวของเราจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าประหนึ่งว่าเห็นประจักษ์ และยิ่งพิจารณาอรรถธรรมเข้าไป มีความละเอียดลออแหลมคมเข้าไปเท่าไรของสติปัญญา ยิ่งประหนึ่งว่าได้อยู่ต่อหน้าพระพุทธเจ้าต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าตลอดเวลา จนกระทั่งถึงความหลุดพ้นทุกข์จากใจปึ๋งเดียวเท่านั้น พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหนถามหาอะไร นี่คืออะไร พระพุทธเจ้าบริสุทธิ์ฉันใด อันนี้บริสุทธิ์ฉันใดล่ะ ค้านอันนี้ค้านเจ้าของได้ไหมเวลานี้ เจ้าของบริสุทธิ์แล้วค้านได้ไหม ค้านเจ้าของไม่ได้ จะค้านพระพุทธเจ้าได้ยังไง เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้สอนเสียเองในเรื่องวิธีการดำเนินเพื่อความบริสุทธิ์ เมื่อถึงขั้นบริสุทธิ์แล้ว ถามพระพุทธเจ้าที่ไหน มีกี่หมื่นกี่แสนกี่ล้าน ๆ องค์กราบอย่างราบเลย พระสงฆ์สาวกมีเท่าไร ๆ กราบอย่างราบเลย โดยถือจิตดวงนี้ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์พุทโธเต็มตัวแล้วนี่เป็นเครื่องยืนยัน จึงไม่มีคำว่าอดีตอนาคต พระพุทธเจ้าอยู่ ณ สถานที่ใดไม่ต้องถาม ถ้าลงได้เห็นจิตดวงที่บริสุทธิ์

เต็มที่ในหัวใจนี้แล้วเป็นเมืองพอ รวมลงแล้วไม่มีอะไรที่จะมีคุณค่ายิ่งกว่าคำว่าพอ อะไรก็ตามดีเลิศเลอขนาดไหนก็ตามสู้พอไม่ได้ พอ อะไรก็พอ ความพอนี้แลเป็นความที่เต็มที่เต็มฐานไม่มีอะไรบกพร่องเลย จึงเรียกว่าพอ จะว่านิพพานก็พอ นิพพานคือเมืองพอก็ไม่ผิด จิตบริสุทธิ์คือเมืองพอก็ถูกปล่อยหมดไม่มีอะไรเหลือเลยภายในจิตใจนั้นเรียกว่าพอ ถ้ายังมีหิวมีโหยอยู่นั้นไม่พอ ร่างกายเป็นทุกข์เป็นได้ เช่นเราหิวข้าวหิวน้ำหิวหลับหิวนอนเป็นยังไงเป็นทุกข์ไหม ต้องทุกข์ ต้องได้หลับได้นอนถึงจะได้ หิวข้าวยังต้องได้รับประทานถึงจะได้ เมื่ออิ่มเต็มที่แล้วพอแล้ว ไม่ต้องมีอะไรรบกวนแสนสบาย นี่ใครที่แสนสบายก็คือกิเลสได้หลุดพ้น กิเลสเป็นตัวหิวตัวโหยไม่มีเมืองพออยากได้ไม่มีเมืองพอ จนกระทั่งวันตายไม่มีเมืองพอก็คือกิเลส จิตเมื่อสลัดปัดกิเลสออกจากตัวเองโดยสิ้นเชิงแล้วพอ พอถึงขั้นพอนี้พอหมด อะไรใน ๓ แดนโลกธาตุนี้พอ ไม่ยุ่ง นั่นธรรมะพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น ขอให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งคือพระเรา ให้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นที่ภูมิใจของตัวเราเองในการบำเพ็ญสมณธรรม ตั้งแต่สมาธิขึ้นไปเป็นสมบัติของพระได้โดยแท้ ปัญญาวิมุตติหลุดพ้นเป็นสมบัติของพระได้

โดยแท้ เพราะพระมีหน้าที่โดยตรงสำหรับการประพฤติปฏิบัติตัวเองได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่มีใครมากดขี่บังคับกฎหมายบ้านเมืองให้อิสระเต็มที่เลย นอกจากนั้นชาวพุทธของเรายังกราบไหว้บูชา ด้วยความพอออกพอใจเคารพเลื่อมใสเต็มหัวใจอีกด้วย จะให้ใครมีโอกาสมากยิ่งกว่าพระเราไม่มี นอกจากจะนอนหลับทับสิทธิ์กันอยู่เฉย ๆ อย่างนั้นแหละ จึงขอให้พี่น้องทั้งหลายตลอดถึงพระเณรลูกหลานทั้งหลาย ได้นำไปประพฤติปฏิบัติอย่าลืมเนื้อลืมตัว

วันหนึ่งคืนหนึ่งล่วงไปเท่าไร ๆ นั้นละชีวิตของเราล่วงไป ๆ วันเวลาจะย่นเข้ามา ๆ ในหัวใจและร่างกายของเรานี้ ส่วนมืดกับแจ้งไม่ไปไหน มีอยู่อย่างนั้นตัวของเราเองนี่ซิมันผ่านไป ๆ ในขณะที่ยังพอเป็นพอไปนี้ให้รีบพยายามตักตวงเสียตั้งแต่บัดนี้ จะไม่เสียท่าเสียทีที่เราได้เกิดมาพบพุทธศาสนา พร้อมทั้งเราได้บวชในพุทธศาสนา ได้บำเพ็ญคุณงามความดีเต็มเม็ดเต็มหน่วย นั้นละจะเป็นผู้ภูมิใจที่สุด ***กุสลา ธมฺมา*** ไม่ต้องหาใครมากุสลาให้ คำว่า ***กุสลา ธมฺมา*** แปลว่า ธรรมที่ฉลาด ธรรมยังบุคคลให้ฉลาด เราสร้างให้พอในหัวใจของเราแล้ว ประจักษ์อยู่ในหัวใจ ตายที่ไหนไม่มีหวั่นมีไหว ยังอยู่ก็ยังอยู่ ธาตุขันธ์ยังครองตัวอยู่ก็เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ถึงเวลาตายไปก็เรื่องธาตุเรื่อง

ขันธ์สลาย หัวใจนั้นพอ ๆ นั่นอยู่ตรงนั้นเสีย อยู่กับไปก็เท่ากันสำหรับผู้พอแล้ว จะยังมีชีวิตอยู่ก็พอ ตายไปแล้วก็พอ อะไร ๆ ถ้าลงถึงเมืองพอแล้วไม่มีอะไรเกิน ไม่มีอะไรเกินคุณค่ายิ่งกว่าคำว่าพอนี่ นี่ละวันนี้ได้แสดงธรรมให้พี่น้องทั้งหลายทราบ โดยถือคุณย่าเป็นต้นเหตุ ได้มาในงานบำเพ็ญกุศล คุณย่าก็เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมานานแสนนาน จนกระทั่งวาระสุดท้ายได้ปฏิบัติตนเต็มเม็ดเต็มหน่วย เราก็หายสงสัยในการจากไปด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาแล้วอย่างนี้ จึงเป็นคติตัวอย่างแก่บรรดาลูกเต้าหลานเหลนทั้งหลาย ให้ยึดท่านเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้วปฏิบัติตัวตามสติกำลังความสามารถของเรา ให้เป็นลูกศิษย์ที่มีครู ความสุขความเจริญนั้นจะพึงมีแก่ท่านทั้งหลายโดยทั่วกัน การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรแก่เวลา ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่บรรดาพี่น้องทั้งหลายโดยทั่วกันเทอญ

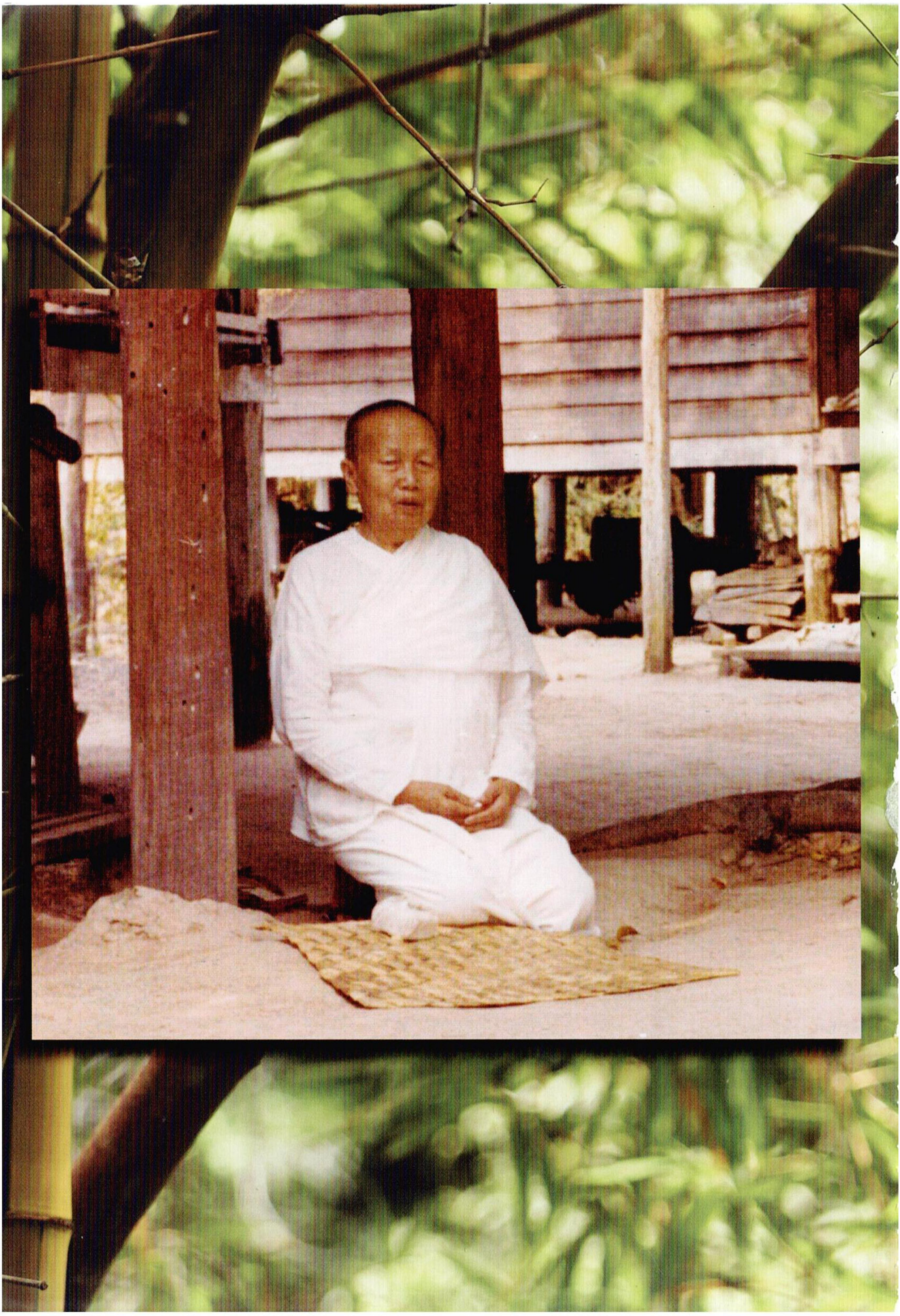

เพชรน้ำหนึ่ง*

เมื่อวานนี้พูดถึงเรื่องพระกรรมฐานอดข้าว ไปเห็นมีแต่เวลาเหลือเฟือ เวลาขาดตกบกพร่องบ้างไม่เห็น ทีนี้เวลาท่านบำเพ็ญธรรมท่านมีแต่อย่างนั้นทั้งนั้นนี่นะ บำเพ็ญธรรมภาวนามีแต่อดอยากขาดแคลน คือไปหาที่อย่างนั้นไม่ใช่ไปเจอนะไปหา หาที่เหมาะ ๆ อดอยากเท่าไรใจยิ่งดีด ๆ เราเห็นแล้วนี่นะเราถึงเอามาพูดได้เต็มปาก ถึงเวลาจะฉันจังหันนี้ระหว่างธาตุขันธ์กับใจมันทะเลาะกัน ทางธาตุขันธ์ก็บอกว่าจะอดให้ตายเหรอ มันตายเป็นนะคน ทางด้านจิตใจก็ว่าก็เวลาให้กินแล้วภาวนาไม่เห็นเป็นท่า อดบ้างอิ่มบ้างแหละดี นั่นผู้พิพากษาตัดสินให้ว่า อดบ้างอิ่มบ้างแหละดี นั่นเอาอย่างนั้น นี่เคยแล้วเรา เราพูดตามนิสัยวาสนาเรามันหยาบ มีแต่ทุกข์ทรมานทั้งนั้น จะสบาย ๆ มานี้ฆ่ากิเลสได้เป็นตัว ๆ ไม่มี มีแต่ฟัดกันลงจนต่างคนต่างตกเวทีคนละด้าน ถึงขนาดนั้น คือมันแรงต่อแรงต่อกัน ทางนั้นเขาก็ตกเวที ทางนี้เราก็ตกเวที ขึ้นมาเอาใหม่ตั้งใหม่ มันเล่นเมื่อไรกิเลสนี่ เราพูดถึงกิเลสทีไรแล้วแหมมันเคียดแค้นจริง ๆ นะ เคียดแค้นแทนประชาชน เพราะ

---

*หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ได้ฟัดกันเสียจนจะไม่มีชีวิตเหลืออยู่แล้ว ในชีวิตของเรา ก็มาทุ่มเกี่ยวกับฆ่ากิเลสนี่ ทุกข์จริง ๆ ถ้ากิเลสไม่ตายเราก็ตาย นี่พูดยันไว้เลยนะมี ๒ อย่าง ที่จะให้เป็นคู่แข่งกันอยู่อย่างนี้ไม่ได้ ต้องตายข้างใดข้างหนึ่ง เราสู้กิเลสไม่ได้เราก็ตาย กิเลสสู้เราไม่ได้กิเลสก็ตายเท่านั้น เอาหนักขนาดนั้น เพราะฉะนั้นจึงต้องหาที่เด็ด ๆ หาที่ช่วยนะนั่น คือ อดข้าวนี้มันช่วยทางด้านภาวนาได้ดี อย่างท่านอดนอนผ่อนอาหารอดอาหาร เดินมากเดินน้อย นี้มีแต่วิธีการของการฆ่ากิเลสทั้งนั้นแหละ แล้วแต่ใครจะถูกกับจริตนิสัยอย่างไร ผู้ที่อดนอนดีนี้ท่านก็มักอดนอน ท่านไม่ค่อยนอน ที่ผ่อนอาหารดีก็ผ่อน อย่างวัดนี้รู้สึกจะไปแบบเดียวกันกับเรา มีแต่พระหยาบ ๆ ด้วยกัน ไม่ค่อยเห็นมีพระมาฉันจังหันนะนี่ พระตั้งสี่ห้าสิบเห็นมาหย็อมแหย็ม ๆ มาฉันจังหันนี่ นอกนั้นหายเงียบ ๆ มีแต่อดทั้งนั้น ไม่ฉัน ท่านภาวนาของท่าน มันเลยเป็นลักษณะหยาบอย่างเดียวกันกับเราที่เป็นอาจารย์ เรามันหยาบ ไปอยู่ไหนไม่เคยได้รับความสะดวก มีแต่ความทุกข์ความทรมานทั้งนั้น ๆ แหละ คือเจ้าของทำด้วยความสมัครใจเจ้าของเองไม่มีใครบังคับ ทำอย่างนี้ได้ผล ๆ เมื่อเห็นผลอยู่แล้วเราจะไปทำอย่างอื่นไม่ได้ ไม่ได้เราจะฝืนทำไปยังไงที่ไม่เกิดประโยชน์ อันไหน

เกิดประโยชน์ทุกข์ยากลำบากก็เอาตรงนี้ ฟัดกันตรงนั้นละ มีข้าวกินอยู่ไม่ตายละจะเป็นอะไรไป กับมีบ้างไม่มีบ้างเป็นอะไร อย่างหลวงปู่มั่นท่านเป็นผู้บุกเบิกหนทางนี่ โถ ท่านเล่าน้ำตาร่วงนะเรา ท่านเล่าถึงเรื่องความทุกข์ความทรมานของท่าน คือเวลาเล่าไปสัมผัสนะ ท่านไม่ใช่ตั้งใจจะเล่านะ เวลาพูดเรื่องนั้นเรื่องนี้ ป่านั้นป่านี้ เขาลูกนั้นลูกนี้ไปนี้ไปประสบสิ่งนั้นประสบสิ่งนี้ แล้วก็มาเกี่ยวกับเรื่องอาหาร มีแต่ความอดอยากทั้งนั้น ฉันแต่ข้าวเปล่า ๆ ท่านเล่าให้ฟัง ท่านก็เล่าธรรมดา ๆ บางทีไปอยู่เป็นบางแห่งเขาเข้าใจว่าพระธรรมกรรมฐานนี้ฉันแต่ถั่วแต่งา ไม่ฉันเนื้อ ฉันปลาอะไร ฉันแต่ถั่วแต่งา เขาไม่มีถั่วมีงาเขาก็เอาแต่ข้าวเปล่า ๆ มาให้เราฉัน เราก็ฉันแต่ข้าวเปล่า ๆ ไปอย่างนั้นตลอด ท่านว่าอย่างนี้นะ เขาไม่มีถั่วมีงาเขาก็มีแต่ข้าวเปล่า ๆ ให้ฉันเราก็ฉันแต่ข้าวเปล่า ๆ ไปอย่างนั้น แล้วทำภาวนาดี แน่ะ ลงในจุดเดียวกันหมด... ภาวนาดี ทีนี้เราก็หาอย่างนั้น ท่านไปหาอย่างนั้นนี่ ที่สมบูรณ์พูนผลท่านไม่ไปแหละ คนรุมมากไม่ดีไม่ได้ภาวนา นี่ตั้งแต่สอบมหาได้แล้วก็ขึ้นเวทีเลยไม่เทศน์สอนใครทั้งนั้นนะ ไม่สอนใครเลยสอนแต่เจ้าของอย่างเดียว ภูมิมหาเต็มภูมิ สอนเจ้าของอย่างเดียว พอสอบได้แล้วเท่านั้นก็ออกเลยเทียว เข้า

ป่าเข้าเขาขึ้นเวทีฟัดกันกับกิเลสเลย ไม่ไปสอนใครทั้งนั้นแหละ ไปอยู่ในป่าในเขาจะไปสอนใคร เราไม่ตั้งใจหาสอนใครจะสอนเราอย่างเดียวเท่านั้น นี่แหละตอนได้สอน ก็ตอนพ่อแม่ครูอาจารย์เราท่านมรณภาพไปนี้ที่หมู่เพื่อนมาเกาะพรึบเลย จากนั้นมาก็สอนมาเรื่อยจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ก่อนไม่ได้สอน เรียนออกมานักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก เปรียญ ไม่สอนใครทั้งนั้น เป็นครูสอนนักเรียนในโรงเรียนก็ไม่เอา ผู้ใหญ่ท่านจะให้เป็นครูสอน... ไม่เอาครูไม่อดไม่อยากเอาองค์ไหนก็ได้ เราว่าอย่างนั้นเสียเราเลยหลีกได้ ถ้าหากว่าครูไม่มีจริง ๆ เราจะหลีกอย่างนั้นมันก็ไม่งาม แต่นี้ครูก็มีอยู่ ผู้มีภูมินั้นมีอยู่ที่จะเป็นครู เราก็ทิ้งให้องค์นั้น ๆ ไปเสีย เราก็ออกได้ ๆ เราจึงไม่เป็นครูใครเลย นักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก มหาเปรียญ ไม่เคยเป็นครูสอนใครทั้งนั้น สอน... ครูปริยัตินะ ปริยัติเราก็ไม่เคยเป็นครูสอน ออกทางภาคปฏิบัติแล้วก็ยิ่งไม่สอนใครเลยตลอด จนมาสอนเอาตอนที่พ่อแม่ครูจารย์มรณภาพไปอันนี้มันรุมกันเหลือประมาณ ไปอยู่ในป่าในเขาที่ไหนรุม ๆ พระเณร จากนั้นมาก็เกี่ยวข้องกับประชาชนญาติโยม พอเอาโยมแม่บวชแล้วก็รุมใหญ่ละ ยิ่งใหญ่ขึ้นทุกวันนะ ไม่ใช่น้อย ๆ นะ

เมื่อเช้านี้ก็ ๒๐๐ บาตรว่าไง เราคนเดียวก็ ๑๐๐ บาตร พระรับแทนอีกก็ ๑๐๐ บาตร เมื่อเช้านี้เป็น ๒๐๐ บาตรพอดี นั่นน้อยหรือมากดูซิ รุมหรือไม่รุมดูเอา พิลึกนะ บทเวลาฉันแล้วเท่านี้ก็ไม่หมด โห เวลารับฟาดเอาเสียจน... พอพูดอย่างนี้ก็คิดถึงท่านสิงห์ทอง ท่านเป็นนิสัยพระตลกตั้งแต่ไหนแต่ไรมา เป็นพระตลก แต่เป็นเด็กขี้ดื้อ พอโตขึ้นมาเป็นพระนี่ แต่ท่านเด็ดเดี่ยวนะ นิสัยท่านเด็ดมากนะ เวลาจริงนี้จริงเอาจริง ๆ เวลาเล่นก็เล่นอย่างนั้นแหละ ไปบิณฑบาต บิณฑบาตกับเรานี่แหละ คนใส่บาตรมาก ๆ ใส่เดี๋ยวเต็ม ๆ โอ๊ย บาตรมันเล็กเกินไป คนนั้นก็ว่าบาตรนี่เล็กเกินไปใส่คน ๒ คนก็เต็มแล้ว ๆ เดี๋ยววันพรุ่งนี้อาตมาจะหามโอ่งมานะ ก็อย่างนั้นละบทเวลาจะตอบเขาท่านสิงห์ทอง เดี๋ยววันพรุ่งนี้อาตมาจะหามโอ่งมานะ ท่านชอบพูดอย่างนั้น นิสัยตลก ท่านพูดเล่นไปอย่างนั้นนะ อัฐิท่านกลายเป็นพระธาตุนะท่านสิงห์ทอง นั่นละถ้ากลายเป็นพระธาตุแล้วเรียกว่าเพชรน้ำหนึ่งได้แล้ว จิตไม่บริสุทธิ์ เป็นพระธาตุไม่ได้ ในตำราท่านบอกไว้ชัดเจนร้อยเปอร์เซ็นต์ บอกไว้ตรงเป๋งเลย บอกว่าอัฐิที่จะกลายเป็นพระธาตุได้มีอัฐิของพระอรหันต์เท่านั้น บอกว่าเท่านั้น

นี่ลูกศิษย์ของพ่อแม่ครูจารย์มั่นเราก็หลายองค์มากนะ นับได้สิบกว่าองค์ตั้งแต่อัฐิกลายเป็นพระธาตุนะ เป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่นทั้งนั้นแหละ อัฐิกลายเป็นพระธาตุดูเหมือนจะสิบกว่าองค์นะ นี่ท่านผลิตลูกศิษย์ลูกหาได้มากขนาดไหน ท่านเป็นผู้บุกเบิกแทบเป็นแทบตาย ไม่ได้ฉันถั่วฉันงา ฉันแต่ข้าวเปล่า ๆ ท่านเล่าให้ฟัง เวลาท่านบุกเบิกได้ลูกศิษย์ลูกหามากขนาดไหนดูซิ เพชรน้ำหนึ่ง ๆ กระเทือนอยู่ทั่วประเทศไทยนี่ เฉพาะอย่างยิ่งภาคอีสานนี้มีแต่ลูกศิษย์หลวงปู่มั่นทั้งนั้นแหละเด่นมากนับแต่หลวงปู่แหวนลงมาแหละ หลวงปู่พรหม หลวงปู่แหวน หลวงปู่ขาว มาเรื่อย เรื่อย ๆ มา หลวงปู่ฝั้น อย่างนี้ใช่ทั้งนั้น หลวงปู่คำดีก็เป็นพระธาตุแล้ว อัฐิเป็นพระธาตุแล้วหลวงปู่คำดี หลวงปู่ฝั้น เหล่านี้เป็นหมดละ หลวงปู่ขาว หลวงปู่แหวนเป็น ท่านจวน ภูทอกก็เป็น ท่านสิงห์ทองนี้ก็เป็น ท่านอาจารย์พรหมที่บ้านดงเย็นก็เป็น เป็นหลายองค์ เราจำไม่ได้นะมีอยู่ แล้วแม่ชีแก้วก็เป็น แม่ชีแก้วที่อยู่บ้านห้วยทราย นี้เป็นลูกศิษย์ดั้งเดิมของท่านมาตั้งแต่เป็นสาวโน่นนะ แกภาวนาเป็นตั้งแต่เป็นสาวโน่นจนเขาหาเรื่อง แต่ไม่ใช่เขาตั้งใจฟ้องนะ เขาพูดกันหยุมหยิม ๆ นอกสภาโน่นแหละ เขาว่าผู้เฒ่ารักสาว เขาว่าผู้

เฒ่ารักเด็กสาวว่างั้น เขาว่าหลวงปู่มั่นรักเด็กผู้สาวนั่น คือวันท่านภาวนาของท่านนั้น ทางนี้ภาวนาเป็นยังไงวันไหนแปลก ๆ ท่านจะสั่งออกไปข้างนอก ไปวัดตอนฉันจังหันเสร็จแล้ว ก็เอากันตอนนั้นละ พระเณรนี้รุมเต็มหมดเลย เวลาแกไปนี่ แกเล่าภาวนาทางด้านจิตใจของแก ก็คนไม่ได้เรียนนี่ เวลาเป็นยังไงก็พูดตามเรื่องความเป็น ก็สนุกฟังละซิ พระเณรนี้ล้อมเต็มไปหมดเลย แกก็ไปกับพวกคนเฒ่าคนแก่ ไปจังหันนั่นแหละ บางทีไปบิณฑบาตอย่างนี้ พอไปถึงจุดนั้นจะบอก *“วันนี้ออกไปวัดนะ”* แน่ะ ท่านสั่งไว้นะ วันนี้ท่านได้เหตุแล้วกลางคืนนั้น เป็นยังไงภาวนาเมื่อคืนนี้ นั่นเอาละนะ ถ้าธรรมดา ๆ ท่านก็ไม่ว่า ถ้าวันไหนทางนี้เขาภาวนาแปลก ๆ แล้วท่านจะสั่งทางโน้นแหละ ท่านก็เหมือนญาณหยั่งทราบอยู่ตลอดเวลาจะว่าไง ทางนี้จนเก็งได้เลยว่า วันนี้ญาท่าน เรียกญาท่าน คือความเคารพเรียกญาท่าน วันนี้ญาท่านจะให้ออกไปวัดแน่ ๆ ละ วันนี้ ภาวนาเป็นอย่างนี้ พอบิณฑบาตมาถึงนั้น *“วันนี้ออกไปวัดนะ”* นั่นเห็นไหม ท่านหยั่งทราบทุกอย่าง ทีนี้พอท่านจะจากที่นั่นไปท่านก็บอกตรง ๆ เลย บอกว่า *“นี่ถ้าเป็นผู้ชายแล้วเราจะเอาไปด้วย เอาไปบวชเป็นเณร”* ท่านว่าอย่างนั้นนะ เอาไปบวชเป็นเณรด้วย อายุแกตอน

นั้น ก็ในราว ๑๖ – ๑๗ ปี *“นี่เป็นผู้หญิงมันลำบากลำบน ไม่เอาไปแหละ อยู่นี่แหละ จะเป็นบ้าครอบครัวเหมือนโลกเขา ก็แล้วแต่เถอะ”* ท่านว่าอย่างนั้นนะ จะเป็นบ้าครอบครัวเหมือนโลกเขาก็แล้วแต่เถอะท่านว่า ท่านจะไปแล้วท่านก็ไป *“แต่อย่าภาวนานะ”* นี่สำคัญท่านสั่งไว้จุดนี้แหละ คือนิสัยแกผาดโผนมาก เรื่องภาวนานี้นิสัยผาดโผนมากจริง ๆ เหาะเหินเดินฟ้าดำดินบินบนในหัวใจ มันออกรู้ออกเห็นหมด เทวบุตรเทวดาอินทร์พรหมเปรตผีนี้ มันไปรู้ไปหมดนั่นซิ ทีนี้เวลาไม่มีครูมีอาจารย์คอยแนะคอยบอก กลัวมันจะเสีย ท่านจึงห้ามไม่ให้ภาวนา *“เราไปนี้ไม่ต้องภาวนาแหละ ต่อไปมันก็จะมีครูมีอาจารย์สอนเหมือนกันนั่นแหละ”* ท่านว่าอย่างนี้ ท่านว่าผ่าน ๆ ไปอย่างนี้แหละ ต่อไปมันก็จะมีครูมีอาจารย์สอนเหมือนกันนั่นแหละ ตอนนี้อย่า อย่าภาวนานะ ท่านห้าม แกก็ไม่ภาวนา พอทีนี้นานเข้า ๆ หนักเข้ามันอดไม่ได้ มันอยากภาวนาอยู่ตลอด แกก็เลยภาวนา ก็พอดีเป็นจังหวะที่เราไปที่นั่นพอเหมาะดีเลยเทียว ไปแกก็มาเล่าให้ฟัง เราไปจำพรรษาอยู่บนภูเขาให้หมู่เพื่อนจำข้างล่าง เรากับเณรหนึ่งไปจำพรรษาอยู่บนภูเขา บ้านห้วยทรายนั่นแหละ พอวันพระหนึ่ง ๆ พวกเขาจะไป ไปพร้อมกันไปละ ไปทั้งวัดเขาเลยแหละ

พวกแม่ชีแม่ขาวหลั่งไหลกันไปขึ้นบนภูเขาหาเราตอนบ่าย ๔ โมง ๔ โมงเย็นเขาก็ไป ตอนจวน ๖ โมงเย็นเขาก็กลับลงมา แกไปเล่าให้ฟัง ขึ้นต้นก็น่าฟังเลยนะ พอแกขึ้นต้นก็น่าฟังทันที *“นี่ก็ไม่ได้ภาวนาเพิ่งเริ่มมาภาวนานี่แหละญาท่านมั่นท่านไม่ให้ภาวนา”* แกว่าอย่างนั้น ท่านห้ามไม่ให้ภาวนา เราก็สะดุดใจกึ๊ก มันต้องมันอันหนึ่งแน่นอนลงหลวงปู่มั่นห้ามไม่ให้ภาวนานี้ต้องมีอันหนึ่งแน่นอน ไปแกก็ไปเล่าภาวนาให้ฟังนี้ โถ ไม่ใช่เล่น ๆ พิสดารเกิดคาดเกินหมาย เราก็จับได้เลยทันที อ๋อ อันนี้เองที่ท่านห้ามไม่ให้ภาวนา พอไปอยู่กับเรา วันนี้เปิดให้รู้เสีย ไปหาเราก็ภาวนา พูดตั้งแต่เรื่องความรู้ความเห็น ไปโปรดเปรตโปรดผีโปรดอะไรต่ออะไร นรกสวรรค์แกไปได้หมดรู้หมดแกรู้ ทีนี้เวลาภาวนามันก็เพลินแต่ชมสิ่งเหล่านี้ ครั้นไปหาเรานานเข้า ๆ เราก็ค่อยห้ามเข้า หักเข้ามาเป็นลำดับลำดาห้ามไม่ให้ออก ต่อไปห้ามไม่ให้ออกเด็ดขาด นี่แหละเอากันตอนนี้ ทีแรกให้ออกได้ ให้ออกก็ได้ไม่ออกก็ได้ ได้ไหมเอาไปภาวนาดู ครั้งต่อมาไม่ให้ออก ต่อมาตัดเลยเด็ดเลยห้ามไม่ให้ออกเป็นอันขาด นั่นเอาขนาดนั้นนะทีนี้ ให้แกรู้ภายใน อันนั้นเป็นรู้ภายนอกไม่ใช่รู้ภายใน ไม่ใช่รู้เรื่องแก้กิเลส จะให้แกเข้ามารู้ภายในเพื่อจะแก้กิเลส แกไม่

ยอมเข้า เถียงกันแกก็ว่าแกรู้ แกก็เถียงกันกับเรานี่แหละ ตอนมันสำคัญนะ พอมาเถียงกับอาจารย์ อาจารย์ก็ไล่ลงภูเขา ร้องไห้ลงภูเขาเลย *“ไป จะไปที่ไหนไป สถานที่นี่ไม่มีบัณฑิตนักปราชญ์มีแต่คนพาลนะ ใครเป็นบัณฑิตนักปราชญ์ให้ไป ลงไป”* ไล่ลงเดี๋ยวนั้น ร้องไห้ลงไปเลย เราก็เฉย น้ำตานี้ไม่เห็นมีประโยชน์อะไร เราเอาตรงนั้น ไล่... *“ลงไป อย่าขึ้นมานะ แต่นี้ต่อไปห้าม”* ตัดเด็ดกันเลย ไปได้ ๔ – ๕ วันโผล่ขึ้นมาอีก *“ขึ้นมาอะไร”* *“เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน”* *“มันอะไรกันนักปราชญ์ใหญ่”* เราว่าอย่างนั้นนะ ว่านักปราชญ์ใหญ่ *“เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน เดี๋ยว ๆ ให้พูดเสียก่อน”* คราวหลังแกจึงเล่าให้ฟัง คือไปมันหมดหวัง แกก็หวังจะพึ่ง ก็พูดเปิดอกเสียเลย แกหวังว่าจะพึ่งอาจารย์องค์นี้ ชีวิตจิตใจมอบไว้หมดแล้วไม่มีอะไร แล้วก็ถูกท่านไล่ลงจากภูเขา เราจะพึ่งที่ไหนแล้วเหตุที่ท่านไล่ท่านก็มีเหตุมีผลของท่านว่าเราไม่ฟังคำท่าน ท่านไล่นี่ ถ้าหากว่าเราจะถือว่าท่านเป็นครูเป็นอาจารย์ แล้วทำไมจึงไม่ฟังคำของท่าน เพราะเราอวดดีแล้วมันก็เป็นอย่างนี้ ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร ทีนี้ก็เลยเอาคำของท่านมาสอนมาปฏิบัติ มันจะเป็นยังไง เอาว่าซิมันจะจมก็จมไปซิ คราวนี้เลยเอาคำของเราไปสอน บังคับ

ไม่ให้ออกอย่างว่านั่นแหละ แต่ก่อนมีแต่ออก ๆ ห้าม ขนาดถึงว่าไล่ลงภูเขา แกไม่ยอมเข้ามีแต่ออกรู้อย่างเดียว พอไปหมดท่าหมดทางหมดที่พึ่งที่เกาะแล้วก็มาเห็นโทษตัวเอง ถ้าว่าเราถือท่านเป็นครูเป็นอาจารย์ทำไมไม่ฟังคำท่าน ฟังคำท่านซิ ทำลงไปแล้วเป็นยังไงให้รู้ซิ เลยทำตามนั้น พอทำตามนั้นมันก็เปิดโล่งภายในซิที่นี่ จ้าขึ้นเลยเชียว นี่ก็สรุปความเอาเลย นี่แหละที่กลับขึ้นมา กลับขึ้นมาเพราะเหตุนี้ ทีนี้ได้รู้อย่างนั้น ๆ ละที่นี่ รู้ตามที่เราสอนนะ เออ เอาละทีนี้ขยำลงไปนะตรงนี้ ทีนี้อย่าออกอย่ายุ่งยุ่งมานานแล้วไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร เหมือนเราดูดินฟ้าอากาศดูสิ่งเหล่านั้นน่ะ ดูเปรตดูผีดูเทวบุตรเทวดา มันก็เหมือนตาเนื้อเราดูสิ่งเหล่านี้ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไรถอนกิเลสตัวเดียวก็ไม่ได้ นี่ตรงนี้ตรงถอนกิเลส เราก็ว่าอย่างนี้ เอ้าดูตรงนี้นะ แกก็ขยำใหญ่เลย เอาใหญ่เลย ลงใจ ไม่นานนะก็ผ่านไป แกบอกแกผ่านมานานนะ สมควรที่อัฐิจะกลายเป็นพระธาตุได้รวดเร็ว เราก็ไปอยู่นั้นปีหนึ่งปีที่สองนั่นละ ปีแรกปีขนาบกันใหญ่ ปีไล่ลงภูเขานั้นปีแรกเราจำพรรษาบนภูเขา พอออกพรรษามาแล้วแกก็ขนาบใหญ่เลย เอาตัวเองใหญ่เลยก็ผ่าน ผ่านได้ เพราะงั้นเวลาแกตายแล้วอัฐิของแกจึงกลายเป็นพระธาตุ เป็นพระธาตุ

เรียบร้อยแล้ว ก็นานขนาดนั้นนะ พ.ศ. ๙๔ เราไปจำพรรษาที่ห้วยทราย ในราวสัก ๙๕ ละมั้งแกก็ผ่าน จากนั้นมาจนกระทั่งถึงแกได้เสียไปได้ ๓ ปีนี้มั้ง ๓๕ – ๓๖ นี้ละมั้งเราก็ลืมเสีย แกเสียได้ ๒ - ๓ ปีนี้ ตั้งแต่โน้นมาจนกระทั่งถึงวันแกเสียมันก็นาน ก็กลายเป็นพระธาตุได้ง่าย อัฐิกลายเป็นพระธาตุนี้ไม่แน่ เรื่องเป็นนั้นเป็น เป็นได้ไม่สงสัย แต่จะเป็นช้าเป็นเร็วนั้น เป็นอยู่กับจิตของผู้ทรงจิตที่บริสุทธิ์นั้นถ้าบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็วแล้วก็ตายเสียอย่างรวดเร็วนี้ อัฐิจะกลายเป็นพระธาตุช้ามาก เพราะจิตใจนี้ยังไม่ได้ฟอกธาตุขันธ์ให้มีความละเอียดลออให้มีความสะอาดสะอ้าน แล้วเจ้าของตายไปเสียก่อน จิตก็ยังไม่ได้ฟอกให้ถึงขีดถึงที่ถึงแดน อันนี้จะกลายเป็นพระธาตุช้า องค์ไหนที่อบรมเจ้าของอยู่ ค่อยคืบคลานไปเรื่อย คืบคลานไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงที่สุดวิมุตติ เสร็จแล้วค่อยตาย อย่างนี้อัฐิก็กลายเป็นพระธาตุได้เร็ว และยังครองขันธ์อยู่อีก ต่อไปอีก นอกจากจิตบริสุทธิ์แล้วยังครองขันธ์ไปอีกนานนี้ยิ่งเร็ว พอตายไปแล้วอัฐิก็กลายเป็นพระธาตุได้อย่างรวดเร็ว มันเป็นชั้น ๆ คือจิตที่บริสุทธิ์นี้ฟอกขันธ์ฟอกธาตุฟอกขันธ์ฟอกโดยหลักธรรมชาติก็ฟอกอยู่อย่างนั้น แล้วเวลาเข้าที่เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา จิตส่งเข้า

ข้างในนี้ยิ่งเป็นการฟอก ภาวนาเท่าไรก็ยิ่งฟอกเข้าไปเรื่อย ๆ มันสะอาด ในเวลาตายแล้วอัฐิก็กลายเป็นพระธาตุได้ แต่ถ้าหากว่าท่านอธิษฐานไม่ให้เป็นพระธาตุนี้อาจไม่เป็นนะ มันก็ไม่แน่นักนะ เพราะจิตของท่านมีอำนาจนี่ เช่น อย่างท่านตายท่านอธิษฐานจิตของท่านไม่ให้กลายเป็นพระธาตุ อย่างนี้ก็อาจเป็นได้นะ อาจจะไม่เป็นพระธาตุแหละ คือจะเป็นได้ตามท่านอธิษฐานไม่ให้เป็นพระธาตุนี้อาจเป็นได้นะ เพราะจิตท่านมีอำนาจเช่นอย่างพระอานนท์ตายแล้วอัฐิก็แยกออกเป็น ๒ ฝั่ง ฝั่งแม่น้ำอะไรลืมแล้วแหละที่พระอานนท์นิพพาน อธิษฐานอัฐิร่างกายของตัวเองให้แตกเป็น ๒ ภาคเลย ไปฝั่งโน้นภาคหนึ่ง ฝั่งนี้ภาคหนึ่ง นี่พระอานนท์ ก็อย่างนั้นแล้วบริสุทธิ์แล้ว อัฐิกลายเป็น ๒ ภาคไปฝั่งแม่น้ำอะไรนะ เป็นญาติทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นแหละ เมื่อพูดตามตำราแล้วเป็นญาติเป็นลูกศิษย์ทั้ง ๒ ฝ่าย จะต้องได้ทั้ง ๒ ฝ่ายว่างั้นเถอะ เวลานั้นท่านอธิษฐานให้อัฐินี้แยกเป็น ๒ ฝ่ายไปเลย ท่านจะแยกแบบไหนเราจะไปคาดไม่ได้นะ คาดเรื่องธรรมนี่ ธรรมนี่เหนือโลกเหนือสงสาร ใครไปคาดไปเดาไปด้นอะไรไม่ได้ทั้งนั้นแหละ เพราะอันนี้เหนือโลกเหนือสงสาร เหนือความคาดหมายของกิเลสตัณหาทุกประเภท ท่านจึงเรียกว่าธรรม โลกุตรธรรม แปล

ว่า ธรรมเหนือโลก แปลออกแล้วนะ โลกุตรธรรม พูดถึงเรื่องอัฐิกลายเป็นพระธาตุนี้ลูกศิษย์หลวงปู่มั่นนี้มีมาก ที่ชัด ๆ มาแล้วก็หลายองค์แล้วนี่ ร่วมสิบแล้ว แต่เราจำได้นะ หลวงปู่เสาร์ท่านก็กลายเป็นพระธาตุของท่าน อาจารย์ของหลวงปู่มั่นนะ อันนั้นก็กลายเป็นพระธาตุของท่าน อย่างหลวงปู่มั่นของเรานี้เป็นพระธาตุอย่างพิสดารมากนะ ไม่เหมือนพระธาตุใด ๆ ในบรรดาพระธาตุทั้งหลายนี้หลวงปู่มั่นนี่พิสดารมากทีเดียว เป็นแก้วใส ๆ เขียว ๆ ก็มีอยู่ในผอบเดียวกัน ทีแรกก็เป็นอัฐิด้วยกันทั้งนั้นนะ ครั้นต่อมานี่แยกตัวออกเป็นเหมือนแก้วขาว ๆ แล้วต่อมาบางชิ้นก็เป็นเหมือนแก้วเขียว ๆ เขาเรียกแก้วผลึกหรืออะไรเขียว ๆ แล้วกลายเป็นพระธาตุขึ้นมา เป็นพระธาตุกลม ๆ อย่างนี้ใสแจ๋วเลย บางองค์ก็เป็นพระธาตุเหมือนพระธาตุธรรมดา พระธาตุพระอรหันต์ธรรมดา เท่าเมล็ดข้าวโพด ๆ อันนี้มีเยอะ แต่ที่แยกที่แตกออกไปเป็นแปลก ๆ ต่าง ๆ นั้นมีน้อย นี่แหละแปลกอยู่ หลวงปู่มั่นนี่แปลกอยู่มาก ท่านคงขัดมานานเหมือนกันนะ อายุท่านพรรษาท่านจะ ๒๒ – ๒๓ ปีมั้ง หรือจะเลยนั้นก็ไม่ทราบ ท่านมาผ่านที่เชียงใหม่ที่ท่านได้หลักเกณฑ์ท้าทายได้ก็ไปฝึกอยู่ถ้ำสาริกา ที่ว่าต่อสู้กับผีใหญ่ยักษ์ใหญ่เขียนไว้ในประวัติฯ เวลาจิตมัน

สว่างจ้านี้ครอบโลกธาตุท่านว่า มองไปเห็นหมดทุกอย่างเลย อยู่ที่ถ้ำสาริกานั่นแหละเป็นครั้งแรกท่านบอก ท่านไม่เคยเป็นมาแต่ไหนแต่ไร เป็นครั้งแรกเท่านั้นแหละท่านว่าอย่างนั้น จากนั้นมาท่านก็ได้หลัก ท้าทายได้เลยที่นี่ท่านก็กลับมาที่เชียงใหม่ มาเป็นที่เชียงใหม่ แต่มาเป็นที่เชียงใหม่ไม่ทราบเป็นพรรษาที่เท่าไรเราไม่รู้เสีย จากนั้นท่านก็ผ่านมาอยู่นี้อีกนาน กว่าท่านจะมรณภาพก็มาอยู่ที่อุดรฯ ตั้ง ๑๐ ปี มาจากเชียงใหม่มาอยู่อุดรฯ ก็ตั้ง ๑๐ ปีท่านถึงมรณภาพ ท่านอาจารย์พรหมนี้ก็เป็นมาตั้งแต่โน้นเชียงใหม่นี้เพาะพระอรหันต์ได้หลายองค์นะที่เชียงใหม่จังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่มั่นเราก็ใช่ หลวงปู่พรหมก็ใช่หลวงปู่ขาวก็ใช่ หลวงปู่แหวนก็ใช่ ๔ องค์ที่เชียงใหม่นะนี่ว่าเราผลิตพระอรหันต์ขึ้นได้หลายองค์ เท่าที่เราจำได้นะ ๔ องค์ คือหลวงปู่มั่นองค์หนึ่ง หลวงปู่ขาวองค์หนึ่งหลวงปู่แหวนองค์หนึ่ง หลวงปู่พรหมองค์หนึ่ง แต่เมืองอุดรฯ เรานี้ผลิตได้ตั้งแต่เสื่อกับหมอน พูดแล้วโมโห เอ้อพอหันมาหาเจ้าของทีไรแฟบหมด มันน่าโมโหนะ หันไปทางไหนก็น่าเพลิดน่าเพลิน หันไปหันทางโน้นทางนี้รอบตัวน่าเพลิดน่าเพลิน พอหันมาหาเจ้าของมีแต่กองมูตรกองคูถ น่าโมโหนะ นี่ละธรรมของพระพุทธเจ้าประกาศ

ท้าทายอยู่ตลอดไปนะ คือพื้นแห่งธรรมแล้วเหมือนกับสมบัติมีในร้านเต็มไปหมด ใครจะเอาไปทำประโยชน์อะไรก็ได้ ถ้าไม่ทำประโยชน์จะให้กองเต็มร้านอยู่อย่างนั้นก็เป็นทองเต็มร้านอยู่อย่างนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไร ถ้าจะเอาไปทำประโยชน์ ก็เป็นประโยชน์อย่างนั้น นี่ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าเหมือนตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน สินค้าเต็มเลย สินค้าคือมรรคผลนิพพาน ถ้าผู้ปฏิบัติตามหนักเบามากน้อยก็จะได้มาครอง ได้มาครองมากน้อย ๆ ที่ว่าผลิตขึ้นเป็นพระโสดา พระสกิทา พระอนาคา พระอรหันต์นั้นล้วนแล้วแต่สินค้าที่เลิศเลอ ออกมาจากพุทธศาสนาทั้งนั้น ถ้าผู้ปฏิบัติตามจะเป็นผู้ได้ครองธรรมเหล่านี้เป็นอริยธรรม ผู้ไม่ปฏิบัติจะนั่งเฝ้าคัมภีร์อยู่เฉย ๆ ก็ไม่เกิดประโยชน์ เรียนก็เรียนมางั้นก็มีแต่ความจำ ความจริงไม่มีในหัวใจ กิเลสไม่ถลอกปอกเปิกจะว่าอะไร ว่าให้เจ้าของเองนี่ แบกมหาไปหาพ่อแม่ครูจารย์มั่น เราลืมเมื่อไรเรียนมาเต็มหัวอกแต่ไม่รู้จักวิธีจะปฏิบัติ เช่น เครื่องทำครัวนี้ เราไม่ใช่นักทำครัว เราไม่ใช่แม่ครัว อาหารเครื่องทำครัวเต็มรอบด้านรอบตัวเอง แต่จะจับอะไรมาใส่อะไรผสมอะไร ที่จะเป็นแกงเป็นต้มเป็นอาหารประเภทใดนี้จับมาไม่ถูกน่ะซิ อันไหนก็เป็นเครื่องครัวทั้งนั้น แต่ไม่

ทราบว่าเครื่องครัวอันไหนจะเอามาประกอบกับอะไรถึงจะเป็นอาหารประเภทนั้น ๆ ขึ้นมานี้ เราไม่ใช่แม่ครัวเราไม่รู้ อันนี้เรียนมาก็แบบเดียวกัน อาหารเต็มเครื่องทำครัวเต็ม แต่ไม่รู้จักวิธีประกอบ พอไปถึงพ่อแม่ครูจารย์มั่นนี้ ท่านบอกหยิบอันนั้นมาใส่อันนี้ หยิบอันนี้มาใส่อันนี้ต้องทำอย่างนั้น ต้องทำอย่างนี้ ต้องทำนี้ เท่ากับว่าหยิบเอาเครื่องครัวมาทำอย่างนั้นมาทำอย่างนี้ ก็สำเร็จเป็นแกงเป็นนั้นขึ้นมา นี่ก็สำเร็จเป็นพระสกิทา เป็นพระอนาคาเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาซิจะว่ายังไง นี่แหละสำเร็จเป็นแกงขึ้นมา เป็นชั้น ๆ ขึ้นมาจนกระทั่งถึงอรหัตภูมิออกมาจากนี้แหละ แล้วเราเรียนมามันไม่เกิดประโยชน์อะไร ไม่รู้จักใช้ เวลาท่านหยิบยกก็เรียน ๆ มาแล้ว พอท่านว่าอะไรปั๊บก็เข้าใจทันที ๆ เพราะเรียนมาแล้ว แต่ไม่รู้จักวิธีประกอบเท่านั้นเอง มันก็เข้าใจ ๆ ศาสนาของพระพุทธเจ้าจึงเป็นศาสนาที่ท้าทายได้เลย เป็นศาสนาที่เลิศโลก เป็นศาสนาคู่โลกคู่สงสารคู่บ้านคู่เมือง คือพุทธศาสนา ศาสนานี้เป็นศาสนาที่ยืนยันได้ เป็นศาสนาคู่โลก คู่สงสาร คู่บ้านคู่เมืองพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ตรัสรู้แต่ธรรมประเภทนี้แหละขึ้นมาเป็นตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน ตรัสรู้ขึ้นมาเป็นตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน ๆ ผู้ปฏิบัติตามก็เป็นคนดีโดยลำดับเป็น

อย่างน้อย มากกว่านั้นก็เป็นอริยบุคคล เป็นอริยภูมิไปเรื่อย ๆ สำเร็จเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมาตามธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่มีคำว่าไร้ผลไร้ประโยชน์ ***สุวากุขาโต ภควตา ธมุโม*** พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ที่ว่าดีแล้วชอบแล้ว จะนิพพานแล้วก็ยังชอบแล้วอยู่อย่างนั้นดีแล้วอยู่อย่างนั้น อันไหนที่ว่าผิดก็ผิดอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้านิพพานไปแล้วก็ผิดอยู่อย่างนั้น ใครไปทำก็ร้อนเป็นไฟไปเลย พระพุทธเจ้านิพพานไปแล้วอันไหนที่เย็นก็เย็นอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้านิพพานแล้วก็เย็นอยู่อย่างนั้น จึงเรียกว่าตรัสไว้ชอบแล้วอย่างที่ท่านรับสั่งขนาบพระอานนท์ เราก็ยังไม่ลืมได้พูดให้ลูกศิษย์ฟังหลายครั้งแล้ว ไปขออาราธนาพระพุทธเจ้าให้อยู่โปรดสัตว์โลกไปนาน ๆ พระอานนท์ไปอาราธนาพระพุทธเจ้าให้อยู่โปรดสัตว์โลกไปนาน ๆ ท่านขู่เลย *“อานนท์มาหวังอะไรกับเราอีก สวากขาตธรรมเราตรัสไว้ชอบแล้วทุกอย่าง นั่นคือองค์ศาสดาแทนเรา”* นั่นเห็นไหมท่านดุเอา *“เราตรัสไว้ชอบแล้วทุกอย่าง อยู่ในธรรมนั้นหมด นั่นละศาสดาองค์เอก คือธรรมคือวินัยนั้นแล นั่นแหละเป็นศาสดาแทนเราจะเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายแทนเราตถาคต เมื่อเราผ่านไปแล้ว”* จากนั้นมาก็ปลอบโยน *“เอาเถอะอานนท์*

ขอให้ปฏิบัติตามสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วนี้เถิด พระอรหันต์ไม่สูญจากโลกนะอานนท์" นี่คำปลอบ ปลอบคำหลังนี้ *"ขอให้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่เราสอนไว้แล้วนี้เถิด พระอรหันต์ไม่สูญจากโลกนะอานนท์"* ท่านบอกงั้นเลย เอาละทีนี้ให้พร

ความรู้ภายในวงอริยสัจ*

...แต่นี่เราพูดถึงระยะที่ควรจะพูด จะว่าอวดหรือไม่อวดก็ตาม เอาความจริงมาพูด นี่เพิ่งจะมาเปิดวันนี้แหละ นานเท่าไหร่นี่เพิ่งมาเปิดวันนี้ แม่ชีแก้วนั่นเนี่ยตัวสำคัญ โถ ไม่ใช่เล่นนะ พอออกพรรษานั่นเราก็ออกจากหนองผือเลยนะ แกก็ทราบทางนี้ล่ะ *“วันนี้เริ่มต้นแล้วนี่นะ ปีนี้พระเณรเราจะมีมากคล้ายคลึงกันกับปีหลวงปู่มั่นมาจำพรรษาที่ห้วยทรายเรา”* ว่างั้น *“เพราะเหตุไร จะมีครูมีอาจารย์มาวันนี้ ดูท้องฟ้านี้สว่างจ้ามาหมด ดาวดวงเล็กดวงใหญ่สว่างจ้ามาบนอากาศ มาลงที่ห้วยทรายเรานี้หมด”* ว่างั้น แกว่างั้น *“ปีนี้จะมีล่ะ มีครูบาอาจารย์มาแน่ ๆ ปีนี้”* แต่แกก็ไม่ได้บอกว่าใครเป็นใคร บอกว่ามี ดูท้องฟ้านี่ปรากฏว่าเหมือนเดือนเหมือนดาวสว่างจ้ามาครอบมาเลยแล้วมาลงห้วยทราย ลงกระจายแถวนี่หมด กระจายแถวนี้หมดมันก็เข้ากันได้กับว่าพอเราไปถึงนั่นแล้วพระก็พรึบเลย หลวงตาบัวไปถึงก่อน หลวงตาบัวนี่ปลีกทางกันไปยังไงไม่ทราบ ไปเจอกันที่ห้วยทราย หลวงตาบัวเคยอยู่ที่นั่นแล้วหลวงตาบัวหนองแซง

---

*หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๒

จากนั้นก็พระเณรหลั่งไหลไปเต็มไปหมด ปีนั้นเต็มไปหมด จำพรรษาอยู่นอก ๆ บ้านนั้นบ้านนี้แถวคำชะอีแถวอะไรแถวนั้น พระจากวัดที่นั่นมันไม่มากเราไม่รับมาก เราไปอยู่ที่นั่นก็เป็นหัวหน้าขึ้นทันทีเลยเพราะไม่มีพระนี่นะ พระก็ไปอยู่นั่นดูเหมือนปีนั้น ๑๒ องค์หรือไง กุฏิพอดี ทำมากกว่านั้นเขาก็จวนทำไร่ทำนา ไปถึงนั่นมันก็เดือนเมษามั้ง เขาก็รีบทำกุฏิให้ทันกับพระที่ไปกับเรานั่นพร้อมกันหมด ปีนั้นจึงพระเณรมากเต็มไปหมดเลย จากนั้นมาก็เรื่อยแหละมากอยู่ ๔ ปีที่เราไปอยู่ที่นั่น พระเณรเต็มไปหมด

ทีนี้ก็มาถึงจุดที่ว่านี้ ทีนี้อยู่ ๆ แกก็มาถามนะ “*นี่เท่าที่ทราบ...*” ว่างั้นนะ “*...ว่าญาท่านนี่ปรารถนาพระพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้า*” ว่างั้นนะ “*แล้วมาเปลี่ยนได้ยังไง มาเปลี่ยนทำไม*” ว่างั้น “*ใช่ไหม*” นาน ๆ มาเราก็ยังไม่ตอบจนกระทั่งบัดนี้ก็ยังไม่ตอบ นี่เห็นไหมล่ะ ‘ญาท่าน’ แกพูดด้วยความเคารพ “*ญาท่านก็ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้ามาแล้ว แล้วเปลี่ยนไปเสียทำไม*” ว่างั้น แต่นาน ๆ สุดท้ายแกว่า “*ใช่ไหม*” แกว่า เราเลยไม่ตอบจนกระทั่งป่านนี้ไม่เคยตอบนะ แกก็สำคัญเหมือนกัน

ทีนี้เวลาพวกไหนมาพวกไหนมา “*ใช่ไหม*” “*ไม่ใช่*”

แกบอก พระผ่านเข้ามาเรื่อย ๆ *"ใช่ไหม"* *"ไม่ใช่"* แกก็บอกไม่ใช่เรื่อยมา จนกระทั่งเราไปแล้ว พอไปถึงนี้แกไม่ทราบว่ายังไงเราพูดให้ตามศัพท์เลยนะ พอเจอพับเท่านั้น ทั้งปวดขี้ทั้งปวดเยี่ยว มันเป็นในนี้เอง ไม่ทราบว่าเป็นยังไงทั้งปวดขี้ปวดเยี่ยว หากว่าไม่ออก ความตื่นเต้นความดีใจ พอมองพับอันนี้พอมองกลับไป *"ใช่ไหม"* *"องค์นี้แหละ"* ชี้เลย องค์ไหนมาก็ไม่ใช่ ๆ นี่แหละที่แกมาประมวลตอนที่เราไล่แกลงจากภูเขานี่แหละ

แกไปถามธรรมะพูดธรรมะให้เราฟัง ทีแรกไปแกก็เล่าให้ฟังว่าหลวงปู่มั่นท่านห้ามไม่ให้ภาวนา ว่างั้น ท่านว่านี่เราไปแล้วอย่าภาวนานะ ห้าม ถ้าหากว่าเป็นผู้ชายแล้วเราจะเอาไปด้วยบวชเณรไป แต่นี่เป็นผู้ย่าผู้หญิงลำบาก จะเป็นบ้าเป็นบอเหมือนโลกเขาก็เป็นเสีย ท่านก็ว่าเพียงเท่านั้นแหละ *"หลวงพ่อจะไปแล้ว อย่าภาวนานะต่อไปนี้ ตั้งแต่นี้ต่อไปอย่าภาวนานะ"* คือแกเล่าให้ฟังเราก็จับปุ๊บเลย ต้องมีเหตุผลอะไรเราจะคอยฟังว่าที่ท่านห้ามไม่ให้ภาวนาเพราะอะไร ยังไงแกก็ต้องเล่า ซักเดี๋ยวแกก็พูดไป ๆ ถึงเรื่องภาวนาของแก พอเล่าถึงเรื่องภาวนา อ๋อ จับได้เลยนะ อย่างนี้เองที่ท่านห้ามไม่ให้ภาวนา คือจิตจะผาดโผนมาก ความรู้ความเห็นนี้ผาดโผน

โจนทะยานมาก เราก็จับได้ทันที อ๋อ อันนี้เองท่านไม่ให้ภาวนา

คือการภาวนานี้อย่างนี้จิตใจเป็นอย่างนี้ถ้าไม่มีครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญหรือมีความรู้ก่อนแล้วมันทำให้เสียได้ เพราะนั้นท่านกลัวมันจะเสีย มันจะไปตามเงาอะไร ที่นั่นน่ะจะทำให้เสียได้ ท่านจึงห้ามไม่ให้ภาวนา ต่อมามันก็อยากภาวนาเป็นกำลัง ๆ เลยทนอยู่ไม่ได้เลยต้องออกภาวนา แต่มีเงื่อนหนึ่งที่แกเอามาเป็นข้อคิดเป็นคติของแกนะ *"ญาท่านไม่ให้ภาวนา แต่เราก็ฝืนท่านเพราะความอยากภาวนา แล้วความฝืนท่านภาวนานี้ก็ภาวนาด้วยความระมัดระวัง"* แกว่างั้นนะ *"เพราะท่านห้ามเราภาวนา มันอาจมีส่วนเสียอะไร ๆ ก็ได้ในการภาวนาของเรา ท่านถึงห้าม เพราะนั้นการภาวนาเราถึงต้องมีความระมัดระวัง"* แกว่างั้นนะ ถ้าไม่บอกอย่างงั้นก็ไม่ระวังเลยมันอาจเสียก็ได้นะ แต่นี่แกยังมีความระมัดระวัง ทีนี้พอแกเล่าให้ฟังเราก็ทราบชัด อ๋อ ที่ท่านห้าม ๆ ห้ามเพราะเหตุนี้เอง จากนั้นแกก็เล่าไป นั่นแหละ

ทีนี้ไล่แกเข้าล่ะทีนี้นะ แกเล่าอะไร ๆ ให้ฟังเราก็ฟังไปหมดทุกอย่าง แล้วทีนี้พอมาตีตะล่อมเข้ามาให้แกเข้าจุดที่จะฆ่ากิเลส อันนี้เป็นจุดตามนิสัยที่รู้นั้นรู้นี้ต่าง ๆ

มันเป็นตามจริตนิสัย แต่ไม่ใช่จุดที่ฆ่ากิเลส ถ้าดีไม่ดีไปหลงไปเพลินไปเสียไปด้วย อย่างน้อยเสียเวล่ำเวลา มากกว่านั้นทำให้เสียได้อีก มันไม่ใช่จุดฆ่ากิเลส จากนั้นมาก็เลยค่อยตีตะล่อมเข้ามา ๆ ให้ออกก็ได้ไม่ให้ออกก็ได้ ได้มั้ย ขึ้นแค่นี้ก่อน ให้ไปภาวนานะ หมายถึงว่าไม่ออกก็คือเวลาที่จิตรวมแล้วให้อยู่กับที่นะ ให้ออกก็ได้ไม่ออกก็ได้คือว่า ให้ออกรู้เห็นอย่างนั้นก็ได้ ให้รู้อยู่กับตัวไม่ให้ออกก็ได้ อย่างนี้ได้มั้ยเอาไปปฏิบัติ สอนแกเป็นขั้น ๆ ทีนี้แกก็บอกว่า *"ไม่ได้"* ขยับเข้ามาเอาให้ได้หนักเข้าอันนี้เพราะอะไรเพราะความติดความรู้ความเห็นของตนเอง ประหนึ่งว่าเป็นมรรคผลนิพพานอยู่ในนั้นไปในตัวว่างั้นนะ แกไม่รู้ ค่อย ๆ ตีเข้ามา ๆ เข้มข้นมาจนกระทั่งถึงจุดไม่ให้ออก เอาไปปฏิบัติเอาตอนนี้นะ คือออกก็ได้ไม่ออกก็ได้แกก็ยังออกอยู่ คราวนี้ไม่ให้ออกเอาเลย มัดเข้า ๆ ไป ไปปฏิบัติแล้วมาเล่าให้ฟัง

ส่วนมากเขาจะไปวันพระ วันพระหนึ่ง ๆ เขายกขบวนกันไปเลย เราอยู่บนภูเขากับเณร นอกนั้นอยู่ทางตีนเขาโน้น พวกพระเณรทั้งหลายเต็มให้อยู่โน้น เราขึ้นไปบนภูเขากับเณรเพราะเห็นว่าสะดวกสบายมากการภาวนาเนี่ยที่เราล้มบนภูเขาในเขาลูกนี้เองล้ม โห เลือดสาด หิน

เป็นหนามเหมือนหนามทุกเรียนนะ ล้มลงเนี่ยเต็มหมดเลยนะแต่เอามือกำลูบ ๆ สลัดเลือดภูเขาลูกนี้แหละ

“ห้ามอย่างเด็ดขาดเลยทีนี้นะ เอาไปปฏิบัติ” เข้มข้นเข้าเรื่อย ครั้นไปขึ้นมาบอกว่า *“ไม่ได้”* นี่แสดงว่าแกติดมากแล้วนี่ แกเห็นความสำคัญในความรู้ความเห็นมากยิ่งกว่าอุบายที่เราแนะนำสั่งสอน แกจึงเข้าไม่ได้ จากนั้นก็มัดเลยทีนี้ เอาให้ได้นะทีนี้ เด็ดเข้า ๆ แล้วพอขึ้นไปคราวหลังบอกว่ายังไม่เข้าไม่ได้ก็ไล่ลงภูเขาเลยนั่นทีนี้นะ ไล่ลงภูเขาห้ามไม่ให้ขึ้นมา ภูเขาลูกนี้มีแต่คนโง่เขลาเบาปัญญา ใครเป็นจอมปราชญ์นักปราชญ์แหลมคมไปลงไป ไล่เลยนะ ที่นี่ไม่มีนักปราชญ์มีแต่คนโง่เต็มภูเขาอยู่นี่ ไปลงไป ก็ไล่เดี๋ยวนั้นก็ร้องไห้ลงไปเฉย เราเฉยเลยนี่แหละตอนที่แกจะไปได้สตินะ ไล่แบบไม่เยื่อใยเลย ร้องไห้ลงไปก็เฉยเลยเพราะเรามุ่งมั่นจุดที่เราต้องการ น้ำตามีคุณค่าอะไรน้ำตาแบบนี้นะ ธรรมต่างหากมีคุณค่า เราสอนเพื่อธรรมที่มีคุณค่าต่างหาก น้ำตาไม่มีประโยชน์อะไรเราจึงไม่สนใจ ร้องไห้ลงไป นี่แหละ แกไปได้สติตอนนั้น

พอร้องไห้ลงไปก็ไปพิจารณาตัวเอง *“เราก็ได้มอบกายถวายตัวต่อท่านตั้งแต่ขณะมาถึงทีแรก ว่าเป็นครู*

เป็นอาจารย์ของเรา ไม่มีอะไรสงสัยแล้ว แต่นี่ทำไมไม่เชื่อฟังท่านบ้าง ขนาดถึงท่านไล่ลงจากภูเขา ถ้าหากว่าเราจะดีเพราะความรู้ความเห็นของเราจึงไม่ยอมฟังท่านแล้วเราก็ควรดีมาแล้ว ไปหาท่านทำไม นี่ท่านไล่ลงจากภูเขาก็เพราะไม่ปฏิบัติตามท่าน” นี่ย้อนมาทบทวนตัวเอง *“ถ้าเราถือเป็นครูเป็นอาจารย์ ท่านว่ายังไงก็ปฏิบัติตามท่านบ้างซิ เป็นยังไงก็ให้รู้ดำรู้แดงกัน นี่ ท่านสอนอย่างนั้นเราไม่ยอมไปอย่างนั้น เราเป็นตามเรื่องของเรามันก็เป็นอย่างนี้ ที่ท่านไล่ลงภูเขานั้นเหมาะสมแล้ว ถ้าเราตั้งใจจะมีครูมีอาจารย์ ถือเป็นครูเป็นอาจารย์จริง เอ้า ฟังท่านท่านสอนมายังไงให้ปฏิบัติตามนั้น”* เลยปล่อยหมดทีนี้ข้างนอกนะ พอรวมลงไปมันจะออกห้ามไม่ให้ออก พิจารณาตรงนี้มันก็เข้าจุดนั่นสิทีนี้ จ้าขึ้นมาอีกเป็นพัก ๆ นะ ขึ้นแล้วก็โอ้โหอัศจรรย์ ได้ ๔ วันนะ

นั่นล่ะที่แกลงไปด้วยความเสียอกเสียใจ เอาเหล่านี้ไปประมวลพิจารณาสอนตัวเองว่าคราวนี้เราหมดครูหมดอาจารย์แล้ว หวังพึ่งอาจารย์องค์นี้ก็ถูกท่านไล่ลงจากภูเขาแล้วทีนี้หมดที่พึ่งแล้ว แกจึงมายึดเอาคำที่เราสอนให้ไปปฏิบัติได้ ๔ วันกลับขึ้นอีก พอขึ้นมาคราวนี้เอาใหญ่เลยนะ *“ขึ้นมาทำไม”* *“เดี๋ยว พูดซะก่อนซี”* *“พูดอะไร”*

ขนาบใหญ่เลย แกก็เลยเล่าให้ฟังเรื่องราว แกลงแล้วลงได้แล้ว ปฏิบัติตามที่เราสอน ลงไปความแปลกประหลาดอัศจรรย์ ยังไม่เคยคาดเคยฝันไม่เคยอย่างนี้เลยได้ปรากฏขึ้นแล้ว แกมาเล่าให้ฟัง จากนั้นเราก็อธิบายต่อไป เป็นอันว่าถูกต้องแล้วทีนี้ให้พิจารณาอย่างนั้น ๆ นะ แกก็ลงเลยทันทีเลยทีนี้ จากนั้นไปก็ลงเลยเพราะเหตุนั้น นั่นแหละ เรื่องราวเป็นอย่างนั้น

แต่แกรวดเร็วเหมือนกันนะเพราะสมาธิแกเก่งแล้วก็เอาไปใช้ข้างนอก พอสอนเข้ามาภายในทางด้านปัญญานี่ก็หมุนติ้วเหมือนกันนะ หมุนทางด้านปัญญานี้เก่งเหมือนกันนะเรื่องปัญญาอัตโนมัติ แกบอกว่าแกไม่ได้นอนทั้งวันทั้งคืน

พอดีเราพอออกพรรษาเราก็หนีนะ ไปโน่นลงไปจันทบุรี แกก็ร้องไห้เหมือนกันทั้งคณะนั่นแหละร้องไห้แกนั่นแหละเป็นตัวสำคัญที่ร้องไห้ หมดแล้วทีนี้ที่พึ่งหมดแล้ว เราก็ไปของเราแล้วปะเขปะขาวยังไงไม่รู้นะ พอดีเราก็มาที่อำเภอเขาวงก็มีแม่ชีออกจากสำนักนี้ไปพบกันที่โน่น แกก็สั่งกับแม่ชีนี้ ถ้าหากว่าไปทางโน้นไปพบอาจารย์มหาบัวแล้ว พยายามนิมนต์ท่านเอากลับคืนมาให้ได้นะ ให้บอกว่าให้บอกท่านว่าเวลานี้ไม่มีวันมีคืน การพิจารณา

หมุนตลอดเวลาเลย ทุกข์มาก แกว่าอย่างนั้น แกว่าทุกข์มากคือสติปัญญาหมุนติ้ว เราก็ยอมรับทันทีเลย สติปัญญานี้มันฟังใครเมื่อไหร่มีแต่จะหมุนท่าเดียวที่จะฆ่ากิเลส คือแกบอกว่าไม่ได้นอนทั้งวันทั้งคืน ทุกข์มาก ไปพบท่านที่ไหนขอนิมนต์ท่านมา เราก็ไม่ว่าอะไร

จากนั้นเราก็หนีจากนั้นอีกย้อนกลับมาทางสกลนคร แล้วไปไหนหมู่เพื่อนก็เกาะเลย ไปไหนรุม ๆ แล้วก็จวนเข้าพรรษาเข้ามา ทำไงพระเณรเต็มอย่างนี้ไปที่ไหนก็จะต้องสร้างกุฏิต่าง ๆ ยุ่งกันไปหมดว่าจะครบองค์ที่ไปด้วยนี้ก็ลำบาก ทีนี้ทำไงนา ได้พิจารณา ๒ แห่ง แห่งหนึ่งที่ไหนนา ปรึกษากับหมู่เพื่อนดู นั่นก็กุฏิมีบ้าง และห้วยทรายแห่งหนึ่งกุฏิ เพราะตอนที่เรามาแล้วพระไม่มีนี่นะว่างเปล่าไปหมดแล้วห้วยทราย ที่ไหนอีกนะเราลืม นั่นแห่งหนึ่ง มีอยู่ ๒ แห่ง ที่กุฏิพอที่พระทั้งหลายที่ไปกับเรานี้จะพักไปได้พอ ๆ กัน สุดท้ายเราก็เลยตัดสินใจเอง ไปทางห้วยทราย เลยมาทางห้วยทรายนี้ ถึงได้มาพักจำพรรษาปีที่ ๒ ซ้ำอีกแล้วเรื่อยมา ๆ เป็นอย่างนั้นนะ คือเราอยู่ห้วยทราย ๔ ปีนะ

พอมาถึงแกก็มาถึงเลยเชียว แกก็มาเล่าให้ฟัง เราก็เพียงแนะ ๆ ๆ ให้พิจารณาอย่างนั้น ๆ แกก็ปฏิบัติทันที

เพราะคนหาช่องออกอยู่แล้วนี่ พอจับปั๊บพอยื่นมาปั๊บคว้ามับ ๆ มันสอนง่ายนะวัวที่จะออกปากคอกอยู่แล้ว คว้ามับ อุบายอะไรที่เราแสดงไปนี้แกจะจับปั๊บ ๆ ๆ ทันที แกพุ่งเลย ไม่นานแกก็มาบอกเองนะ เห็นไหมแกไปถามใครที่ไหน แกก็เป็นผู้หญิง ธรรมะมีผู้หญิงผู้ชายที่ไหน ***สนฺทิฏฐิโก*** ไม่มีผู้หญิงผู้ชายนะ พอไปถึงแกก็มาเล่าให้ฟัง เราก็อธิบายให้ฟัง แกก็จับปั๊บ ๆ ตามนั้นเลย พุ่ง ๆ ๆ สุดท้ายเวลามันเต็มที่แล้วแกกลับมาครั้งนี้ *“ทีนี้ผ่านได้แล้ว”*

นั่นเห็นไหม แกถามใคร ถ้าบอกมาบอกใหญ่เลย แกก็ไม่ถามเราว่าถูกต้องไหม แกก็ไม่ถาม เพราะเรื่องเล่า แกมาเล่าอุบายของแกเล่า จะเข้าช่องนั้นอยู่แล้วเราก็แนะ เปิดประตูให้ว่างั้นเถอะนะคือ เอ้า เข้าช่องนี้ เข้าช่องนี้ เราจะไปเจออะไรอยู่ในห้องนั้น เข้าไปเจอนั้นแล้วไม่ต้องถามใคร ถ้าเทียบว่าห้องนะ เปิดประตูให้แล้วช่องทางที่จะเข้าถึงจุดนั้นเปิดไว้ให้หมดแล้ว อธิบายทุกอย่าง ทีนี้ให้พิจารณาอย่างนั้น ๆ นะ ก็หมายถึงว่าเปิดประตูแล้ว เอ้า เข้าตรงนั้น พอแกเข้าไปถึงที่แล้วแกมาบอก สุดท้ายที่แกว่า ทีนี้ผ่านได้แล้ว แกถามเราเมื่อไหร่ *“ใช่ไหม”* ทีนี้ผ่านได้เรียบร้อยแล้ว

ดูเหมือนเป็น พ.ศ. ๙๕ นะ ดูเหมือน ๙๕ นะ

เราไปนั้น ๙๔ ๙๓ จำพรรษาหนองผือ ไปจำพรรษาซ้ำที่หนอง ผือ ๙๓ หนองผือ ๙๔ ก็ไปจำพรรษาห้วยทราย ห้วยทรายไปแล้วก็ออกมาเที่ยวแล้วกลับไป ๙๕ ไปจำพรรษาห้วยทรายอีก แกก็ผ่านตั้งแต่จุดนั้น

นี่อัฐิของแกกลายเป็นพระธาตุเรียบร้อยแล้วนะ อย่างนั้นแล้วแกไม่เห็นถามเรา มาบอกว่าทีนี้ผ่านได้แล้ว เห็นไหมแกไม่เห็นว่าเลย มีหญิงมีชายที่ไหน ***สนฺทิฏฺฐิโก*** เห็นเองไม่ต้องถามใคร *“ทีนี้ผ่านได้แล้ว”* เราก็ไม่ตอบว่ายังไง เราก็นิ่งเลย ตั้งแต่นั้นมาเราก็ไม่พูดอะไรอีกเพราะช่องทางนั้นมันจะเข้านั่นโดยถ่ายเดียวไปเป็นอื่นไม่ได้ว่างั้นเถอะ มันแน่อย่างนั้นนะ จิตไหนวิถีจิตที่เข้าช่องแล้วเป็นอื่นไปไม่ได้ ถ้ายังไม่เข้าอยู่ปากคอกมันอาจเถลไถลได้ ตีเข้าไป ๆ พอเข้าช่องแล้วก็รอฟังเท่านั้นเอง ช้าหรือเร็วก็ขึ้นอยู่กับผู้แนะ ถ้าไม่มีผู้แนะถึงเข้าในช่องนี้มันก็เขว เขวของมันอยู่ภายในนั้นแหละ หากทำให้ช้าเสียเวลา ถ้ามีผู้แนะนี้มันก็พุ่ง ๆ เร็ว ที่จะให้เถลไถลไปทางอื่น ไม่ไป หากช้ามันก็อย่างนั้น แกภาวนาตั้งแต่แกเป็นสาวนั่น

โถ จนกระทั่งหลวงปู่มั่นถูกเขาอะไร ซุบ ๆ ซิบ ๆ ทั่วบ้านทั่วเมือง เขาหาว่าท่านรักสาว รักแม่ชีแก้วนี่เอง

เขาซุบ ๆ ซิบ ๆ ว่าผู้เฒ่ารักสาวรักเด็กเพราะเหตุไร แก ภาวนาที่บ้าน ท่านดูอยู่โน่นภาวนาส่องดูอยู่นั่น หัวใจ ถ้า วันไหนแกภาวนาดี ๆ แล้วแกบอกไว้เลยวันนี้ญาท่านจะสั่ง ให้ไปวัดนะ แน่ะดูสิ ถ้าวันไหนภาวนาไม่ค่อยได้เรื่องได้ ราวแกก็ไม่พูด วันนี้ภาวนาเป็นอย่างนี้แล้วคอยดูนะ มา บิณฑบาตวันนี้ญาท่านจะสั่งให้ไปวัดนะ แกรู้ขนาดนั้น พอ มาถึงไปบิณฑบาตมาถึงนั่น *“วันนี้ออกไปวัดนะ”* แน่ะ ท่านบอกแล้ว แกไปก็ไม่ได้ไปคนหนึ่งคนเดียว รุมกันไป ทั้งบ้านทั้งเมืองแหละ ทีนี้พระเณรก็มาฟังเต็มหมดเพราะ เวลาแกเล่าแกเล่าตามความรู้ของแกจริง ๆ นี่ ท่านเป็นผู้ คอยแนะ ๆ พระเณรก็รุมฟังประชาชนก็เต็มไปหมดที่ไป กับแกนี้

ถึงขนาดนั้นเขายังว่าหลวงปู่มั่นรักสาวว่างั้น *“ว่าก็ ช่างหัวมันสิ โน่นภูเขา”* ท่านว่าอย่างนั้นนะ ท่านไม่สนใจ นะ คือภูเขาหมายถึงภูพระกูฏอยู่ข้าง ๆ มองไปมันเห็น อยู่นี่ *“ว่าช่างหัวมันสิโน่นภูเขา หมามันเห่าภูเขามันเป็น ยังไงวะ”* ว่างั้นนะ หมามันเห่าภูเขาเป็นยังไง *“สนใจกับ มันทำไม”* ท่านก็สอนเรื่อยอย่างนั้นแล้ว *“โน่นภูเขา อยากเห่าให้มันไปเห่าภูเขาโน่น”* ท่านไม่สนใจใครว่าอะไร แม่ชีแก้วแกบอกแกอาย ได้ยินเขาพูดซุบ ๆ ซิบ ๆ ว่าญา

ท่านรักแก ทีนี้แกก็เป็นคนมีกิเลสธรรมดาเหมือนเราแกก็ต้องอายเป็นธรรมดา เวลาไปถึงท่านแกก็พูดจริง ๆ *“ถ้ามาบ่อย ๆ นักก็อาย ไม่อยากมา” “เป็นอะไร”* ท่านว่า *“บางคนเขาว่าญาท่านรักหนูนี่” “ว่าช่างหัวมันสิ โน่นภูเขา ให้มันไปเห่าภูเขาโน่น”* ท่านว่าอย่างนี้แล้วก็สอน

นี่ที่ท่านห้ามไม่ให้ภาวนาคือแกพิสดารมาก พอแกไปเล่าให้เราฟังนี่ โอ้โหอย่างนี้เอง นั่น เพราะนั้นท่านถึงห้ามไม่ให้ภาวนา มันล่อแหลมต่ออันตรายมีเยอะ แกก็ได้คติอันหนึ่งคือว่าห้ามไม่ให้ภาวนา ทีนี้แกก็อยากภาวนาเพราะต่อไปแล้วอยากภาวนาเป็นกำลัง ท่านห้ามมันก็อยากอยู่ก็เลยลอง แต่ได้ข้อคิดได้ระวังเพราะท่านห้ามไม่ให้ภาวนาเรายังฝืนภาวนาก็เลยได้ข้อคิดอันหนึ่ง เราภาวนาก็อยากภาวนาให้ระมัดระวังไปก็แล้วกัน ความหมายว่าอย่างนั้น ก็เลยระมัดระวัง มันก็ผาดโผนจริง ๆ ความรู้ของแกผาดโผนมาก

ที่เคยพูดให้ฟังเสมอ ไม่มีพลาดเลยก็คือว่าเราไปไหนมาไหนนี่แกจะทราบเลยทุกระยะ ไม่มีพลาดเลยเป็นตายตัวเลย คือวัดเราที่อยู่ทางโน้นนะ บ้านห้วยทรายอยู่ทางนี้ สำนักแม่ชีอยู่ทางโน้น บ้านนี้อยู่ตรงกลาง เราไปไหนมาไหนเราก็ไม่เคยสนใจกับใครอย่างที่เป็นอยู่นี้

แหละ ยิ่งแต่ก่อนยิ่งเก่งกว่านี้ ยังไม่ว่าอะไรนะ แม้แต่พระเณรยังไม่รู้เราจะไปไหน เป็นบางองค์เท่านั้นเอง เราจะไปไหน พอเราจะไปแล้วเตรียมของปุ๊บปั๊บแล้วไปเลยทางนี้ ไม่ได้ไปทางโน้นให้ใครทราบนี่นะเพราะทางนี้มันมีแต่ป่าแต่เขาไปเลย

พอสาย ๆ หน่อย *“เออ วันนี้ ญาท่านไปแล้วนะ”* บอกในสำนัก *“เย็นหมดเลยวัดเรานี้น่ะ ไปแล้ว ถ้าไม่เชื่อไปดูสิ”* ไปดู ไปแล้วว่างั้น เราออกทีไรแกรู้ทุกที เราไม่เคยบอกนะเพราะเขาก็เป็นอยู่ของเขา เราก็อยู่ของเรา ไม่สนใจกันนี่นะ นอกจากเวลาแกมีความจำเป็นก็ไปถามนั้น ๆ ให้เกี่ยวข้องนั้นไม่เคย ไม่ได้ยุ่ง ทีนี้เวลาเราไปไหนนี่แกรู้นะ *“ไปแล้วนะวันนี้ไปแล้ว เย็นหมดเลย”* แกว่า *“ถ้าไม่แน่ใจก็ไปดูสิ”* ไปแล้วกลับมา *“ไปแล้ว”* แน่ะเห็นไหม ทีนี้เวลาเราจะมาเหมือนกันนะ *“นี่จวนจะมาถึงแล้วนี่นะ* บอกแล้วนะ *“จวนแล้ว รู้สึกอุ่นเข้ามาหมดแล้ว”* นี่แกพูดออกมาหยาบ ๆ นะที่ว่าอบอุ่น ที่ว่าอะไรเนี่ย อันหนึ่งที่แกรู้นะไม่มีใครทราบแกล่ะ เราไม่ว่าโง่หรือฉลาด เราทราบพูดง่าย ๆ ว่า เอ้อพูดอย่างนี้มันทราบทันที

พอเรามาถึงปั๊บธรรมดาแกจะหุงข้าวเจ้านะหม้อเท่านี้แล้วก็จีบหมาก ปกติแกจะไม่ทำถ้าเราหนีไปแล้วแก

ก็หยุดเพราะไม่มีใครฉันหมาก ข้าวนี้ก็ไม่มีใครฉัน ทีนี้พอเรามาถึงแล้ว *“มาถึงแล้วนะวันนี้นะ เอ้าหุงข้าวได้ทางนั้นก็จีบหมาก”* แกไม่ออกมาหรอกมีแต่พวกแม่ชีมาแกก็จัดอย่างนี้ให้แล้วก็เอาไป หลายครั้งหลายหน เพราะเราออกเราเข้าอยู่ตลอดนี่ เราก็เลยถาม *“อันนี้ได้ทำมาทุกวันหรือเพิ่งมาทำวันนี้”* *“เพิ่งมาทำวันนี้”* *“ครั้งที่แล้ว ๆ มาก็เหมือนกันหรือ”* *“เหมือนกันทำเวลาญาท่านมาถึง”* *“แล้วทำไมถึงทราบว่ามาถึง”* *“คุณแม่บอก”* แล้วหุงข้าวนี่ไม่มีพลาดหรอก พอเราไปถึงวันนี้พรุ่งนี้เช้า จะมีหม้อข้าวเอาไว้กับหมากมาอย่างนั้นเป็นประจำ ไม่พลาดเลย พอเวลาเราเข้ามาถึงวัดแกจะรู้ทางโน้นทันที อันนี้แกเก่งมาก

อย่างหลวงปู่มั่นมรณภาพก็ดี อันนี้แกจนกระทั่ง *“คุณแม่เป็นอะไร คุณแม่เป็นอะไร”* เพราะเห็นแกร้องไห้อยู่นี่ ร้องไห้อยู่ในสำนักชีนะ พอกลางคืนนั้นตี ๒ ๒๓ นาทีนั้นเป็นเวลาหลวงปู่มั่นมรณภาพ หลังจากนั้นก็มาแสดงเหตุ แกทราบล่ะสิ พอออกจากที่ภาวนาแล้วแกก็มาร้องไห้ *“ร้องไห้อะไรคุณแม่”* *“ก็ไม่ร้องไห้ได้ยังไง เมื่อคืนหลวงปู่ญาท่าน”* แกบอกว่าญาท่านมรณภาพไปแล้ว *“อ้าวคุณแม่ทราบได้ยังไง”* *“ทราบได้ยังงี้จะให้ทราบได้*

ยังไง” แกว่าอย่างนี้นะ *“ก็ทราบได้อย่างนี้จะให้ทราบได้อย่างไร”* แกว่า แกก็นั่งร้องไห้อยู่ใคร ๆ ก็งงไป เอคุณแม่นี่เป็นบ้าหรือไงนะ เพราะเราก็ไม่เคยคิดเคยคาดว่าคุณแม่จะเป็นบ้าอย่างนี้ สงสัยกันทั้งสำนัก มันเป็นยังไง

พอตอนเช้าคนในบ้านห้วยทรายเป็นหลานของแกเองด้วยนะ ออกไปอำเภอคำชะอี แต่ก่อนข่าวสารไม่ค่อยถึงกัน มันจะมีวิทยุ ๗ โมงเช้าเขาประกาศทางอำเภอคำชะอี แต่ก่อนเป็นกิ่งอำเภอคำชะอี เขาก็คงได้ยินเขาประกาศว่า ท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้ว เมื่อคืนนี้เวลาเท่านั้น ๆ พอทราบเท่านั้นแกคนนั้น แกวิ่งกระหืดกระหอบฟาดเข้าถึงสำนักเลย *“คุณแม่ ๆ”* *“อะไร คนกำลัง...”* *“ญาท่านมั่นมรณภาพแล้วเมื่อคืนนี้เวลาเท่านั้น ๆ เขาบอกประกาศทางวิทยุมา”* *“นั่นเห็นไหม”* ทีนี้ร้องไห้หมดวัดเรียกว่าเป็นบ้ากันทั้งวัดเลย ทีแรกเป็นบ้าแต่แกคนเดียว นั่นเป็นยังไงแม่นยำไหมที่แกเร่งทุกวันนะเรื่องราวมันมี

แกเร่งทุกวันคือแกทอผ้าไหม จะเอาไปถวายท่าน แล้วท่านก็มาเร่งบอก *“ให้รีบนะพ่อจวนจะละขันธ์แล้วนะ เร่งให้รีบ”* ทางนี้ก็เร่งพวกช่างหูกเขาให้เร่งให้รีบด่วน เวลานี้ญาท่านกำลังป่วยหนัก ทางมันไกลแสนไกล รู้ได้ยังไง แกรู้ของแกอยู่ตลอดไม่สะทกสะท้านนี่นะ ญาท่าน

เร่งแล้วนะ นี่เร่งทุกวัน ๆ ไม่มีเว้นแล้วนะ แต่ก่อนเว้นคืนบ้าง บอกเดี๋ยวนี้ไม่เว้นนะบอกว่าพ่อหนักนะให้รีบนะไปนะ ทางนี้ก็เร่งเข้ามันก็ไม่เสร็จ จะพูดยังไงทีนี้ พอวันนั้น *“เห็นไหม ไปดูซะ เห็นแต่ร่างนั่นแหละอยู่ในกุฏิ พ่อบอกหลายครั้งหลายหนไม่ฟัง พ่อไปแล้วนะพ่อออกจากร่างแล้ว ไปดูเห็นแต่กองกระดูกนั่นแหละอยู่นั่น”* นั่นแหละแกออกจากที่ภาวนามาแกจึงร้องไห้มันก็เป็นความจริงอย่างนั้น

แกพูดของแกแม่นยำมากนะเรื่องความรู้แปลก ๆ แกแม่นยำ เช่นอย่างการไปของเรามาของเรา ไปที่ไหนมาที่ไหนแกทราบหมด พอออกจากวัดปั๊บทราบทันทีเลย เข้าปั๊บถึงรู้ทันทีเลยอย่างนี้ ไม่พลาดเลยนะ ไม่เคยเห็นแกพลาดนะ จัดให้เรียบร้อยทุกที ๆ วันนี้พูดถึงอันนี้ไปใหญ่เลยนะไปแบบนี้นะ ไม่ไปแบบเดียวไม่ไปแบบอื่นนะ คนละแบบ ๆ กันนะ

พูดถึงหลวงปู่มั่นปรารถนาพุทธภูมิ อันนี้ท่านเล่าให้ฟังเอง ท่านเล่าแต่ก่อนท่านปรารถนาพุทธภูมิเป็นพระพุทธเจ้าท่านว่าอย่างนั้น ท่านพิจารณาไปพอจะเข้าด้ายเข้าเข็มโพธิญาณผ่านมาแล้วท่านว่างั้น สะดุดใจปุ๊บถอยเสียแล้วมันก็ไม่ได้เข้า ทีนี้ความอยากพ้นทุกข์หนักเข้า ๆ เข้า

ทีไรโพธิญาณก็ผ่านเข้ามา ๆ สุดท้ายก็เป็นพระพุทธเจ้าก็พ้นทุกข์เหมือนกันแหละไม่เป็นพระพุทธเจ้า เราอย่าแบกกองทุกข์อยู่นานเลยขอให้พ้นทุกข์ไปแล้วกันนะ

ทีนี้ขอปล่อยวางเรื่องอธิษฐานเป็นพระพุทธเจ้านะ พอปล่อยนั้นก็ผ่านไปเลยจิตก็พุ่ง จากนั้นมาก็พุ่งเรื่อยจิตพุ่ง ท่านว่าไม่มีอุปสรรค ท่านก็เล่าให้ฟัง แต่ก่อนพอพิจารณาเข้าไปนี้จะเข้าด้ายเข้าเข็มทีไรหากมีเลยทันทีทุกครั้ง ท่านว่าถอยเสีย ถอยเสีย ทั้ง ๆ เสียดายว่างั้นนะ อันนี้รู้สึกมีน้ำหนักมากด้วยนะ พอผ่านเข้ามานี้สะดุดใจกึกท่านว่า การภาวนาชะงักถอยท่านว่า พอตั้งใจอย่างนั้นขอเปลี่ยนเป็นสาวกว่างั้น ให้พ้นทุกข์ในชาตินี้ก็แล้วกัน พอปล่อยนี้มันก็ผึงเลยท่านก็ว่างั้นแหละ เล่าให้ฟัง

สำหรับเราเองเราไม่เคยพูดที่ไหนเลยนะว่าปรารถนาเป็นอะไร ๆ ก็มีแปลกอยู่ที่แม่ชีแก้วนี่แหละ ชอบกล แต่เราก็ไม่เคยตอบเลยนะ เฉยเลยไม่เคยตอบ ในที่สุดได้เวลาสรุปแล้ว *“ใช่ไหมล่ะ”* แต่ก่อนก็ *“เคยปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า”* ว่างั้นนะ *“แล้วทำไมถึงเปลี่ยนเสียล่ะ”* ว่างั้นนะ เราก็เฉยเลย สุดท้ายแกก็ยังไงไม่ทราบ แล้วใช่ไหมล่ะ เราก็ไม่ตอบอีก เฉยจนกระทั่งป่านนี้นะ ไม่เคยบอกแกเลยจนกระทั่งบัดนี้ มีเท่านั้นแหละ ทีนี้จะให้พร

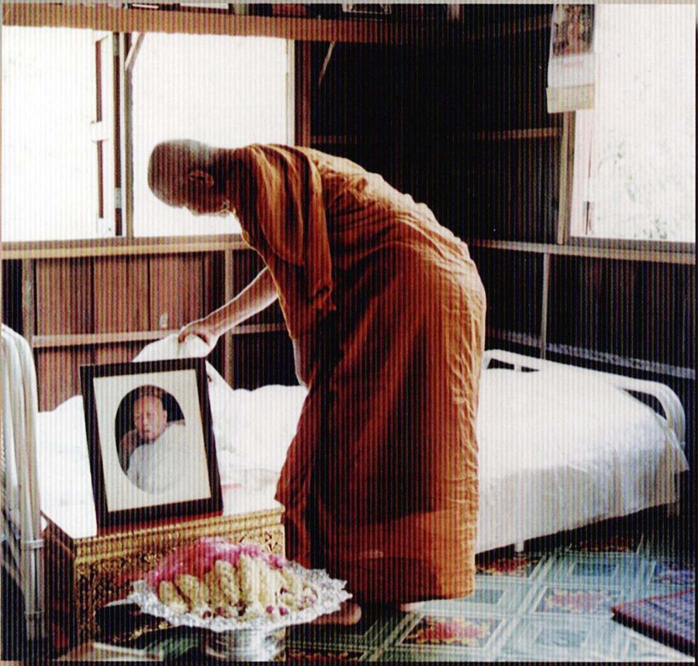

น้อมบูชาวิสุทธิธรรม

"บูชาบุคคลที่ควรบูชา เป็นอุดมมงคล"

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ สตรีผู้หนึ่งนามว่าตาไป่ เสียงล้ำ เกิดในครอบครัวสัมมาทิฏฐิ จึงเป็นผู้ฝักใฝ่ในธรรมตั้งแต่เด็ก ๆ ได้มีโอกาสถวายที่ดินให้ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทำเป็นที่พักของพระธุดงค์กรรมฐาน ต่อมาท่านพระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล และท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พร้อมด้วยศิษยานุศิษย์จำนวนประมาณ ๖๐ - ๗๐ รูป ได้มาใช้สถานที่ดังกล่าวในการบำเพ็ญสมณธรรม นับว่าตาไป่ เสียงล้ำ ได้สะสมบุญกุศลไว้อย่างประมาณมิได้

ในระยะนั้นเอง ท่านพระอาจารย์มั่นได้แนะนำสั่งสอนให้ภาวนา ในวันแรกก็นำไปปฏิบัติ เป็นผลให้จิตสงบลงเป็นสมาธินานถึง ๗ ชั่วโมง แสดงว่าตาไป่ทำบุญกุศลมาแต่ปางก่อน จึงเรียนรู้ธรรมได้รวดเร็วมาก นับว่าหาได้ยาก ผลการภาวนาจิตโลดโผนมาก เมื่อท่านพระอาจารย์มั่นจะจากที่พักสงฆ์หนองน่องไป จึงได้สั่งตาไป่ให้หยุดภาวนา จะไปใช้ชีวิตทางโลกสงสารก็ปล่อยไปตามยถากรรม ต่อไปจะมีครูบาอาจารย์มาสั่งสอนเอง เมื่อถึงเวลานั้นปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ตาไป่ก็แต่งงานแต่ไม่มีลูก จึงขอเด็ก

คลอดใหม่มาเลี้ยงเป็นลูกชื่อว่า แก้ว จึงได้นามเรียกใหม่ว่า แม่แก้ว ท่านเห็นทุกข์เบื่อหน่ายชีวิตทางโลก จึงออกบวชเป็นชี ในที่สุดก็พบท่านอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโนมาเป็นครูอาจารย์ สั่งสอนอุบายธรรม จนได้ทรงมรรคทรงผล

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อายุ ๔๗ ปีบอกตาไปว่าจะมีครูอาจารย์มาสอน ขณะนั้นพระอาจารย์มหาบัวเพิ่งอายุได้ ๔ ปี เพราะเกิดปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ท่านพระอาจารย์มั่นได้ทราบล่วงหน้าและเป็นจริงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ท่านพูดไว้ ๓๔ ปีล่วงหน้า จนกระทั่งท่านพระอาจารย์มหาบัวอายุได้ ๓๘ ปี หลังจากบรรลุธรรมที่หลังดอยธรรมเจดีย์ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ แล้ว จึงได้ธุดงค์มาพักที่ถ้ำนกแอ่น หมู่บ้านห้วยทราย ถ้าท่านไม่มีอนาคตังสญาณแล้วจะทราบได้อย่างไร

หลังจากคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำบรรลุมรรคผลแล้ว องค์หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโนก็ได้เทศนาในหลายโอกาสยืนยันในความบริสุทธิ์ของท่าน จะเชื่อหรือไม่ก็ตาม เมื่อท่านละสังขารไปก็ปรากฏว่าอัฐิได้กลายเป็นพระธาตุ ก็แสดงถึงความบริสุทธิ์โดยปราศจากความสงสัย และองค์หลวงตามหาบัวจะรู้ได้อย่างไร ก็แสดงว่าองค์ท่าน

มีญาณทัศนะ รู้แจ้งแทงตลอดในความบริสุทธิ์ของใจ ความสว่างไสวใน ๓ แดนโลกธาตุ ที่ไม่มีสิ่งใดจะปิดกั้นได้ ท่านเปรียบเทียบไว้ว่า *“เราบริสุทธิ์เช่นไร ผู้เฒ่าแม่แก้วก็บริสุทธิ์เช่นนั้น”*

แม้ภาระทางจิตใจได้พ้นแล้ว แต่ภาระทางโลกสงสารที่ท่านเมตตาแก่สรรพสัตว์ผู้ที่มีโอกาสจะสร้างสมบุญกุศล และเพื่อบำเพ็ญบารมีให้เพิ่มมากขึ้น ยังรอความช่วยเหลือหาทางดำเนินอยู่อีกมาก คุณแม่ชีแก้วยังคงเดินตามรอยพ่อแม่ครูบาอาจารย์อันเป็นพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าได้กระทำไว้เป็นแบบอย่างแล้ว คุณแม่ชีแก้วได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์อย่างมุ่งมั่น และในที่สุดความป่วยไข้ก็เข้ามาเยือนเป็นธรรมดา จนต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลในกรุงเทพฯ ซึ่งต้องการคณะแพทย์ที่มีความรู้ความชำนาญ มีเครื่องมือที่ทันสมัยมากกว่าในชนบท จนเป็นเหตุให้แพทย์หญิงเพ็ญศรี มกรานนท์ ลาออกจากราชการมาปฏิบัติธรรม จนที่สุดได้มาเป็นแพทย์อุปัฏฐากดูแลในช่วงปัจฉิมสมัยเป็นเวลา ๑๔ ปี จนกระทั่งคุณแม่ชีแก้วละสังขาร เพราะคุณแม่ชีแก้วก็ทราบด้วยญาณทัศนะแล้วว่าใครสัมพันธ์อย่างไรกับท่านบ้าง เป็นการล่วงหน้าแล้ว

คุณแม่ชีแก้วได้เคยเล่าถึงความสัมพันธ์ของท่าน

เองในอดีตชาติกับท่านพระอาจารย์ฟัก ท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง ท่านพระอาจารย์อินทร์ถวาย และท่านอื่น ๆ ไว้ล่วงหน้า และสิ่งเหล่านั้นจะรู้ได้เฉพาะตนและเฉพาะผู้ที่มีความสัมพันธ์ แม้จะกล่าวขานอาจไม่เชื่อเพราะหลักฐานที่จะยืนยันนั้น ก็ต้องมีผู้รู้ด้านญาณทัศนะ เป็นเรื่องเฉพาะตน จึงขอกล่าวไว้ให้คิดเป็นการบ้าน หาทางพิสูจน์เอาเอง

การที่คุณหมอเพ็ญศรีได้ดูแลคุณแม่ชีแก้วอยู่นาน ย่อมรู้จักปฏิปทาการประพฤติปฏิบัติ เชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของคุณแม่ชีแก้วอย่างไม่สงสัยแล้ว คุณหมอเล่าว่าได้ตั้งปณิธานไว้ว่า ถ้าหากมีโอกาสเหมาะสมเมื่อใด จะต้องสร้างเจดีย์ประดิษฐานอัฐิคุณแม่ให้ได้ ต่อมาเมื่อท่านละสังขาร ก็ปรากฏว่าอัฐิได้กลายเป็นพระธาตุในอีกไม่ช้านัก แต่เนื่องจากรอความพร้อมในหลายอย่างรอเวลาอยู่ถึง ๑๔ ปี หลังจากที่ท่านละสังขารเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ แล้วจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๔๘ จึงได้สร้างเจดีย์องค์นี้ ก่อนหน้านั้นท่านพระอาจารย์อินทร์ถวาย สันตุสสโก ผู้มีความผูกพันกับคุณแม่ชีแก้วตั้งแต่ยังไม่เกิด ก็ได้ตั้งปณิธานไว้ล่วงหน้าแล้ว จนประจวบพอดีที่คุณหมอเพ็ญศรีเป็นหลักให้ จึงสามารถดำเนินการก่อสร้างเจดีย์องค์นี้ได้ พร้อม

กับเปิดโอกาสให้ผู้ศรัทธาและศิษยานุศิษย์ได้มีส่วนร่วมในบุญกุศลนี้ด้วย

การลงนามในสัญญาก่อสร้างจึงเริ่มขึ้นเมื่อ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘ และเริ่มก่อสร้างใน ๙ กรกฎาคมศกนั้น การดำเนินการก่อสร้างเป็นไปอย่างราบรื่นไม่มีอุปสรรค เสร็จเร็วกว่ากำหนดไว้ในแผนงานการก่อสร้างที่บริษัท เสาหลักก่อสร้าง จำกัด ได้วางแผนไว้ และได้ปรากฏเหตุการณ์ที่ไม่น่าเป็นไปได้หลายอย่าง ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อ ๆ ไป วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ กระทำพิธียกฉัตรเจดีย์ เพื่อการประดับตกแต่งให้แล้วเสร็จจากยอดเจดีย์ลงมาโดยลำดับ จนถึงบริเวณยอดปลีเจดีย์ และเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙ จึงทำพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกประทานให้ และได้พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตสาวกธาตุอีกหลายพระองค์และองค์ รวมทั้งพระพุทธรูปบูชา พระเครื่อง และสิ่งของมีค่าต่าง ๆ นำขึ้นประดิษฐานไว้บนยอดปลีเจดีย์ในวันนั้นด้วย กำหนดแผนการก่อสร้างเสร็จตามกำหนด ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ใช้เวลา ๑๐ เดือน จำนวนเงินค่าก่อสร้างและตกแต่งภูมิ

ทัศน์โดยรอบเจดีย์ เป็นเงินประมาณ ๑๙.๘๙๙ ล้านบาท

องค์เจดีย์สูง ๒๕.๓๐ เมตร สัณฐานทรงแปดเหลี่ยม ยอดเป็นฉัตรติดโมเสกทองคำ เป็นเจดีย์ ๒ ชั้น ชั้นบนประดิษฐานรูปปั้นอิริยาบถนั่งของคุณแม่ชีแก้วพร้อมองค์ประกอบอื่น ๆ และได้อัญเชิญคำเทศนาธรรมสั้น ๆ ขององค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโตและองค์หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโนที่กล่าวถึงคุณแม่ชีแก้ว มาจารึกไว้ด้วยบานหน้าต่าง ๒ ด้านและบานประตูทางเข้าทำด้วยทองแดงมีศิลปะลวดลายเป็นปริศนาธรรม ออกแบบและจัดทำโดยอาจารย์ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติ หน้าต่างนั้นมีลวดลายเป็นต้นพะยอมมีกระแตเกาะอยู่ที่ต้นพะยอม สื่อความหมายเป็นปริศนาธรรมว่า กระแตมีความปราดเปรียวว่องไวเปรียบได้ว่าเป็นจิตใจ จับกระแตมาไว้ในต้นพะยอมสื่อความหมายเป็นปริศนาธรรมว่าควบคุมจิตใจไม่ให้ส่งออกนอก ให้อยู่ภายใน ใช้สติปัญญาพินิจพิจารณาธรรม จนเกิดความรู้เห็นกระจ่างแจ่มแจ้งบรรลุธรรมขั้นสูงใต้ต้นพะยอม

สำหรับประตูทางเข้านั้นเป็นก้าวสู่ปฏิปทาแนวประพฤติปฏิบัติของพระธุดงคกรรมฐาน ด้วยเหตุที่คุณแม่ชีแก้วนิมิตขี่เป็ดน้อยทองคำลอยอยู่เหนือน้ำจิกกิน

ดอกบัวทองคำ ๘ ดอก ดอกบัวก็เปรียบเป็นบัว ๔ เหล่า มีภูมิจิตภูมิธรรม บุญวาสนาบารมีแตกต่างกัน ในที่สุดแห่งการปฏิบัติธรรมคุณแม่ชีแก้ว เปรียบได้เป็นบัวเหนือน้ำชูดอกออกบานสะพรั่งภายใต้ต้นพะยอม ตามนิมิตในจินตนาการของศิลปิน ดอกไม้บานเป็นพวงพะยอมที่เบ่งบานจึงเป็นประตูนิมิตแห่งการดำเนินตามปฏิปทาพระธุดงคกรรมฐาน ไปสู่โลกุตตรธรรมในที่สุด เข้าประตูไปพบรูปปั้นไฟเบอร์กลาสของคุณแม่ชีแก้ว ผู้เป็นอรหันตสาวิกาอันมีประจักษ์พยานที่พระปรมาจารย์ทั้ง ๒ ท่าน คือหลวงปู่มั่นและหลวงตามหาบัว กล่าวสรรเสริญ

เจดีย์ชั้นล่างเป็นห้องโถงกว้างขวางผนังโดยรอบจารึกประวัติปฏิปทาแนวคำสอนของคุณแม่ชีแก้ว เสา ๔ เสา ย่านกลางห้องโถงนี้จัดแสดงประกอบด้วยสีแสงเสียงอันเกี่ยวกับคุณแม่ชีแก้ว ห้องโถงนี้มีเนื้อหาที่น่าสนใจศึกษาพิจารณาเพื่อประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้มีปัญญาก็สามารถน้อมนำไปใช้กับตนเองเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นควบคู่กันไป อันก่อให้เกิดบุญกุศลเกิดสุขในชาตินี้และชาติหน้าต่อ ๆ ไป แม้ว่าการแสดงไว้จะเป็นเพียงสรุปย่อสาระเท่านั้น หากผู้ที่สนใจย่อมศึกษารายละเอียดได้ในหนังสือ *ด้วยเดชพระเมตตา* โปรดแสวง

หาให้เกิดประโยชน์สูงสุดเถิด ที่กล่าวเช่นนี้ ขอท่านผู้อ่านนึกย้อนอดีตดูซิว่า มีสตรีหรือแม่ชีท่านใดจะโดดเด่นในธรรมปฏิบัติจนประสบผลสูงสุดตามพระธรรมวินัย เป็นประจักษ์พยานด้วยอัฐิธาตุ และพระสงฆ์ผู้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยได้บรรลุมรรคผลสูงสุดกล่าวยกย่องสรรเสริญรับประกันในความบริสุทธิ์ของท่านซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่มีผู้ใดจะคัดค้านได้ใน ๓ แดนโลกธาตุ จึงเป็นผู้ที่หาได้ยากยิ่ง เป็นบุคคลที่สมควรได้รับการยกย่องบูชา เป็นแบบอย่างให้แก่อนุชนรุ่นต่อ ๆ ไป

เมื่อกล่าวถึงบริเวณพื้นที่ตั้งเจดีย์นี้ ทางเดินขึ้นชั้น ๒ ของเจดีย์อยู่ทางทิศตะวันออก รูปปั้นคุณแม่ชีแก้วนั่งมองตรงทางทิศตะวันออก ด้านขวาของท่านเป็นทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีหมู่ต้นพะยอมใหญ่อันเป็นสัญลักษณ์แห่งการบรรลุธรรมขั้นสูงของท่าน จัดสร้างไว้ให้เป็นสถานที่ภาวนาแก่ผู้ต้องการภาวนา ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์เป็นทางเดิน เข้ามาจะพบรูปปั้นยืนของคุณแม่ชีแก้วประดิษฐานในมณฑป ใต้รูปนั้นได้นำเอาวัสดุต่าง ๆ บริเวณที่ประชุมเพลิงสังขารของคุณแม่ชีแก้วเก็บไว้ในส่วนนี้ เพื่อมิให้ใครไปล่วงละเมิดด้วยความไม่รู้ อาจเป็นบาปกรรมของผู้นั้นได้ และถัดจากรูปปั้นจะเป็นสระน้ำ

และกุฏิขนาดเล็กอยู่ริมสระ และบริเวณโดยรอบจะประดับตกแต่งด้วยสวนหินผสมต้นไม้บางชนิด เช่น ต้นแก้ว ต้นพุดซ้อน และอื่น ๆ เพื่อให้มีบรรยากาศเป็นความนุ่มนวลละเมียดละไม ร่มรื่นสดชื่นในลักษณะผู้หญิง แต่มีความเข้มแข็ง แข็งแกร่งอดทนมุ่งมั่นประดุจหิน ขอให้ท่านผู้ดูผู้ชมศึกษาพินิจพิจารณาจินตนาการเอาเอง

ธรรมภาคปฏิบัติของคุณแม่ชีแก้วนั้น ดำเนินตามแนวปฏิปทาของพระธุดงคกรรมฐาน ที่มีท่านหลวงปู่เสาร์ ท่านหลวงปู่มั่น ผู้เป็นปรมาจารย์ มีศิษยานุศิษย์มากมายเปรียบได้เป็นกองทัพธรรม ดังปรากฏอยู่ในหนังสือหลาย ๆ เล่ม ผู้สนใจโปรดแสวงหาอ่านศึกษาด้วยตนเองเถิด ผู้เขียนจะไม่ขอนำมากล่าวในรายละเอียด จะขออัญเชิญคำสอนที่เกิดจากการปฏิบัติจริงของคุณแม่ชีแก้วมาให้เป็นแนวทางไว้แก่ผู้สนใจ ท่านมุ่งแต่ภาวนา และอุบายธรรมที่คุณแม่ใช้แก้กิเลสในขั้นต่อสู้ตะลุมบอนนั้นเป็นอุบายธรรมที่องค์หลวงตามหาบัวแนะให้ที่ถ้ำนกแอ่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ดังนี้

"ให้รู้ภายในเพื่อจะแก้กิเลส..." "รู้ภายนอกไม่ใช่รู้เรื่องกิเลส"

"...เอาละ ทีนี้ขยำลงไปนะตรงนั้น ทีนี้อย่าออก

อย่ายุ่ง ยุ่งมานานแล้ว ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร... ถอนกิเลสตัวเดียวก็ไม่ได้... นี่ตรงนี้ตรงถอนกิเลส...”

หลังจากคุณแม่ชีแก้วได้ผ่านแล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ท่านมิได้หยุดภาวนากระทำในทุกอิริยาบถ ใช้อิริยาบถเดินจงกรมมากเป็นพิเศษ และสอนศิษยานุศิษย์มาโดยลำดับ ในบางโอกาสที่องค์หลวงตามหาบัวมาเยี่ยมที่สำนักชีบ้านห้วยทราย ท่านจะกล่าวเสมอว่า

“ผู้เฒ่าแม่แก้ว ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ การปฏิบัติธรรมอย่างนี้นับเป็นตัวอย่างของชาวพุทธ ที่ชาวพุทธทั้งหลายจะได้สำนึกในความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มั่นคง และเป็นเอก เป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ถึงที่สุดแล้ว”

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หรือข่าวสารในยุคใหม่ที่ออกเผยแพร่ประวัติบุคคลที่เป็นสตรีที่มีความสำคัญโดดเด่นในทางธรรมปฏิบัตินั้นอาจกล่าวว่า มีไม่มากนักในประเทศไทย จะมีสตรีที่ได้รับการยกย่องเป็นวีรสตรีก็เป็นไปในทางโลก ผลงานการต่อสู้ศัตรูภายนอก เช่น สมเด็จพระศรีสุริโยทัยแห่งกรุงศรีอยุธยา ท้าวเทพกษัตรีย์ ท้าวศรีสุนทรแห่งภาคใต้ ท้าวสุรนารี (คุณย่าโม) แห่งทุ่งสัมฤทธิ์ โคราช แต่สตรีที่ต่อสู้กับศัตรูภายในกิเลส ตัณหา

อวิชชา ภายในจิตใจที่สามารถเอาชนะได้เบ็ดเสร็จที่ว่าบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ ไม่ต้องกลับมาเกิดในวัฏฏสงสารเป็นอนันตกาลนั้น ก็เพียงได้ยินได้ทราบและมีหลักฐานเป็นประจักษ์พยานเชื่อถือได้ ท่านหนึ่งก็คือคุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ แห่งสำนักชีบ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหารนี้เอง หัวข้ออันเป็นปริศนาธรรมที่ประทับใจ ขออัญเชิญมาให้ท่านผู้อ่านได้คิดพิจารณาดังนี้

"โลกนี้โลกหาได้"...???

"โลกนี้เป็นเอกนาโถ หาทุกข์ก็ได้ หาสุขก็ได้ หาประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ หานรก หาสวรรค์ หามรรค หาผล หานิพพาน หาอะไรก็ได้หมด โลกนี้โลกหาได้"

คุณแม่ชีแก้วจึงเป็นบุคคลที่หาได้ยากยิ่ง เป็นบุคคลที่สมควรบูชายกย่อง ย่อมเป็นอุดมมงคลแก่ผู้ที่น้อมใจบูชายกย่อง ท่านได้วางรากฐานข้อวัตรปฏิบัติกฎระเบียบของแม่ชีไว้ให้สำนักบ้านห้วยทราย ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติเป็นปฏิปทาที่สตรีผู้ใดบวชเป็นแม่ชี ได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อมรรคผลในอนาคตเป็นแนวเดียวกับแนวพระธุดงค์กรรมฐาน ที่ได้นำมาประยุกต์ใช้กับแม่ชีซึ่งได้เลือกสรรข้อศีลบางประการมาจากแนวพระธรรมวินัยที่

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในครั้งพุทธกาล ที่ได้สั่งสอนกันมาดังปรากฏให้เห็นในพระไตรปิฎก

สังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นสังคมบริโภคเกินประมาณที่ไม่พอเหมาะพอดี ผู้ที่มองเห็นปัญหาเป็นทุกข์ก็มีมาก ผู้ที่ยังระเริงอยู่กับโลกทันสมัยด้านวัตถุนิยมก็มาก ถ้าหากอนุชนยุคใหม่จะได้หันมาสนใจแสวงหาความสุข คือบุญกุศลให้แก่ตนเองตามแนวทางปฏิปทาที่คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำได้ดำเนินมาประพฤติปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ก็จะทำให้พบทางสงบสุขในชาตินี้ ชีวิตในโลกนี้แล้ว ชาติหน้าโลกหน้าคงไม่ต้องสงสัย เพราะถ้าเชื่อพระพุทธเจ้าแล้วว่าทำเหตุดีย่อมได้ผลดี ในเมื่อชาติปัจจุบันดี ชาติหน้าย่อมดี จะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย ถ้าหากผู้สนใจจะนำคำกล่าวของคุณแม่ชีแก้ว ไปพินิจพิจารณาด้วยสติปัญญาจากคำกล่าวสั้น ๆ ดังนี้

“ได้แต่ดูจิตใจอยู่อย่างนี้ ต่อไปภายหน้าก็สุดแต่วาสนาบารมีจะเป็นไป... ไม่คาดเดาจะเป็นจะได้ รู้แต่ว่าตั้งใจดูจิตดูใจของแม่นี้เท่านั้น”

ท่านเป็นระดับนักปราชญ์ท่านกล่าวอย่างนั้น ผู้เป็นอนุชนรุ่นหลังให้คิดพิจารณา คำกล่าวสั้น ๆ เท่านี้ไม่ใช่คำกล่าวเล่นธรรมดา ๆ แม้ฟังดูว่าธรรมดาแต่ความ

ลึกซึ้งในธรรมปฏิบัตินั้น เป็นระดับโลกุตตรธรรม ที่น่าสนใจปฏิบัติตาม

ระหว่างการก่อสร้างเจดีย์มีปรากฏการณ์ที่อธิบายไม่ได้ เป็นสิ่งที่เหนือเหตุผล จะขอนำมากล่าวไว้ให้คิด แต่อย่าเชื่อแบบงมงาย ต้องมีปัญญาพิจารณาแล้วจะเชื่อก็ได้ ไม่เชื่อก็ได้ สิ่งที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเหตุการณ์จริงปรากฏแก่ผู้เกี่ยวข้อง ในเรื่องแรกนั้น คงเป็นธรรมดาของชาวภูไท มักจะหวงแหนที่ดินทำมาหากิน แต่ความจำเป็นที่จะต้องขยายพื้นที่เพื่อให้มีบริเวณก่อสร้างเจดีย์ได้อย่างเหมาะสมตามแบบที่คณะนายช่างรถไฟได้ออกแบบไว้ ท่านพระอาจารย์อินทร์ถวาย สันตุสสโก ในฐานะเป็นที่ปรึกษาและองค์ดำริได้ส่งนายตำรวจผู้ใหญ่ที่เป็นศิษย์ไปเจรจาขอซื้อจากเจ้าของที่ดินผืนที่ต้องการ แต่ปรากฏว่าเจ้าของปฏิเสธไม่ยินยอมขาย โดยไม่ยินยอมเจรจาเรื่องราคา เวลาก็บีบรัดจะต้องก่อสร้างให้ได้ทันตามแผนงาน จำเป็นต้องพึ่งบารมีคุณแม่ชีแก้ว ท่านอาจารย์อินทร์ถวายบอกว่า *“เมื่อคืนนี้ขอคุณแม่ให้ช่วย พอรุ่งเช้า เจ้าของที่ดินมาหาเองเลย ทั้ง ๆ ที่ส่งคนไปพูดหลายครั้งไม่ได้ผล”*

ช่วงงานเทคอนกรีต คณะนายช่างรถไฟและนายช่างของบริษัท เสาหลักก่อสร้าง จำกัด บอกว่าเจดีย์จะมี

อยู่ ๓ ตอนที่สำคัญมาก จะต้องเทคอนกรีตจำนวนมากให้ได้ตามเวลา ควบคุมอุณหภูมิความชื้นได้ ก็จะทำให้มีความแข็งแรง ม.ร.ว.ศักดิสาณ ชุมพลพูดได้ว่าออกแบบให้มีอายุเกิน ๓๐๐ ปี ปรากฏเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันว่าก่อนเทคอนกรีตท้องฟ้าจะปลอดโปร่ง เมื่อเทคอนกรีตจำนวนมากเสร็จในตอนกลางคืน พอรุ่งเช้าคอนกรีตจะแห้งแข็งตัว ปรากฏว่ารุ่งเช้าอากาศจะมืดครึ้มและฝนจะตกลงมาในตอนสายหรือตอนบ่าย เป็นการบ่มคอนกรีตให้มีความแข็งขึ้น ซีเมนต์จะทำปฏิกิริยาได้ดี เพราะมีความชื้นพอเหมาะ เป็นเหตุการณ์นี้ถึง ๓ ครั้งที่มีการเทคอนกรีตในปริมาณมาก นายช่างบอกว่าไม่เคยพบอย่างนี้มาก่อน

อีกเหตุการณ์หนึ่งน่าจะเป็นเหตุการณ์เหลือเชื่อแต่ก็เป็นอย่างที่นายช่างรถไฟและนายช่างผู้ควบคุมก่อสร้าง เล่าเหตุการณ์ต่อไฟฟ้าเพื่อใช้บริเวณสระน้ำที่มีอยู่เดิม ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ตั้งเจดีย์ ปรากฏว่าช่างไฟฟ้าของบริษัทได้ต่อสายและหลอดไฟไปใช้แสงสว่าง เมื่อต่อเสร็จเรียบร้อยก็เปิดสวิตซ์ ปรากฏว่าไฟติดอย่างดี พอคล้อยหลังไฟก็ดับ รุ่งขึ้นไปสำรวจต่อใหม่อีก ปรากฏเหตุการณ์ซ้ำอย่างเดิม หัวหน้าช่างไฟฟ้าก็พูด

ว่า พรุ่งนี้จะไปซื้อสายไฟ หลอดไฟ ขั้วหลอดใหม่ ดูซิ จะดับอีกไหม หัวหน้าช่างลงมือต่อไฟฟ้าเอง เปิดไฟก็ติดแล้วก็ดับ ทำให้คณะนายช่างและคนงานตกใจ เกรงกลัวไม่กล้าต่อไฟฟ้าอีก และได้มีผู้นิมิตฝันว่ามีพญานาคคู่หนึ่งรักษาบริเวณนั้นอยู่

เหตุการณ์เรื่องไฟฟ้าติดดับ เกิดบนยอดเจดีย์ฯ คุณแม่ชีแก้ว บนยอดฉัตรทองคำจะต้องติดไฟกะพริบ เพื่อบอกตำแหน่งแก่ยานบินที่มาทางอากาศและเป็นกระโจมไฟบอกตำแหน่งสถานที่สำคัญด้วย เนื่องจากการก่อสร้างเจดีย์อันศักดิ์สิทธิ์นี้ คณะนายช่างจะพิถีพิถันมาก เมื่อยกฉัตรเจดีย์แล้วการก่อสร้างจะทำจากบนลงล่าง แล้วรื้อนั่งร้านลงมาตามลำดับ มีงานสำคัญคือการต่อไฟกะพริบ เมื่อได้วัสดุมาพร้อมช่วงเวลาเย็นให้ช่างไฟฟ้า ช่างเชื่อมขึ้นต่ออุปกรณ์ คณะนายช่างผู้ใหญ่ ๓ ท่านจะคอยสังเกตและสั่งให้ทำงานเป็นลำดับ ๆ เมื่อเชื่อมเหล็กตั้งอุปกรณ์ ณ จุดที่เหมาะสมแล้ว ปรากฏว่าไฟฟ้าติดสว่างไสวแล้วก็กะพริบตามจังหวะ นายช่างที่คอยดูอยู่ด้านล่างก็บอกว่า *“ใช้ได้แล้ว”* ช่างที่ต่ออุปกรณ์อยู่บนยอดเจดีย์ตะโกนว่า *“ผมยังไม่ได้เชื่อมต่อเข้ากับสายไฟเลย”* และสายไฟที่เป็นสายหลักก็ยังไม่ได้ต่อเข้ากับสวิตซ์ไฟที่

แผงเลย แล้วไฟฟ้าจะสว่างกะพริบได้อย่างไร ทุกคนจึงตกใจในเหตุการณ์ไฟฟ้าสว่างและกะพริบได้เองโดยที่ยังไม่ได้ต่อเข้ากับสายไฟฟ้าหลักที่ส่งไฟฟ้าเลย จึงหาคำตอบและเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ โปรดคิดเอาเอง นายช่างเชื่อว่าน่าจะเป็นอภินิหารของคุณแม่ชีแก้ว มาบอกว่านั่นแหละใช้ได้แล้ว

สิ่งที่ปรากฏขึ้นได้เห็นจริงได้ด้วยตาเปล่า สิ่งที่ปรากฏจริงแล้วเห็นได้รู้ได้ด้วยจิตใจ หรือภายในด้วยญาณก็มี ถ้าผู้นั้นปฏิบัติถึงที่ว่าเป็นปัจจัตตัง อย่างไรก็ตามเจดีย์องค์นี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เมตตาประทานนามว่า ***เจดีย์ศรีไตรรัตนานุสรณ์*** มีความหมายว่า เจดีย์อนุสรณ์รำลึกพระรัตนตรัยอันเป็นสิริ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เคยรับสั่งไว้ว่า *“เรารู้จักแม่แก้วดี”* ท่านเจ้าพระคุณเคยได้สนทนาธรรมกับคุณแม่ชีแก้ว ขณะท่านยังมีชีวิตอยู่สมัยพำนักอยู่ที่วัดป่าบ้านตาด การปฏิบัติธรรมของคุณแม่ชีแก้วเป็นที่เลื่องลือกันไปอย่างกว้างขวาง ณ ดินแดนที่ทุรกันดาร มักจะมีผู้หวังบรมสุขปฏิบัติเพื่อหาทางพ้นทุกข์มีไม่น้อย ด้วยข้อจำกัดแห่งสตรีเพศทำให้ต้องระมัดระวัง พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติพระธรรมอย่างเคร่งครัด

แก่สตรี แม้ในยุคปัจจุบันจะไม่มีภิกษุณีก็ตาม แต่การปฏิบัติธรรมให้ถึงธรรมนั้น ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดวัย คุณแม่ชีแก้วสั่งความไว้ก่อนละสังขารตอนหนึ่งว่า

"การปฏิบัตินี้อย่าสงสัยเลย อย่าประมาทนะ ทำไว้ได้น้อยหนึ่ง ก็ให้เอาเถิด พอใจเถิด เพราะเป็นจริงเฉพาะตน เป็นที่พึ่งเฉพาะตน ให้นึกถึงตัวเอง ใครเป็นผู้เกิด แก่ เจ็บ ตาย รูปนาม ชีวิตเป็นอยู่ มันมิใช่ของเรา อย่าเอาตัวเองไปสกปรกอยู่กับทุกข์"

การไม่รู้ไม่เห็นสิ่งใด หรือสิ่งใดที่มีกล่าวไว้ เราไม่รู้ไม่เห็นจะว่าไม่มีก็ไม่ได้ เพราะสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาลนั้นมนุษย์ยังไม่อาจรู้เห็นได้มีอีกมากจนประมาณมิได้ แม้ว่าธรรมที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระองค์ท่านก็บอกว่าเพียงเท่าใบไม้หยิบมือเดียว แต่สิ่งที่พระองค์รู้แจ้งนั้นมีมากมายประมาณมิได้ แม้ว่าเพียง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ที่มนุษย์เทวดาพึงรู้ก็ตาม เราเองสามารถเรียนรู้ได้มากน้อยแค่ไหน ได้ก็เพียงน้อยนิด แต่ท่านว่าเพียงน้อยนิด ก็อย่าดูถูกตัวเอง เรียนไปปฏิบัติไป เลือกเอาเฉพาะที่เหมาะกับทางพ้นทุกข์ก็พอ สรุปลงแค่ ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วก็สรุปลง แค่ 'ใจ' อย่างเดียวเท่านั้น ใจนี้จึงสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ด้วยปัญญา

จากการปฏิบัติให้ปรากฏผลจริง เป็นการพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง จึงมองเข้าหา 'ใจ' ของตน ใจนี้เองเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ย่อมรักษาพระธรรมวินัย ย่อมรักษาพระพุทธศาสนา จึงขอสรุปไว้ว่า

"ภาวนารักษาจิตใจให้สงบ
สติปัญญาพบจิตใจใสสว่าง
สติปัญญาพิจารณาได้ให้ละวาง
รู้กระจ่างแจ้งบรรเจิดชัดปัจจัตตังฯ"

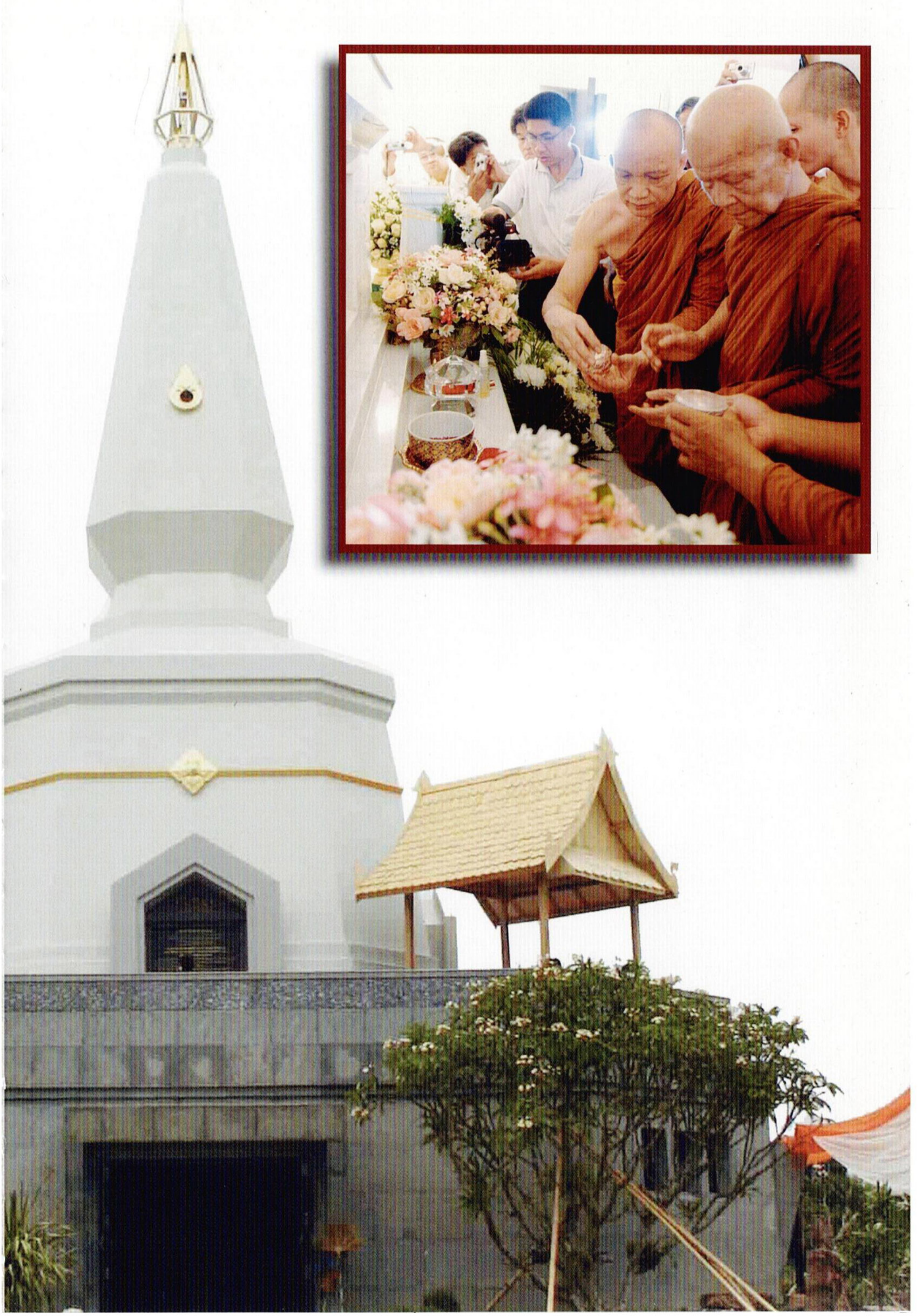

บันทึกจากแพทย์อุปัฏฐาก*

“มิใช่แต่บุรุษเป็นบัณฑิตได้ในที่ทุกสถาน
แม้สตรีมีปัญญาเห็นประจักษ์
ก็เป็นบัณฑิตได้ในที่นั้น ๆ
มิใช่แต่บุรุษจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกสถาน
แม้สตรีที่คิดความได้ฉับพลัน ก็เป็นบัณฑิตได้”

(อรรถกถาธรรมบทภัททกุณฑลเกสีเถรีคาถา)

ดิฉันรู้จักคุณแม่ครั้งแรกในงานเปิดพิพิธภัณฑ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร โดยท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโนแนะนำให้ไปกราบ เมื่อดิฉันไปกราบแล้วกลับมาเรียนท่านว่า ฟังคุณแม่พูดไม่รู้เรื่องเลย เพราะท่านพูดภาษาภูไท ท่านก็ไม่ว่าอะไร ในเวลาต่อมาคุณติ๋มมาบอกกับดิฉันว่าคุณแม่มีความดันสูง ให้ไปช่วยวัดความดันให้ด้วย ดิฉันจึงได้เดินทางไปพร้อมคุณติ๋มและคณะ เพื่อไปเยี่ยมดูอาการของคุณแม่ และหลังจากนั้นก็ได้ไปเยี่ยมคุณแม่อีก ๒ - ๓ ครั้ง จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๐ ทราบว่าคุณแม่ป่วยหนักและเข้ารักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลพร้อมมิตร กรุงเทพฯ ดิฉันก็ได้ไปแวะเยี่ยมและ

---

* แพทย์หญิงเพ็ญศรี มกรานนท์

เฝ้าดูอาการป่วยโดยตลอด จนกระทั่งคุณแม่ออกจากโรงพยาบาล และเดินทางกลับห้วยทราย

ขณะที่คุณแม่รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลพร้อมมิตรนั้น เพื่อนของดิฉันซึ่งเป็นหมอประจำอยู่ที่นั่น ได้พูดกับดิฉันว่า น่าจะไปดูแลท่านเพราะอาการท่านหนักมาก ดิฉันจึงได้ตัดสินใจเดินทางไปห้วยทรายเพื่อจะได้เฝ้าดูอาการและปรนนิบัติคุณแม่อย่างใกล้ชิด ตลอดระยะเวลาที่อุปัฏฐากคุณแม่นั้นได้พยายามลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณแม่ โดยได้รับทราบจากคุณแม่เอง ไม่ว่าจะเป็นคำบอกเล่า หรือเทศนาธรรมรวมทั้งจากแม่ชีผู้ใกล้ชิดกับคุณแม่มาแต่ดั้งเดิมด้วย จึงขอนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ (เดิมมีนามว่าตาไป่) เกิดเมื่อวันศุกร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู ตรงกับวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ บิดาชื่อตาซ้น มารดาชื่อนางด่อน มีพี่ชาย ๓ คน พี่สาว ๑ คน ท่านเป็นคนสุดท้อง พออายุได้ประมาณ ๕ – ๖ ขวบ คุณแม่ด่อนก็เสียชีวิต กล่าวกันว่าขณะนั้นเพราะความเป็นเด็ก ท่านจึงได้ไปนอนกับแม่ในโลงศพ จนพี่ชายมาอุ้มท่านออกไป หลังจากคุณแม่ด่อนเสียชีวิตแล้ว คุณพ่อตาซ้นก็ไปอยู่กินกับภรรยาคนใหม่

เป็นแม่ม่ายมีลูกติดเป็นผู้หญิง ๑ คน และได้บุตรชายด้วยกัน ๑ คน แต่ก็เสียชีวิตแต่ยังเด็ก ต่อมาคุณพ่อซ้นได้ถึงแก่กรรม ท่านได้อยู่กับมารดาเลี้ยง มีความสุขตามอัตภาพ ท่านเป็นคนขยันทำมาหากิน ไม่พูดมาก ผู้คนทั่วไปเกรงขาม

คุณแม่ชีแก้วในวัยเด็กระลึกชาติหนหลังได้ มีการแสดงออกพิเศษต่างจากเด็กทั่วไป จนพ่อซ้นต้องห้ามปรามไว้ เกรงว่าคนอื่นจะมองว่าเสียสติ ท่านระลึกได้ว่าชาติที่แล้วเกิดเป็นแม่ไก่ลายมีลูกหลายตัว พยายามปกป้องลูกไม่ให้ถูกฆ่า ในจำนวนนั้นลูกไก่ ๒ ตัว ในชาติปัจจุบันได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ต่อมาบวชเป็นพระในสายหลวงปู่มั่นและได้มรณภาพแล้วองค์หนึ่ง อีกองค์หนึ่งยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน ส่วนแม่ไก่ลายตายด้วยโรคท้องร่วง เมื่อตายแล้วเจ้าของเอาข้าวเปลือกยัดใส่ปากก่อนนำไปฝัง หลังจากนั้นท่าน (แม่ไก่ลาย) ตัดสินใจมาเกิดกับแม่ด่อนเพราะเห็นว่าครอบครัวแม่ด่อนมีข้าวหลายยุ้ง จะได้ไม่อดอยาก เมื่อแม่ด่อนดื่มน้ำก็ตามน้ำเข้าไปในท้อง ครั้งแรกอยู่ไม่ครบกำหนดเพราะพายุพัดแรงมากต้องหลุดออกมา ภายหลังจึงเข้าท้องไปใหม่ คราวนี้อยู่ได้ ๗ เดือน ก็คลอดก่อนกำหนด

ในตอนเด็ก ๆ ระลึกชาติได้ว่ามีเทวดาพาขึ้นม้าขาวเหาะไปดูศาลาพันห้อง ซึ่งเป็นที่เก็บสมบัติของท่านในชาติก่อน ๆ แล้วก็พามาส่ง เทวดาถามท่านว่าจะส่งที่ยอดตาลได้ไหม ท่านตอบว่ามันลงไม่ได้ต้องมาส่งที่มุ้ง เมื่อท่านนำเรื่องนี้มาเล่าให้พ่อฟัง พ่อห้ามไม่ให้พูดกับใคร ๆ เพราะเกรงว่าคนอื่นจะหาว่าเสียสติ ผีเข้าแล้วพาไปเฆี่ยนตี ต่อจากนั้นท่านก็ลืมไปเลย

เมื่อท่านอายุ ๑๕ – ๑๖ ปี ได้ไปบุกเบิกถางป่าเพื่อทำไร่ ปลูกหม่อน เลี้ยงไหมที่บ้านห้วยทราย ซึ่งในช่วงเวลานั้นได้มีคณะสงฆ์นำโดยหลวงปู่มั่นเดินทางมาถึงบ้านห้วยทราย มาที่บริเวณป่าที่ท่านได้บุกเบิกถากถางเสร็จใหม่ ๆ เห็นว่าเป็นทำเลที่เหมาะสม อยากตั้งเป็นสำนักสงฆ์เลยขอที่ดินคุณแม่ คุณแม่ก็มีจิตศรัทธาและยกที่บริเวณนั้นถวายหลวงปู่มั่นเพื่อเป็นที่พักสงฆ์ หลวงปู่มั่นให้พรว่า *“ในชาตินี้คุณแม่จะไม่มีวันอดอยาก”* ต่อมาสำนักสงฆ์แห่งนี้คือวัดหนองน่อง

หลวงปู่มั่นได้เทศน์อบรมญาติโยมบ้านห้วยทรายและละแวกใกล้เคียง คุณแม่ได้มีโอกาสเข้าไปกราบรับฟังเทศน์จากหลวงปู่มั่นด้วย ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีประสบการณ์ในการสวดมนต์หรือทำสมาธิแต่อย่างใด หนังสือก็ไม่

ได้เรียน หลวงปู่มั่นท่านสอนให้เข้าไตรสรณคมน์และให้ภาวนา โดยให้กำหนดคำบริกรรม พุทโธ ธัมโม สังโฆ พร้อมกำหนดลมหายใจ หลวงปู่มั่นถามท่านว่า *"คำไหนลงลึกที่สุด"* คุณแม่ตอบว่า *"พุทโธ ลงถึงท้อง"* *"ถ้าเช่นนั้นให้ภาวนาพุทโธคำเดียวก็พอ"* หลวงปู่มั่นถามท่านว่า *"กินข้าวแลงแล้วแอ่วผู้บ่าวหรือเปล่า"* ท่านตอบว่า *"ไม่"* หลวงปู่มั่นว่า *"ถ้าเช่นนั้น ค่ำนี้ให้ภาวนาพุทโธก่อนเข้านอน"*

คุณแม่รับประทานอาหารเย็นแล้วก็เข็นฝ้าย ใจอยากจะเข็นหลายเข็ด แต่ก็รับปากหลวงปู่มั่นว่าจะภาวนาพุทโธ ก็เลยหยุดเข็นฝ้ายแล้วเข้าไปนั่งภาวนาในห้องนอน ท่านภาวนา พุทโธ เพียงไม่กี่ครั้ง ก็เห็นตนเองแก่ลง ๆ และตายในที่สุด แล้วเห็นหนอน ๓๒ จำพวกมากินร่างกายของท่านจนหมด เกิดความสลดสังเวชมาก เหมือนตัวท่านออกมานอกร่าง แล้วมองไปที่ร่างเดิม ขณะนั้นเห็นหลวงปู่มั่นเดินมาจึงก้มกราบ ขอให้หลวงปู่มั่นเมตตามาติกาบังสุกุลให้ด้วย หลวงปู่มั่นใช้ไม้เท้าชี้ไปที่ร่างนั้น ก็เกิดเป็นไฟไหม้ที่ร่างกายจนเป็นขี้เถ้า คุณแม่คิดว่าเราตายไปแล้วจะได้ไปเกิดที่ไหน เพราะพ่อแม่ก็ตายหมดแล้ว รุ่งเช้าใครจะนึ่งข้าวใส่บาตรครูบาอาจารย์แทนเรา หลังจากนั้นจิตก็

ถอนออกมาพบตนเองกำลังนั่งเอามือจับขาจับแขนตรวจดูร่างกายว่ายังไม่ตาย เรามัวนั่งหลับฝันไปทั้งคืน มารดาเลี้ยงอาจจะมาตะโกนปลุกให้ลุกขึ้นมานึ่งข้าวจึงตื่นก็เป็นได้

ในตอนเช้าหลวงปู่มั่นมาบิณฑบาต คุณแม่ใส่บาตร แล้วท่านสั่งให้ตามไปที่วัด แต่ด้วยความละอายที่ตนเองนั่งหลับทั้งคืนไม่ได้ภาวนาตามที่ได้รับปากไว้จึงไม่ได้ไปพบ เมื่อหลวงปู่มั่นฉันเสร็จ ได้ถามญาติโยมว่าคุณแม่ไปไหนไม่ลงวัด ได้รับคำตอบว่ากำลังตักน้ำอยู่ที่บ่อ ท่านจึงให้ไปตามมา เมื่อคุณแม่มาถึง กราบท่านแล้วไม่กล้าเงยหน้า ท่านให้กินข้าวก้นบาตรอยู่ตรงหน้าท่าน ท่านถามเรื่องภาวนา คุณแม่ก็ตอบว่ามัวแต่นั่งหลับฝันไปจนสว่าง แล้วก็เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในฝันให้ท่านฟัง เมื่อเล่าจบหลวงปู่มั่นก็ให้เรียกพระเณรในวัดมาที่ศาลาให้คุณแม่เล่าอีกรอบ คุณแม่คิดว่าท่านประจานเพื่อให้เข็ดหลาบ

คุณแม่ได้ใส่บาตรหลวงปู่มั่นเป็นประจำทุก ๆ วัน แม้บาตรเต็มท่านปิดไม่รับบาตรแล้ว พอเดินมาถึงคุณแม่ท่านก็หงายฝาบาตรรับ ทำให้ชาวบ้านพูดกันว่า *“ญาท่านมักผู้สาว”*

ต่อมาหลวงปู่มั่นและคณะสงฆ์เดินทางออกจากวัดหนองน่องไปธุดงค์ที่อื่น ได้ถามท่านว่า *“มีผู้บ่าว (เพื่อน*

ชาย) หรือไม่” คุณแม่ตอบว่า *“ไม่มี” “ถ้าให้บวชและติดตามไปจะทำได้ไหม”* คุณแม่ตอบว่า *“บวชได้ แต่ต้องถามพี่ ๆ ดูก่อน”* ซึ่งพี่ทั้ง ๓ คนไม่อนุญาตโดยให้เหตุผลว่าถ้าบวชแล้วอยู่ในพระพุทธศาสนาไม่ได้ เมื่อสึกออกมาจะหาสามีลำบาก หลวงปู่มั่นกล่าวว่า *“ไม่เป็นไร ให้ใช้กรรมทางโลกสัก ๒๐ ปี ก็จะได้บวชจะได้สืบพระพุทธศาสนา”* และหลวงปู่มั่นสั่งให้คุณแม่หยุดภาวนา เพราะคุณแม่มีจิตโลดโผน ถ้าหลวงปู่ไม่อยู่ขาดผู้ชี้แนะ อาจทำให้เป็นบ้าเสียสติได้

คุณแม่ในวัยสาวเป็นคนเงียบขรึม ไม่ค่อยสุงสิงกับใคร ขยันทำงาน มีความอดทนสูง อดทนต่อความเจ็บปวด เคยโดนแมงป่องต่อยที่ขาคุณแม่ก็เฉย ปล่อยให้แมงป่องต่อย ๓ - ๔ ครั้งจนไม่เจ็บปวด เพราะแมงป่องต่อยจนหมดพิษ

พอคุณแม่อายุได้ ๑๗ ปีก็แต่งงาน สามีอายุอ่อนกว่า ๑ ปี นามสกุล เสียงล้ำ เหมือนกันเพราะคนทั้งหมู่บ้านมีเพียง ๒ นามสกุล คือ บ้านเหนือนามสกุล ‘เสียงล้ำ’ บ้านใต้นามสกุล ‘ผิวขำ’ สามีเป็นคนเจ้าสำราญ เวลาจ้างคนมาปักดำนาหรือเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะเดินคุยกับลูกจ้างที่เป็นหญิงไปตามทางที่เดิน แม้จะมีคุณแม่เดินนำหน้า

อยู่ก็ไม่เว้น ทำนาได้ข้าวเต็มยุ้ง ๒ - ๓ ยุ้ง ซึ่งถือว่ามากพอสมควรสำหรับครอบครัวที่ไม่มีบุตร

คุณแม่แต่งงานแล้วไม่มีบุตร เมื่อนึกถึงคำพูดของหลวงปู่มั่นว่าจะได้บวช ก็นึกถึงความแก่ จำเป็นต้องมีลูกสาวปรนนิบัติ คุณแม่จึงได้ขอเด็กหญิงมาเลี้ยงเป็นลูก เอามาตั้งแต่คลอดใหม่ ๆ โดยให้ดื่มนมกระป๋อง ตั้งชื่อว่า 'แก้ว' คนชนบทมักจะเรียกชื่อบุตรธิดา แทนเรียกชื่อพ่อแม่โดยตรง คุณแม่จึงมีชื่อว่า 'คุณแม่แก้ว' ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

หลังจากบุตรบุญธรรม (สาวแก้ว) อายุได้ประมาณ ๘ ปี สามารถทำงานบ้านได้แล้ว คุณแม่ก็คิดออกบวช ทำอย่างไรถึงจะได้บวช จึงตัดสินใจขออนุญาตสามีเพื่อไปบวช แต่ขอเท่าไหร่สามีก็ไม่อนุญาต ที่สามีไม่อนุญาตเพราะเกรงว่าตนจะเสียชื่อเสียงจะถูกครหาว่าเป็นคนไม่ดี ภรรยาทนไม่ได้จึงต้องหนีไปบวช จนกระทั่งวันหนึ่งมีญาติผู้ใหญ่มาเยี่ยมและพูดกับสามีคุณแม่ว่า *"ไม่เห็นเป็นไร ถ้าอยากบวชให้ลองบวชดูสิ"* ฝ่ายสามีคุณแม่มีข้อแม้ว่าให้คุณแม่บวชเพียงพรรษาเดียวเท่านั้น

ก่อนคุณแม่ออกบวชได้จัดเตรียมงานบ้านต่าง ๆ ไว้ให้ลูกสาวมากพอสมควร เป็นต้นว่า ตำข้าว ตักน้ำ ผ่า

ฟืน เป็นต้น ขณะที่บวชอยู่ได้กลับมาดูแลบ้านเป็นครั้งคราว ไปตำข้าว กวาดถูบ้าน ซักผ้า จีบหมากพลู มวนบุหรี่ไว้ให้สามี แต่มาบ้านทีไรก็ไม่พบสามี ทราบว่าสามีไปเที่ยวสาวบ้านอื่น ไปกับสาวที่มารับจ้างปักดำนา ซึ่งก็ไม่ทำให้คุณแม่ต้องกังวลจนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมแต่อย่างใด

ขณะบวชคุณแม่ได้เร่งความเพียรมากเพราะมีเวลาจำกัดเพียง ๓ เดือน คุณแม่ทำความเพียรอยู่ใน ๓ อิริยาบถ คือ ยืน เดิน และนั่ง ติดต่อกันเป็นเวลา ๒๒ วัน มีวันหนึ่งเป็นวันพระญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดไปทำธุระที่บ้าน คุณแม่เดินจงกรมอยู่คนเดียว เมื่อเห็นว่าเมื่อยแล้วจึงมานั่งพัก ก็เห็นผีหัวขาดมายืนตรงหน้า ที่กลางอกมีนัยน์ตาหนึ่งดวงมีสีแดงเพลิง คุณแม่กำลังคิดจะหนีก็คิดถึงคำสอนของหลวงปู่มั่นว่า ถ้าเห็นอะไรทำให้กลัวอย่าหนี เพราะถ้าวิ่งหนีอาจทำให้เป็นบ้าเสียสติได้ ให้จ้องมองดู และพิจารณาจนหายกลัว ท่านก็เลยจ้องมองผีตนนั้น จนชาวบ้านพากันเดินมาผีจึงหายไป

เมื่อใกล้ถึงกำหนดลาสิกขา คือก่อนออกพรรษา ๑ วัน ลูกสาวลงมาที่วัดบอกว่า พ่อให้มาถามว่าเมื่อไรจะสึก คุณแม่ตอบว่าออกพรรษาแล้วจึงจะสึก ดังนั้นพอออก

พรรษาแล้วคุณแม่ก็กลับบ้านโดยนุ่งผ้าถุงดำทับผ้าถุงขาว พอถึงบ้านก็ปัดกวาดบ้านเรือน ทำกับข้าวตั้งสำรับ สามีก็นั่งกินข้าวแต่คุณแม่ไม่ได้กินด้วย เพราะยังรักษาศีล ๘ สามีถามคุณแม่ว่า *“ทำไมไม่นั่งกินด้วยกัน”* คุณแม่บอกว่า *“ถือศีล ๘”* สามีได้ฟังก็กระโดดมาคว้าข้อมือ (หวังให้ศีลขาด) คุณแม่ก็วิ่งหนี สามีกำลังจะไล่ตาม พอดีพี่ชายของคุณแม่ก็กระโดดจับข้อมือน้องเขยเอาไว้ แล้วก็พูดขึ้นว่า *“อย่าตามไปเลย ผู้หญิงมีถมไป”* สามีคุณแม่ก็พูดขึ้นว่า *“ดีแล้ว ให้ไปแต่ตัว เงินแม้แต่บาทเดียวก็จะไม่ให้ ถ้าอยากได้ก็ไปฟ้องร้องเอาที่อุดรฯ ไปบวชก็ดีแล้ว บุญกรรมอะไรก็จะไม่สนใจเอาด้วยทั้งนั้น”*

ฝ่ายคุณแม่ก็ถือเรื่องการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเช่นกันและกล่าวว่า *“แม้แต่มีดเจียนหมาก ราคา ๑๒ สตางค์ ก็ยังไม่เอา กลัวติดกรรม เพราะมีดเล่มนี้ได้ซื้อหลังแต่งงาน ขอไปแต่ตัว ถ้าอยู่ในพระพุทธศาสนา ทุกข์ยากลำบาก แม้ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ก็จะตัดใบไม้ใบตองมานุ่งห่ม ไม่ขอใคร”*

พอลงเรือนมาก็จวนจะมืดแล้ว ถ้าจะเดินต่อไปให้ถึงวัดก็จะค่ำกลางทาง ดูไม่เหมาะสม คุณแม่จึงแวะบ้านพี่ชายเพื่อค้างคืนที่นั่น บ้านที่พักเป็นบ้านลุงแสง ซึ่งลูก

สะใภ้เพิ่งคลอดลูกสาว การมีเด็กอาจจะร้องเมื่อไรก็ได้ ถ้าร้องขึ้นมาระหว่างที่คุณแม่ภาวนาเด็กก็จะได้รับกรรม คุณแม่จึงได้สวดมนต์ทั้งลืมตา ขณะนั้นได้ยินเสียงคนเดินมา และมองไปเห็นดอกบัวสีทองสะพรั่งมีเป็ดน้อยสีทองกำลังเล่นน้ำจิกกินดอกบัวอยู่ในบึงใหญ่ เมื่อพิจารณาก็พบว่าผู้ที่เดินมาเป็นพระอินทร์ หลังจากคุณแม่สวดมนต์แล้วท่านก็ยอทาน (ยกถวาย) ว่า บ้านช่องเงินทองที่หามาเกือบ ๒๐ ปี ขอถวายให้พระพุทธศาสนา ตนเองไม่เอาอะไร พระอินทร์เลยอนุโมทนา แล้วกล่าวว่าเป็ดน้อยที่เห็นในสระนั้น คือตัวคุณแม่จะได้ดื่มด่ำรสพระธรรมในพระพุทธศาสนาตลอดชีวิต

ต่อมาคุณแม่ คุณแม่ชีแดง คุณแม่ชีหลิน และคุณแม่ชียิ่งได้ตามพระอาจารย์คำพัน และพระสงฆ์ ๖ – ๗ รูปไปสร้างวัดที่ภูเก้า (ขณะนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒) ที่ภูเก้ากันดารน้ำมาก พี่ชายคุณแม่ไปเยี่ยมต้องหาบน้ำใส่กระบอกไม้ไผ่ไปด้วย ด้วยเหตุที่ภูเก้ากันดารน้ำ ท่านขอให้คุณแม่กลับบ้าน คุณแม่เลยตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าจะให้อยู่ที่นี่ต่อไปขอให้พบแหล่งน้ำ จากนั้นก็นั่งภาวนานิมิตปรากฏเห็นแอ่ง ๑๑ ลูก เป็นแอ่งใหญ่มีหญ้าและเถาวัลย์ปกคลุม คุณแม่จึงพาคณะปฏิบัติธรรมไปบริเวณที่นิมิตเห็น

และพากันขุดรื้อหญ้าออก ก็พบแอ่งน้ำแอ่งใหญ่ใช้อาบกินได้ ถึงแม้จะพบแหล่งน้ำก็มีข้อจำกัดด้านการนั่งถ่ายเพราะไม่ได้สร้างส้วม เวลาถ่ายจึงไปนั่งถ่ายใกล้หน้าผา ลิงเป็นฝูงก็จะมาแอบดูและหัวเราะกันกิ๊กกั๊ก ถ้าจะไม่ให้ลิงเห็นจะต้องไปกันเงียบ ๆ

ที่ภูเก้าเวลาเครื่องบินบินผ่าน พระเณรจะหนีลงภูเขาไปอยู่ที่ราบ เพราะเกรงว่าเครื่องบินจะส่องกล้องลงมาเห็น แต่คุณแม่ยังนั่งภาวนาตามปกติ วันหนึ่งขณะคุณแม่นั่งภาวนาอยู่ในมุ้ง มีผีมารวบมุ้งเห็นแต่นิ้วมือโตเท่าลูกกล้วยหอม คุณแม่ภาวนา “พุทโธ” ผีก็พูดตาม แปลว่าผีไม่กลัว คุณแม่แผ่เมตตาก็ไม่ไป ต้องสวดบทกรณียเมตตาสูตรผีจึงหนีไป

การภาวนาอยู่ที่ภูเก้าได้ความรู้ความเห็นแปลก ๆ เป็นอันมาก แต่คุณแม่ก็ไม่ได้เล่าหรือถ่ายทอดให้ผู้ร่วมภาวนาฟังทุกเรื่อง เช่นในขณะภาวนาได้เห็นวัวหรือควายมาขอให้คุณแม่ช่วยกินเนื้อหัวใจ เพราะเขาจะถูกฆ่าในวันรุ่งขึ้น ถ้าคุณแม่ได้กินหนังนอกหนังใน (หัวใจ) เขาจะได้หมดกรรม และจะได้ไปเกิดเป็นคน พอถึงตอนเช้าคุณแม่ฝากสตางค์ญาติโยมไปซื้อหัวใจสัตว์ที่ถูกฆ่าเมื่อเช้านี้ก็ไปไม่ทัน เพราะคนฆ่าเอาหัวใจไปกินเสียแล้ว

ต่อมาพระอาจารย์คำพันจะลาสิกขา คุณแม่จึงพาคณะแม่ชีลงจากภูเก้ามาหาที่อยู่ใหม่ที่บ้านห้วยทราย คุณแม่ก็เลือกตรงที่ปัจจุบันเป็นสำนักแม่ชี ได้พากันถากถางดงผักคะหญ้าที่เป็นหนาม ใช้เถาหญ้านางมาผูกหลักต่างรั้ว ป้องกันไม่ให้วัวควายเข้าในเขตบริเวณ การบุกเบิกครั้งนี้มีพี่ชายของคุณแม่มาช่วยด้วย จนกระทั่งสร้างเรือนครัวและกุฏิ

ขณะที่อยู่สำนักชีนั้น ก็จะพากันเดินเท้ากับคุณแม่หลิน ขึ้นดงภูพานไปกราบหลวงปู่มั่นที่สกลนคร ระหว่างทางก็ผ่านหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน เห็นบ้านไหนพออาศัยได้ก็ขอค้างคืน เจ้าของบ้านก็เอื้อเฟื้ออาหารให้รับประทานพอประทังชีวิต เพราะที่เอาติดตัวไปไม่พอที่จะถึงจุดหมาย (จังหวัดสกลนคร) บางครั้งใช้เวลาเดินทางตั้ง ๑๑ – ๑๒ วันจึงถึงที่หมาย เมื่อเดินทางถึง หลวงปู่มั่นก็จะให้พักอยู่นาน ๆ คุณแม่ก็ห่วงแม่ชีที่ยังอยู่ ณ บ้านห้วยทราย ค่ำลงหลวงปู่มั่นจะเรียกคุณแม่ไปเล่าผลภาวนาหลายชั่วโมง จนชาวบ้านว่า แม่ขาวมุก (มุกดาหาร) มาวุ่นวายครูบาอาจารย์จนดึกดื่น อยากให้ท่านกลับเสียเร็ว ๆ

เมื่อหลวงปู่มั่นป่วยหนัก คุณแม่ก็นิมิตเห็นหลวงปู่มั่นมาบอกว่าพ่อจะทิ้งขันธ์อยู่หลายครั้ง แต่คุณแม่ก็ไม่ได้

ไปเยี่ยม จนกระทั่งหลวงปู่ทิ้งขันธ์ก็มาบอกอีกว่า *"พ่อไปแล้วนะ"* สรุปว่าคณะของคุณแม่ไปไม่ทันดูใจหลวงปู่

ต่อมาท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโนได้มาจำพรรษาที่บ้านห้วยทราย คุณแม่มีโอกาสไปกราบและขอความเมตตาให้แก้ปัญหาข้อสงสัยในการปฏิบัติธรรมตลอดจนการอบรมฝึกฝน คุณแม่เล่าว่า ท่านอาจารย์ดุ ดุจนคุณแม่ร้องไห้ ท่านไม่ให้เดินจงกรมบนเมฆหรือชอบทำอะไรพิสดารต่าง ๆ เพราะท่านไม่นิยม ไม่เห็นด้วยในการให้จิตออกรู้เห็นและออกเที่ยวเหมือนที่เคยทำมา คุณแม่จะโดนครูบาอาจารย์ดุแรง ๆ อยู่เสมอ เช่นท่านได้ไปฝึกภาวนากับท่านอาจารย์กงมา ท่านก็ให้ภาวนา *"ขี้ขุยหม้อนรก ขี้ขุยหม้อนากี"* (นรกอเวจี) คุณแม่ภาวนาจนยุงกัดขาทั้งสองลายเป็นจุด ๆ ไม่ได้หลับนอน จนได้รู้เห็นญาณแต่ก็ยังไม่ชัดเจนว่าคืออะไรบ้าง หลังจากนั้นคุณแม่ก็ลากลับ ได้ไปสกลนครอีกครั้งก็ตอนงานศพหลวงปู่กงมา ซึ่งครั้งนี้ได้เดินหาซื้อขนมเพื่อใส่บาตรเณรอินทร์ (พระอาจารย์อินทร์ถวาย)

ในวันศุกร์แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ คุณแม่เดินจงกรมจนเมื่อยแล้วมานั่งพักบนแคร่ใต้ต้นพะยอมใหญ่ ก่อนไปนึ่งข้าวก็

พอมีเวลาจะพักเอนหลัง พอเอนตัวลงเท่านั้นก็รู้สึกว่ามีเสียงดังครืนเหมือนฟ้าผ่าแคร่ที่นอนอยู่หักลง มีเสียงดังออกมาเป็น กลอนพอจับใจความได้ว่า *‘สิ้นชาติแล้ว’* คุณแม่น้ำตาไหลพราก ด้วยความตื้นตันใจ

กล่าวถึงท่านพระอาจารย์มหาบัวตอนที่ท่านจำพรรษาอยู่ห้วยทราย ชาวบ้านเคารพรักศรัทธาท่านมาก ในตอนนั้นมีพระอาจารย์สิงห์ทอง พระอาจารย์เพียร พระอาจารย์บุญเพ็ง สามเณรภูบาล เป็นต้น ชาวบ้านเคยพบปัญหาผีมานอนขวางทางน้ำไม่ให้น้ำไหลเข้าที่นา พากันเดือดร้อนมาก ชาวบ้านจึงนิมนต์พระอาจารย์สิงห์ทองไปทำพิธี พอท่านไปถึงผีจำได้ว่าท่านเป็นลูกหลานมาแต่กรุงเก่าก็ลุกไปโดยดี

ท่านพระอาจารย์มหาบัวจำพรรษาอยู่ห้วยทรายหลายปี ก็นึกถึงโยมมารดา คิดจะให้โยมมารดาบวช จึงขอให้คุณแม่เดินทางไปจังหวัดอุดรธานีด้วย คุณแม่และโยมมารดาท่านสามารถสื่อสารกันได้เป็นอย่างดี จนโยมมารดาของท่านได้ตัดสินใจบวช

เมื่อโยมมารดาบวชแล้ว ท่านได้นำคณะไปสร้างวัดที่สถานีทดลองที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นที่ของพี่น้องท่านพระอาจารย์เจี๊ยะถวาย การอยู่การกินลำบากมาก ไม่มี

ปลาร้า ต้องปรุงอาหารด้วยน้ำปลา ไปหาเห็ดตามป่ายางงูก็ชุกชุม โยมมารดาท่านกล่าวว่า *“เห็ดดอกน่อย ตาข่อยบ่เห็นฮุง”* (เห็ดดอกเล็ก ๆ ตามองไม่เห็น) และที่จันทบุรีนี้ท่านอาจารย์สิงห์ทองก็บรรลุธรรม

คุณแม่เล่าว่าอาจารย์สิงห์ทองเป็นคนฉลาด เดินบิณฑบาตชาวบ้านใส่บาตรด้วยทุเรียนทั้งลูก ท่านหิ้วมาบ้านต่อมาก็ถวายทุเรียนอีก ท่านก็ฝากลูกเดิมให้เขาช่วยหิ้วไปส่งที่วัด แล้วหิ้วลูกใหม่แทน สามารถถ่ายเททุเรียนได้ตลอดทาง เมื่อถึงวัดหิ้วติดมือมาแค่ลูกเดียว แต่มีชาวบ้านหิ้วทุเรียนตามมาที่วัดเป็นแถว ต่างกับพระอาจารย์รูปอื่นที่ต้องหิ้วมาโตงเตงตลอดทาง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ – ๒๕๐๐ ท่านพระอาจารย์มหาบัวพาคณะปฏิบัติธรรมมาสร้างวัดบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ในระยะแรก ๆ ก็ขาดแคลนมาก คุณแม่ดายหญ้าปลูกเงาะปลูกสละที่เอาเมล็ดมาจากจันทบุรี (ไม่นำเมล็ดทุเรียนมาปลูก เพราะถ้าโตขึ้นออกลูกออกผล อาจจะหล่นใส่ศีรษะคนที่ผ่านไปมา) ต้นไม้ที่ปลูกโตแต่ไม่ให้ผล หรือออกเฉพาะบางประเภท เพราะดินที่อุดรธานีเป็นดินเค็ม

คุณแม่ซักผ้าผืนเล็ก ๆ ที่ได้มาจากท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง (ซึ่งชาวบ้านถวาย) แล้วเย็บเป็นหมอน ใช้หญ้า

แห้งยัดแทนนุ่นให้พระได้หนุนหัว คุณแม่อยากกลับบ้านห้วยทรายก็เป็นห่วงลูกพระทั้งหลาย ต่อมาพระจำนวน ๒ รูปเจ็บป่วย คือ ท่านพระอาจารย์สิงห์ทองป่วยเป็นภูมิแพ้ เลยย้ายไปอยู่วัดที่หลวงปู่ขาวสร้างที่ป่าแก้ว (วัดป่าแก้ว) บ้านชุมพล อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ท่านพระอาจารย์สุพัฒน์ป่วยเป็นไส้เลื่อน ทำงานหนักไม่ได้ ท่านพระอาจารย์มหาบัวทราบก็ไม่ได้ใช้งาน ท่านพระอาจารย์สุพัฒน์เกรงว่าเพื่อนจะได้เป็นบาปเป็นกรรมโดยไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริง จึงขอไปอยู่กับหลวงปู่ขาวที่วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ คุณแม่กราบลาท่านพระอาจารย์มหาบัวกลับบ้านห้วยทราย มีญาติโยมติดตามมาไม่มาก ที่มาด้วยก็มีโยมติ่มจากเวียงจันทน์ที่มาบวชอยู่ด้วย ๑ พรรษา คุณวรรณดี ตั้งตรงจิตร ภายหลังบวชเป็นพระ คุณบุญล้อม (พี่สาวคุณหมอบุญเลี่ยม) คุณหมอเจริญ วัฒนสุชาติ ซึ่งทั้งหมดเป็นญาติของคุณชวน ศรสงคราม สาเหตุที่สนิทสนมกับครอบครัวนี้ ก็ตอนที่ท่านอาจารย์มหาบัวส่งคุณแม่จันดีไปรักษาอาการป่วย (ตัดมดลูก) ที่กรุงเทพฯ โดยคุณหมอบุญเลี่ยมฝากให้คุณหมอวิไล เบญจกาญจน์เป็นผู้ผ่าตัด คุณแม่มาพักที่บ้านคุณหมอบุญเลี่ยม

เพื่อจะได้ออกไปเฝ้าไข้คุณแม่จันดีในตอนกลางวันและมีความสนิทสนมกับครอบครัวนี้มานาน ครอบครัวคุณหมอก็จะไปเยี่ยมคุณแม่เป็นครั้งคราว เมื่อคุณแม่กลับมาห้วยทรายแล้ว ท่านพระอาจารย์มหาบัวก็ได้เดินทางพร้อมท่านพระอาจารย์บุญมี ท่านพระอาจารย์ลี และนายบุญ (คนขับรถ) มาเยี่ยมถามข่าวเป็นครั้งคราว มีอยู่ครั้งหนึ่งคณะของท่านเดินทางมาเยี่ยมคุณแม่ รถมาเสียหลักระหว่างทางขณะเลี้ยวโค้งที่บ้านหนองเอียนดง คันส่งหลุดรถวิ่งพุ่งลงทุ่งนา แต่ก็ไม่มีใครได้รับบาดเจ็บ

เมื่อปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๐ ดิฉันเพิ่งกลับจากวัดเขาน้อยสามผาน จังหวัดจันทบุรี ขณะที่อยู่วัดได้กราบเรียนท่านอาจารย์ฟัก (เจ้าอาวาสวัดเขาน้อยสามผาน) ว่าไปเยี่ยมคุณแม่ที่ห้วยทราย เพิ่งกลับมาถึง และเรียนท่านว่าคุณแม่สบายดี แต่พอกลับถึงบ้านได้รับโทรศัพท์จากคุณฉวีวรรณ (ภรรยาคุณชวลิต พิพัฒน์โภคา) ว่าคุณแม่ป่วยหนักอยู่โรงพยาบาลพร้อมมิตร เมื่อไปถึงโรงพยาบาล ทราบว่าท่านไอเป็นเลือดจำนวนมากประมาณครึ่งกระโถน แม่ชีบุญแยงให้คุณเนี้ยวโทรศัพท์เรียนคุณหมอบุญเลี่ยม แล้วเอารถตู้ไปรับคุณแม่มาที่บ้านพักที่ถนนสุโขทัย เพื่อมาดูอาการของคุณแม่ เมื่อดูอาการแล้วไม่

ดีขึ้นจึงติดต่อคุณหมอยุวดี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลพร้อมมิตร (ขณะนั้น) ซึ่งเป็นญาติกัน หมอได้ตรวจและเอ็กซเรย์พบว่า คุณแม่เป็นวัณโรคและเบาหวาน จึงให้การรักษาแต่ไม่ได้ให้เลือด คุณแม่นอนนิ่งบนเตียง หน้าซีด เมื่อไปเยี่ยมก็ไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร ใครเป็นเจ้าของคนไข้ จึงตัดสินใจให้คุณอ๋อยไปนิมนต์ท่านอาจารย์สิงห์ทองลงมาดูอาการ ท่านอาจารย์สิงห์ทองเดินทางมาแวะที่บ้านตาด ก่อนจะลงมาพักที่ 'ศานตินิเวศน์' ปลายถนนลาดพร้าว ซึ่งจัดเป็นสำนักสงฆ์

ท่านอาจารย์สิงห์ทองมาเยี่ยม คุณแม่พูดบ้าง บางทีไม่พูดเลย คุณแม่นอนนิ่งอยู่เช่นเคย ท่านอาจารย์สิงห์ทองทราบว่าคุณแม่มีทุกขเวทนาสูง ท่านก็กลับ ระหว่างอยู่โรงพยาบาลสิบกว่าวัน ท่านอาจารย์ฟักก็มาเยี่ยม ๒ - ๓ ครั้ง จากนั้นก็มีท่านอาจารย์ทุย (วัดป่าดานวิเวก) ท่านอาจารย์สุวัจน์ซึ่งตอนนั้นคนไม่ค่อยรู้จักท่าน ท่านมาขอให้คุณแม่กลับวัด ท่านพูดว่า *"เรากรรมฐานต้องไปตายบ้านป่า"* คุณหมอบุญเลี่ยมก็ขอจะทำศพท่านที่กรุงเทพฯ โดยสัญญาว่าจะทำให้สมเกียรติ แต่ท่านไม่ยอม และได้เดินทางกลับบ้านห้วยทรายก่อนเข้าพรรษาปี พ.ศ. ๒๕๒๐ คุณหมอบุญเลี่ยมพูดว่า *"ไม่รู้ว่าโรงพยาบาลจะคิดค่าใช้*

จ่ายเท่าไร” คุณแม่พูดว่า *“มีเท่าไรแม่ก็ให้หมดเท่าที่มี”* พวกเราหลายคนเรี่ยไรถวายเงินคุณแม่ พอเป็นค่าใช้จ่ายโรงพยาบาล แต่เจ้าของโรงพยาบาลไม่รับ เขาบอกว่าขอแต่บุญเท่านั้น เงินจำนวนนั้นคุณแม่ได้ยกถวายพิมพ์หนังสือหลวงปู่ฝั้น กับท่านอาจารย์สุวัจน์

ดิฉันเตรียมตัวขึ้นห้วยทรายและตามหลังคุณแม่ไป ๑ วัน โดยไปส่งคุณแม่ที่สถานีรถไฟหัวลำโพง คุณม่วยจะให้รถไปรับคุณแม่ที่อุดรฯ เพราะคุณม่วยได้สร้างกุฏิให้คุณแม่ที่ห้วยทรายแล้ว

ดิฉันมีเวลา ๒๔ ชั่วโมงที่จะปรึกษาหมอโรคเบาหวาน หมอตับ และปอดเกี่ยวกับยา พร้อมเตรียมยาที่จะใช้ และกระเพาะปลาจะไปตุ๋นถวายให้เพิ่มเลือด เพราะคุณแม่ซีดมาก ขาอ่อนไม่มีแรงและเดินไม่ได้ด้วย หมอให้นอนนิ่ง ๆ บนเตียงเป็นเวลาตั้งสิบกว่าวัน ไม่ให้เคลื่อนไหวเพราะกลัวเลือดออก พอไอมีเลือดก็เอากระป๋องน้ำแข็งมาวาง มาฉีดวิตามินเค ดูเหมือนใกล้ความจริงที่ท่านอาจารย์สุวัจน์ให้คุณแม่กลับไปตายที่บ้านป่า เพราะคุณแม่ซีดมากไม่มีแรงเลยขาอ่อน พยุงท่านเดินก็หอบ

ดิฉันเดินทางไปห้วยทรายโดยตั้งใจปฏิบัติหน้าที่แพทย์เพื่อดูแลรักษาคุณแม่ ดูเหมือนเป็นความยากลำบาก

ที่สุดในชีวิตการเป็นแพทย์ เนื่องจากไม่มีภูมิจิตภูมิธรรมพอจะให้การรักษาที่ถูกต้องและไม่เป็นบาปกรรมกับตนเอง อย่างไรก็ตามดิฉันมีคติประจำใจว่า *“จะรักษาคนไข้ไม่รักษาโรค”* คนไข้ทุกคนถ้าหายจากโรคนี้ก็จะไปตายด้วยโรคอื่น เพราะคนเราเกิดมาต้องตายทุกคน เพียงแต่จะทำอย่างไรให้คนไข้สบายกายที่สุด เท่าที่ความรู้ความสามารถจะอำนวยได้ ดังนั้นทุกครั้งที่มีการวางยาคุณแม่ จะกราบเรียนถึงสิ่งตรวจพบและควรจะได้รับการรักษาอย่างไร ท่านจะอนุญาตหรือไม่ ถ้าไม่อนุญาตก็ไม่ฝืนใจท่าน เพราะการรักษาใด ๆ ก็เพื่อประโยชน์ของท่านเอง มิใช่เพื่อความพอใจและความภูมิใจของตัวดิฉัน

ในตอนนั้นอำเภอคำชะอียังมีเพียงสถานีอนามัยเล็ก ๆ มีพยาบาลประจำ ๑ คน (ไม่แน่ใจว่าเป็นพยาบาลประกาศนียบัตรหรือไม่) การไปดูแลท่านซึ่งเป็นเบาหวาน วัณโรค และมะเร็งที่ยอดปอดแต่ละข้าง จำเป็นต้องฉีดยาและให้ยาประจำทุกวัน ซึ่งต้องการความร่วมมือจากคุณแม่ ผู้คนแวดล้อม เพื่อจะได้ให้การรักษาดำเนินไปโดยราบรื่น

ดิฉันเองเป็นแพทย์เฉพาะทาง และจบมาตั้งเกือบ ๒๐ ปีแล้ว ต้องปรึกษาหมอเฉพาะทาง ในเรื่องของการ

ใช้ยา เช่น ยาวัณโรค และยาเบาหวาน ส่วนโรคมะเร็งก็ไม่แตะต้องท่านเลย ซึ่งก็ได้รับคำแนะนำจากหลาย ๆ ท่านเป็นอย่างดี เช่น น.พ.เกรียงไกร อัครวงศ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับยาวัณโรค เพราะยาบางตัวอาจมีอาการข้างเคียงทางตับ ศ.น.พ.เทพ หิมะทองคำ (ร.พ.เทพธารินทร์) ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการรักษาโรคเบาหวาน ตลอดระยะเวลา ๑๔ ปี ท่านอนุญาตให้รบกวนโทรถามได้ตลอดเวลา เมื่อมีอาการแทรกซ้อน น.พ.ชัยเยนทร์ รัตนวิจารณ์ซึ่งเป็นลูกศิษย์หลวงปู่ฝั้น และมาที่โรงพยาบาลหลวงปู่ฝั้นเดือนละ ๑ วัน เมื่อคุณแม่เกิดต้อหินได้เชิญ พ.ญ.สุภา พลอยจิระชัย จาก ร.พ.รามา มาตรวจและให้คำแนะนำ พ.ญ.บุญเลี่ยม น.พ.เจริญ วัฒนสุชาติซึ่งเป็นลูกศิษย์เก่าแก่ของคุณแม่ ท่านทั้งสองเป็นจิตแพทย์ (คุณแม่ไม่มีความจำเป็นในการรักษาโรคทางจิตเลย) ได้ให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือประสานงานตลอดเวลา

ในระยะที่ดูแลรักษา คุณแม่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ตอนเป็นต้อหินท่านไม่พูดไม่ลืมตา วัดความดันความดันท่านสูงมาก จึงออกไปหายากลางดึกที่จังหวัดมุกดาหาร โดยให้เด็กวัดไปห้วยทราย เอารถมอเตอร์ไซด์ไปตามคุณเฉลย สุวรรณไตร ที่อยู่คำชะอี มารับดิฉันไป

มุกดาหาร (ระยะทางจากห้วยทรายถึงมุกดาหาร ๔๐ กม.) วันนั้นเป็นวันพระด้วย คุณเฉลยไปรักษาศีล ๘ และนอนที่วัดป่าสุภัททาราม ต้องไปตามถึงวัด เขานุ่งขาวห่มขาวพาดิฉันไปซื้อยาร้านง่วนฮง ขณะนั้นฝนตกหนักด้วย ร้านขายยารู้จักหน้า (จำหน้าตาได้) เขาก็ขายยาให้ เมื่อมาถึงวัดก็เอายาใส่ใต้ลิ้นคุณแม่ คุณแม่ก็คายยาลงกระโถนและบอกว่าแม่จะตายวันนี้ ดิฉันก็จนใจ ชีวิตเป็นของท่านต้องตามใจท่าน เมื่อท่านลืมตาเห็นตาขาวเป็นสีแดงเข้มจึงนึกและรู้ว่าท่านคงเป็นต้อหินและปวดมาก ได้ถามท่านว่า *“ปวดตารึเปล่า”* ท่านว่า *“ปวดอยู่”* จากนั้นได้ออกไปโทรศัพท์หาคุณหมอชัยเยนทร์ เวลานั้นมีโทรศัพท์แห่งเดียวที่หน้า ร.พ. คำชะอี ห่างจากวัดคุณแม่ ๕ กม. ต้องว่าจ้างรถกระบะมารับไปโทรศัพท์ คุณหมอชัยเยนทร์สั่งยาทางโทรศัพท์ ดิฉันจึงโทรศัพท์ไปที่บ้าน (กรุงเทพฯ) ให้น้องซื้อแล้วจัดส่งมาโดยด่วน จะออกไปรับเอาที่มุกดาหาร และบอกอีกว่าถ้ารถด่วนไม่มีให้คุณสุภารัตน์หรือคุณสุชะรีเอายามาด้วย โดยให้เดินทางมาโดยรถทัวร์

คุณหมอบุญเลี่ยมมาเยี่ยมคุณแม่พอดี และพยายามจะหยอดตาให้ท่านทุก ๕ - ๑๐ นาที โดยใช้ความพยายามอย่างเต็มที่เกรงว่าท่านจะทิ้งขันธ์ คุณแม่บอกว่า *“แม่จะ*

เข้านอนแล้ว” ถ้าท่านเข้านอนแล้วใครก็ตามไปรบกวนท่านไม่ได้เลย คุณหมอบุญเลี่ยม (ก่อนจะกลับกรุงเทพฯ) ได้โทรศัพท์ปรึกษากับคุณหมอชัยเยนทร์ คุณหมอชัยเยนทร์ให้ความเห็นว่า ถ้าท่านปวดมากท่านอาจจะทิ้งขันธ์ก็ได้ และแนะนำให้เจาะตาให้บอดเสียจะได้หายปวด

ดิฉันชวนครูธีระลูกชายอะสะไปกราบท่านอาจารย์มหาบัว ที่บ้านตาดเพื่อขอคำแนะนำ ท่านว่า *“ไม่ต้องทำอะไรทั้งสิ้น ปล่อยผู้เฒ่าตามอัธยาศัยของท่าน ขันธ์ก็เป็นของท่าน อยู่ในโลกมิใช่เพื่อตัวท่าน อย่าได้ไปยุ่ง”* เมื่อได้รับคำแนะนำแล้ว ดิฉันและคณะก็เดินทางกลับห้วยทราย ก็หยอดตาให้ท่านตามแต่ท่านจะอนุญาต และไม่ได้ปรึกษาคุณหมอชัยเยนทร์อีกเลย

เมื่อหมอจากโรงพยาบาลรามาธิบดีขึ้นมาตรวจ จึงทราบว่าตาข้างที่เป็น Glaucoma *(ต้อหิน)* ได้บอดไปเรียบร้อยแล้ว ตาอีกข้างหนึ่งก็เป็นต้อกระจก แม้ไม่มากหมอก็แนะนำให้หยอดตา

ความยากลำบากในการรักษาพยาบาลอยู่ตรงที่ท่านไม่พูด ไม่บอกว่าเจ็บโน่นปวดนี่ ต้องใช้วิธีสังเกต บางครั้งพูดภาษาภูไทก็ไม่เข้าใจ กราบเรียนถามซ้ำท่านเฉย

ทุกครั้ง คุณแม่ไม่สบายจะมีโรคเบาหวานผสมโรงอยู่ด้วยเสมอและลำบากมาก เมื่อให้ฉันยาแล้วจะไม่ฉันอาหาร คุณหมอเทพแนะนำให้ใช้วิธีฉีดยาและเจาะเลือดกำกับ จึงต้องคำนวณอาหารที่ท่านฉันในแต่ละวัน ว่าฉันได้มากน้อยเพียงใด เพราะตอนบ่ายท่านฉันแต่น้ำร้อน และน้ำปานะที่ฉันก็ไม่มีน้ำตาล

อีกครั้งหนึ่งที่รุนแรง คือท่านปวดหลังมาก นวดเท่าไร ๆ ก็ไม่หายเพียงทุเลาเท่านั้น ท่านบอกว่า *“แม่เบาหวานมาอยู่หัวแร่ (หัวไหล่)”* ดิฉันก็ไม่รู้จักว่าแม่เบาหวานเป็นอย่างไร แต่ท่านว่า *“เหมือนมดแดงตัวโหลง (ตัวใหญ่) ตัวนี้แหละเป็นแม่กรรม”* มิใช่จะไม่เชื่อท่านแต่ไม่รู้จักจริง ๆ จนท่านสิ้นใจและเผาศพแล้ว เก็บอัฐิจึงพบแมงตัวใหญ่ในอัฐิ ภายหลังเอาไปเผาเฉพาะแมงตัวนี้ไฟก็เผาไหม้ได้ ไม่ทราบว่าเป็นแม่มดแดงหรือเปล่า ที่ท่านพูดให้ฟังในตอนก่อนนั้น

ดิฉันได้ตรวจวัดความดันและชีพจรของท่านเช้า-เย็น ฟังปอดเป็นครั้งคราว ก็พบว่าปอดทึบขึ้นทุกวัน มะเร็งคงจะกระจายไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดปอดทึบหมด ไม่มีเสียงหายใจให้ได้ยิน ทั้ง ๆ ที่ท่านผอมมากและท่านก็เดินไม่ได้ มิใช่อัมพฤกษ์อัมพาต แต่ก้าวขาเดินท่านจะ

หอบทันที ต้องอุ้มกันตลอดไม่ว่าจะอาบน้ำหรือการขับถ่าย

เมื่อท่านเริ่มอาการไม่ดี คือไม่ค่อยฉันอาหาร ต้องหยุดฉีดอินซูลิน หากท่านสิ้นกะทันหันจะทำอย่างไร เลยกราบเรียนปรึกษาท่านอาจารย์มหาบัว ที่บ้านตาด ท่าน ก็บอกให้ดิฉันจัดหาโลงศพ แล้วรีบแจ้งให้ท่านทราบทันทีที่คุณแม่ละสังขาร ท่านจะเดินทางมาจัดการให้สมฐานะคุณแม่ด้วยตัวของท่านเอง

ดิฉันได้บอกญาติทางกรุงเทพฯ ให้ช่วยจัดหาโลงศพสีขาว พร้อมขาตั้ง และที่บูชาที่ร้านสุริยาและติดต่อบริษัทเจี่ยเจ็งกี่ขนส่งที่มุกดาหารให้พร้อมที่จะบรรทุกหีบศพมาทันที ทางร้านสุริยาขอเวลาทำพิเศษ เพราะโลงศพอย่างที่ต้องการไม่มีวางขายทั่วไป

ขณะที่อยู่ห้วยทราย ต้องทำหน้าที่รอบตัว ทั้งรักษาชาวบ้าน ซึ่งไปเลี้ยงควายตอนกลางวัน ค่ำลงดูโทรทัศน์ พอทางการปิดไฟฟ้า ๒ ทุ่มก็เอาคนไข้ใส่ล้อเข็นกันมาให้รักษา ที่วัดก็ไม่มีไฟฟ้าต้องใช้ไฟฉานส่องตรวจ คนไข้บางคนพูดเสียโก้เก๋ว่า *“เวลาคุณย่าดี ๆ เพิ่นเป่าหัวให้ก็หายป่วย เวลานี้เพิ่นป่วย เจ้ามาโคท่านก็ต้องโคข้อยนำ”* (เวลาคุณย่าแข็งแรงดี คุณย่าเป่ากระหม่อมให้อาการ

เจ็บป่วยก็หาย ตอนนี้ท่านเจ็บป่วย คุณมารักษาคุณย่าก็ต้องรักษาเราด้วย)

เคยขัดใจคุณแม่ เมื่อดิฉันปฏิเสธจะดูคนไข้เด็กที่มีอาการทางจิต ทั้งนี้เพราะแม่ของเด็กบอกว่า *"เจ้าก็หย่าลูกผู้อื่นซะ ดูแต่ลูกข้อย"* (คุณไม่ต้องตรวจลูกคนอื่นให้ตรวจรักษาลูกของข้าก่อน) ดิฉันจึงว่าลูกของเจ้าต่างกับลูกคนอื่นอย่างไร เจ้าเห็นแก่ตัวมากเกินไป และบอกให้ไปรักษาที่ ร.พ. มุกดาหาร คุณแม่ก็ว่าเอ็นดูเขาด้วย ตรวจรักษาให้เขาด้วย ดิฉันก็ไม่ยอม เพราะเขาเห็นแก่ตัวเกินไป

คนที่มากราบคุณแม่ก็มีมาก เวลาท่านพักผ่อนก็จะให้ไปปลุกเพราะมาไกล ดิฉันก็ไม่ปลุก ก็แกล้งปิดประตูรถแรง ๆ กะว่าจะให้ท่านตื่น กล่าวหาว่าดิฉันหวงกันท่า แม้แต่หลวงตาท่านหนึ่ง (ขณะนี้ลาสิกขาแล้ว) ซึ่งมีชื่อเสียงมากใคร ๆ ก็กลัว ดิฉันก็ไม่ไปปลุก และกราบเรียนท่านว่า ครูบาอาจารย์อย่างเช่นท่านอาจารย์มหาบัวท่านยังสั่งไม่ให้ปลุกถ้าคุณแม่พักผ่อน คนอื่นจะมาสั่งปลุกได้อย่างไร

ดิฉันได้ขอคุณแม่ว่า *"ขอให้ดิฉันเป็นแพทย์ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย"* ท่านว่า *"เป็นมากี่ชาติแล้ว"* ดิฉันก็ไม่รู้ไม่เห็น แต่ขออย่าเป็นอีก เพราะมันหาความสงบไม่ได้เลย

โดยเฉพาะที่ห้วยทรายเป็นครบหมดทั้งแม่ครัว ภารโรง สมุห์บัญชี ฯลฯ คือทำทุกหน้าที่และเอาดีไม่ได้

หากบันทึกจากความทรงจำนี้บกพร่อง ขาดเกินประการใดโดยมิเจตนา ขอให้คุณแม่และท่านผู้เกี่ยวข้องได้โปรดอโหสิกรรมให้ผู้บันทึกด้วย

บันทึกเพิ่มเติม

ดิฉันไม่มีโอกาสได้รู้เห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการงานของคุณแม่ในแต่ละวัน เพราะดิฉันไปห้วยทรายเมื่อท่านป่วยหนักแล้ว แต่ได้ถามไถ่จากแม่ชีถึงข้อวัตรที่ท่านพาลูกวัดทำเป็นประจำ ก็ได้รับคำบอกเล่าว่า ทางจงกรมจะมี ๓ สาย สายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ละสายจะมีความยาวไม่ต่ำกว่า ๒๐ ก้าว ไม่อย่างนั้นเวลาเดินจะเวียนหัว ทางจงกรมทุกสายจะทำไปในแนวตะวันออก – ตะวันตก สายแรกจะเริ่มก่อนพระอาทิตย์ขึ้นสูง จึงต้องเดินก่อน และสายสุดท้ายอยู่ทางริมรั้วจะยาวที่สุด ใช้เดินตอนเย็น สุดทางจงกรมจะเป็นต้นมะเกลือ มีแคร่ไม้ ๑ ตัว เมื่อเดินเมื่อยท่านจะนั่งพัก ถ้าท่านสบายดีท่านจะลุกมาเดินต่อจนมืด จึงกลับกุฏิ

ท่านจะฉันจังหันเป็นเวลานานมาก เพราะจะหลับขณะนั่งฉัน เมื่อลืมตาขึ้นมาก็ฉันต่อ ๑ - ๒ คำ ก็จะหลับใหม่จนกว่าจะปวดถ่ายก็อิ่ม พาไปเข้าห้องน้ำแล้วส่งท่านพักผ่อน ก่อนจะล้มตัวนอนทุกครั้ง ท่านจะกราบพระสวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และตื่นขึ้นมาก็เช่นเดียวกัน เมื่อตื่นแล้วก็มาล้างหน้า เข้าห้องน้ำ แล้ว

นั่งสวดมนต์ด้วยการอ่านหนังสือ เนื่องจากท่านไม่เคยเข้าโรงเรียน จะอ่านได้เฉพาะตัวพิมพ์ ที่เขียนเป็นลายมือจะอ่านไม่ได้ ท่านว่าท่านอ่านด้วยจิต

ท่านมีหนังสือสวดมนต์ซึ่งห่อผ้าไว้กับแว่นตาบนหิ้งพระ บทที่สวดคือ อาการวัตตสูตร ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก และชินบัญชรเป็นหลัก นอกจากนี้มีบทย่อย ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ ตามหนังสือนั้น เมื่อสวดมนต์เสร็จแล้วท่านก็ฉันหมาก ซึ่งท่านทำอย่างพิถีพิถันมาก คือค่อย ๆ จีบพลู เจียนหมาก พลูก็เคี้ยวไม่ขาด ตำให้ท่านก็ไม่ชอบ เพียงกัดไปย้ำมาพอพลูช้ำก็คายทิ้ง ขณะป้ายปูนก็ช้าเป็นสิบ ๆ ที บางคนบ้าหวยก็จะมานั่งนับจำนวนที่ท่านป้ายปูนไปมา นำไปแทงหวย คนที่มาขอหวยมีตั้งแต่ชาวบ้านจนถึงนายตำรวจใหญ่ ท่านเคยเล่าว่าท่านเห็นเลขจำได้ พอหวยออกมาก็ไม่ตรงกับตัวที่เห็น เพราะของที่เห็นมันหลอก เชื่อถือไม่ได้

ประมาณ ๔ โมงเย็นท่านลงสรงน้ำข้างล่างต้องต้มน้ำอุ่นให้สรง ถ้าท่านคันตามตัว (เพราะเบาหวานและผิวแห้ง) ก็จะต้มน้ำใส่ต้นเหงือกปลาหมอให้สรง พอสรงน้ำเสร็จก็จะเข้าทางจงกรม เดินพอเมื่อยก็จะหยุดพักโคนต้นมะเกลือ ก่อนเดินท่านหันหน้าไปทิศตะวันออก พนม

มือไหว้แต่ไม่ได้ยินพูดอะไร พอยุติการเดินจงกรมจะเดินกลับก็พนมมือไหว้

เมื่อกลับถึงกุฏิ ท่านจะสวดมนต์ประมาณครึ่งชั่วโมง เป็นการทำวัตรเย็นและต่อด้วยเจ็ดตำนานบางบท ระยะหลัง ๆ ท่านออกเสียงแล้วท่านเหนื่อย ก็จะนั่งพนมมือสวดมนต์ในใจ พอสวดมนต์เสร็จก็เริ่มฉันหมาก ดิฉันก็จะเอาเทปครูบาอาจารย์มาเปิดให้ฟัง ท่านชอบเทศน์ท่านอาจารย์สิงห์ทองที่เป็นภาษาอีสาน เพราะตลกขบขันดี เทปของบางองค์เมื่อฟังจบ ท่านบอกว่าไม่ต้องเอามาเปิดอีก

ถ้าเป็นวันธรรมดา คุณแม่จะเข้านอนราว ๔ ทุ่ม มีแม่ชีมาบีบนวดขาระหว่างท่านกินหมาก แต่ถ้าเป็นวันศีล จะมีชาวบ้านมาจำศีลและฟังเทศน์ เพราะวันศีลจะมีครูบาอาจารย์ลงมาที่ศาลาของแม่ชี ท่านก็จะเทศน์ แม่ชีและชาวบ้านก็ไปฟังเทศน์ ส่วนคุณแม่ไม่ได้ไป รอจนท่านกลับวัด ชาวบ้านบางคนก็มาที่กุฏิคุณแม่ ท่านจึงให้เปิดเทปท่านอาจารย์องค์อื่น ๆ ให้ฟัง ท่านจะไม่ให้เปิดเทปขณะครูบาอาจารย์ยังเทศน์อยู่ที่ศาลา บางครั้งเมื่อครูบาอาจารย์เทศน์จบแล้วจะเดินมาเยี่ยมคุณแม่ก่อนจะกลับวัด ดิฉันมักจะหลบไม่ได้ฟังท่านสนทนาธรรมกับคุณแม่ คุณ

แม่เล่าให้ฟังทีหลังว่า ฝรั่งจะทิ้งระเบิดเมืองนิวยอร์ก ฯลฯ และท่านได้ชวนคุณแม่ไปหลบภัยที่วัดของท่าน แต่คุณแม่บอกว่าไม่ไป เพราะจะต้องกินต้องถ่ายอยู่ที่นี่แหละ ใครจะไปก็ไปเถิด

เมื่อคุณแม่เข้าห้องนอนแล้ว ท่านก็ยังไม่หลับ ให้ดิฉันจับเส้นดิฉันก็ไม่มีความรู้ ได้ซื้อตำรากดจุดฝังเข็มของจีน ตำราไชยสุของญี่ปุ่นมาศึกษาบ้าง แล้วก็กดไป ท่านว่าหนักตรงนั้นตรงนี้ ดิฉันก็กดจนเจ็บหัวแม่มือ เพราะเส้นท่านแข็งมาก พอท่านบอกว่าหยุด ท่านก็ลุกขึ้นนั่งสวดมนต์ แปลว่าท่านจะนอน ดิฉันก็ถอยออกมา เอาผ้าชุบน้ำเช็ดตัวเอง (อากาศร้อนมาก) แล้วสวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เอาพัดโบก ๒ – ๓ ครั้งแล้วก็หลับเป็นตายไปเลย

แม่ชีเล่าให้ฟังว่าก่อนเข้าพรรษาคุณแม่จะพาแม่ชีทำผ้าอาบน้ำฝน เพื่อไปคารวะครูบาอาจารย์ ผ้าดิบนี้ต้องย้อมสี โดยเอาหินมาฝนและผสมด้วยอะไรบ้างก็ไม่ได้ซักถาม เพราะไม่เคยเห็นท่านทำขณะที่ไปอยู่กับท่าน นอกจากผ้าอาบน้ำฝนแล้ว ท่านก็เอาไม้โกทามาตัดเป็นท่อน ๆ พอเหมาะ เอาด้านหนึ่งซุกในขี้เถ้าร้อน ๆ ก่อนเอามาทุบให้บานออกเหมือนดอกไม้ จากนั้นจึงผ่าออกเป็น ๖ - ๘

ชิ้น เหลาให้ปลายแหลมเป็นไม้จิ้มฟัน ด้านที่ฟูก็ใช้เข็มขูดเศษผงออกก็จะเป็นพู่คล้ายไม้กวาดน้อย ๆ การทำก็จะดูออกว่าผู้หญิงหรือชายทำ ถ้าผู้หญิงทำจะสั้นและเล็กปลายจะแบนมากกว่าผู้ชายทำ ดิฉันได้ลองทำดูแต่ไม่ถนัดกับการใช้มีด จึงต้องใช้กระดาษทรายช่วย ผลผลิตออกมาก็ดูดี บางครั้งดิฉันนำไปชุบน้ำมันเปปเปอร์มินต์ตากให้แห้ง และนำไปใช้ทำให้ซ่าเหมือนไม้จิ้มฟันฝรั่ง

นอกจากนี้ยังได้ซื้อไหมเป็นเข็ด มาเข็นทำสายประคดเอว ตอนคุณแม่กลับวัดใหม่ ๆ ใคร ๆ ก็ว่าท่านจะมาตาย ในพรรษานั้นเลยทำสายประคดเอวกันใหญ่ ปรกติจะไม่ทำฤดูพรรษา เพราะช่วงเข้าพรรษาท่านให้เร่งภาวนา คุณแม่ว่าตายกลางพรรษาปรารถนาไม่สมหวัง เลยพากันคาดการณ์ว่าออกพรรษาแล้วคุณแม่จะทิ้งขันธ์ เมื่อทำเสร็จต้องถักหัว ทำเส้นสำหรับผูกอีก ท่านเล่าว่าทำถวายหลวงปู่ฝั้นต้องทำยาวเป็นพิเศษ ดิฉันไม่ได้ฝึกหัดทำเพราะไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้

เคยกราบเรียนถามคุณแม่ว่า *"ทำไมแม่ชีทั้งหลายไม่มีใครมุ่งปฏิบัติธรรมได้เหมือนท่าน"* ท่านตอบว่า *"เพราะเขาไม่ได้มอบกายถวายชีวิตแด่พระศาสนา เขาบวชมาด้วยความทุกข์บ้าง หมดที่พึ่งบ้าง หรือบวชเพราะชราภาพ*

สามีตาย จึงเหมือนหม้อไหที่ชำรุด แม้นำมาใช้ประโยชน์ก็ไม่ได้เต็มที่” นอกจากนี้ดิฉันก็ได้แสดงความคิดเห็นว่าแม่ชีหลายคนก็ต้องอาศัยวัดและครูอาจารย์ บางวัดก็ไม่อนุญาตให้อยู่ ถ้าแม่ชีไม่เก่งด้านทำอาหาร ต้อนรับแขก ซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการบวชชี จึงต้องกราบลาเลย คงมีแต่ที่ห้วยทรายที่สำนักชีเป็นเอกเทศ ไม่ต้องพึ่งพิงวัดและพระ ซึ่งนอกจากจะไม่ต้องพึ่งพิง ยังสามารถจัดอาหารไปจังหันได้ทุกวัน ตลอดชีวิตของคุณแม่อีกด้วย

การที่คุณแม่สั่งสมบุญบารมี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มอบกายถวายชีวิตแด่พระพุทธศาสนา ช่วยเหลือให้คำแนะนำแม่ชี หรือพระบางรูปในการภาวนามาตลอด จึงมีผู้ศรัทธาถวายทานแด่คุณแม่อยู่เสมอ และยังส่งผลให้คุณแม่สามารถปฏิบัติธรรม บำบัดทุกข์ ดับกิเลส มุ่งสู่นิพพานได้ในที่สุด

อันที่จริงสภาพธาตุขันธ์ของคุณแม่ เมื่อกลับจากโรงพยาบาลในกรุงเทพฯ เมื่อมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๐ นั้น ดูไม่น่าจะมีโอกาสกลับมาฟื้นตัวได้อีก แต่ผู้รายรอบไม่ยอมทอดทิ้งสิ้นหวัง ได้มุมานะประคบด้วยยาที่ส่งมาจากที่ต่าง ๆ เช่น คุณแม่กุยกิมส่งยาตำรับหลวงปู่ขาวมาจากวัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรฯ ได้พากันบีบนวดเมื่อประคบ

เสร็จ แล้วตามด้วยแก้ตัวยาใส่ใต้สะแนน ให้ท่านนอนผิงต่อจนยาเย็น จนท่านกลับมาเดินได้เองอีกครั้ง ด้วยอาศัยไม้ค้ำ และคนพยุงเล็กน้อยกันล้ม ท่านจะเข้าทางจงกรมทุกเย็นหลังสรงน้ำเสร็จ ซึ่งเป็นการเกินความคาดหมายอย่างแท้จริง

ช่วง ๑๓ ปีต่อมา สภาพธาตุขันธ์ของท่านไม่เคยดีขึ้นกว่าเดิมอีกเลย อาการต่าง ๆ จะทรงแล้วทรุด ไม่ว่าจะพยายามเยียวยาหรือบำรุงด้วยกระเพาะปลา รังนก หรือเครื่องบำรุงใด ๆ ที่ท่านผู้รู้จะชี้แนะ ก็ยังไม่สามารถบำรุงสุขภาพให้ฟื้นขึ้นมาเท่าเดิมได้ เดินจงกรมได้น้อยลง หยุดพักที่ม้าใต้ต้นมะเกลือสุดทางจงกรมมากขึ้น จนท้ายที่สุดเข้าทางจงกรมไม่ไหว

ตลอดระยะเวลาช่วงนี้ก็จะมีโรคแทรกซ้อน เรื่องโน้นหายเรื่องนี้เกิดใหม่สลับผัดเปลี่ยนกันไปมาตลอดเวลา แล้วจะค่อย ๆ เลวลงทีละน้อย ต่อมาทรงอยู่พักใหญ่ ๆ แล้วก็ทรุดลงอีก ยืดเยื้อตลอดมาตั้งแต่กลับคืนไปห้วยทราย ที่จริงก็เป็นธรรมดาของผู้สูงอายุ ที่เป็นเบาหวาน วัณโรค และมะเร็งปอด

วัณโรคได้รับการรักษาต่อเนื่องจนครบปี พร้อมตรวจสอบเพื่อป้องกันอาการแทรกซ้อนจากยารักษาวัณโรค

(หากมี) ส่วนเบาหวานก็ดูแลรักษา จะอยู่คู่กับมะเร็งที่ไม่ได้แตะต้องแต่ประการใด

ต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๔ สภาพร่างกายชรามากขึ้น อาการทั่วไปทรุดลงเห็นได้ชัดเจนกล่าวคือ ฉันได้น้อยลง หลับระหว่างฉันมากขึ้น ต้องปลุกเป็นระยะพร้อมอ้อนวอนให้ฉันเพิ่ม ไม่ได้ให้อินซูลินก่อนอาหาร เพราะเกรงว่าถ้าไม่ฉันหรือฉันได้น้อยมาก จะเกิดอาการช็อกจากอินซูลิน หากจะฉันได้บ้าง ก็พวกของน้ำ ๆ เช่น รังนก ปฏิเสธซุปไก่ว่าเหม็นเขียว ซุปอื่น ๆ หรือนมก็ปฏิเสธหมด ยังฉันผลไม้ได้บ้าง แต่เพราะฟันเหลือน้อย ส่วนมากไม่สบกัน คือมีฟันบนก็ไม่มีฟันล่างจึงเคี้ยวลำบาก จะปั่นเป็นน้ำผลไม้ท่านก็ไม่ยอมฉัน ผลไม้ที่ฉันได้จนวาระสุดท้ายคือแตงแคนตาลูปซันเลดี้ที่ต้องซอยถี่ ๆ แต่ไม่ให้ขาดจากกัน ท่านจะเคี้ยวย่ำเอาแต่น้ำแล้วคายกากทิ้ง

เมื่อพิจารณาสภาพที่ดำเนินแบบนี้ ก็แน่ใจว่าท่านคงจะทิ้งขันธ์ จึงกราบเรียนปรึกษาท่านอาจารย์อินทร์ว่าควรมีการตระเตรียมอะไรล่วงหน้าบ้าง ท่านก็เมตตาหาพระเณรและพ่อออกของท่านมาตระเตรียมสถานที่ เริ่มต้นทำห้องน้ำห้องส้วมชั่วคราวสำหรับพระ เณร และแขกทางไกล เมื่อมีห้องน้ำก็ต้องขุดบาดาล เพื่อเตรียมน้ำให้

พอใช้ บ่อประจำวัดจะแห้งลงมากในฤดูร้อน

คุณแม่ท่านเห็นท่านอาจารย์อินทร์มาเยี่ยมท่านทุกวัน มาเชียร์ให้ท่านฉันอาหาร ช่วยปลุกเวลาหลับระหว่างฉัน ท่านก็ถามว่าท่านอาจารย์มาทำอะไรที่นี่ ก็กราบเรียนว่ามาขุดบาดาลเพื่อให้มีน้ำพอใช้

กว่าจะขุดบาดาลสำเร็จก็ย้ายหลายแห่ง กินเวลาเป็นเดือนกว่าจะได้น้ำจนต้องกราบขอคุณแม่ให้พบตาน้ำเสียที ท่านอาจารย์ท่านทิ้งวัดมานานแล้ว กลับไปวัดอาจหายไปแล้ว

ระหว่างท่านอาจารย์มาอยู่เชียร์ให้คุณแม่ฉันอาหาร ท่านก็ฉันแตงได้มากขึ้นวันละ ๒ - ๓ คำ กระนั้นก็ต้องเจาะน้ำตาลในเลือดเป็นครั้งคราว ยาอื่น ๆ กลืนได้บ้างไม่ฉันเสียบ้าง ก็ไม่ได้ยัดเยียดท่านมากเกรงจะเป็นกรรม ปล่อยตามอัธยาศัยของท่าน

ย่างเข้าเดือนเมษายน อากาศห้วยทรายร้อนจัดมาก ใช้พัดลมไอน้ำและพัดลมธรรมดาอีก ๒ ตัวสลับกันเปิด ท่านนอนมากขึ้น อุ้มออกมาเพื่อฉันท่านก็อยากจะกลับไปนอน เย็นอุ้มมาสรงน้ำ นั่งครู่เดียวท่านก็จะกลับไปนอน ไม่ค่อยฉันหมากอย่างเคย

ท่านอาจารย์อินทร์ได้เมตตาเอาพระมาติดตั้ง

เครื่องปรับอากาศในกุฏิคุณแม่ ฝากระดานโดยรอบมีรูแตกเป็นจำนวนมาก ทำให้แอร์รั่วออกได้แต่ยังเย็นสม่ำเสมอและเสียงค่อยกว่าพัดลม คนที่เข้ามาเฝ้าท่านไม่ทรมานมากนัก

เมื่องานก่อสร้างลำลองเป็นรูปเป็นร่างแล้ว ท่านอาจารย์อินทร์ก็กลับวัด คุณแม่ผอมลงมากมีแต่หนังหุ้มกระดูก น้ำหนักตัวเหลือเพียง ๓๕ กิโล เพราะฉันอาหารได้วันละคำสองคำ พูดน้อยลงแต่ความจำยังดีมาก ทักทายครูบาอาจารย์ที่มาเยี่ยมได้

ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวมาเยี่ยมท่านในระยะหลังที่ท่านเริ่มทรุด คือ ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ก็มา ๒ ครั้ง ๑๘ กันยายน และ ๙ ตุลาคม, ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ก็มา ๒ ครั้ง ๒๖ กุมภาพันธ์ และ ๒๓ พฤษภาคม พอปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวส่งคุณแม่จันดี น้องสาวท่านมาเยี่ยม และท่านมาด้วยตนเองเมื่อ ๒ มิถุนายน และมาอีกครั้งก่อนท่านจะละสังขารเพียงวันเดียว

เริ่มแต่ย่างเข้าเดือนมิถุนายน ท่านแทบไม่ฉันอะไรเลยนอกจากรังนก น้ำเปล่า และแตงแคนตาลูป ตกบ่ายโมงฉันปานะให้ธาตุขันธ์ได้รับน้ำตาลบ้าง ท่านอ้างว่าหลวงปู่มั่นไม่เคยพาฉัน

ระยะนี้จึงต้องจัดให้มีผู้เฝ้าท่านตลอด ๒๔ ชั่วโมง นอกจากพยาบาลและแม่ชีที่เฝ้าประจำ ก็มีญาติโยมบางคนอาสามาร่วมเฝ้า แต่ขอเลือกเวรหัวค่ำเพราะจัดเวรละ ๔ - ๖ ชั่วโมง ท่านยังมีสีหน้าสดใสจน ๓ วันก่อนท่านทิ้งขันธ์ ที่ท่านดูซีด ไม่ยอมออกจากที่นอน นอนนิ่งตะแคงขวาท่าประจำของท่าน ซึ่งแต่เดิมดิฉันคิดว่าถ้าท่านตะแคงซ้ายมะเร็งในปอดของท่านจะกดทับหัวใจ ที่จริงแล้วไม่ทราบว่าท่านตะแคงขวาตลอดในท่าพุทธไสยาสน์หรืออย่างไร ได้วัดความดันและชีพจรเป็นระยะทุกวัน

เช้าวันที่ ๑๘ มิถุนายน ท่านหายใจหอบน้อย ๆ และหายใจช้าลงจนหยุดสนิท เวลา ๐๙.๒๕ น. วัดความดันและชีพจรไม่ได้ แต่ฟังหัวใจยังเต้นแผ่ว ๆ อีก ๒ - ๓ ครั้ง จึงหยุดสนิท เป็นการละธาตุขันธ์ที่ท่านพูดอยู่เสมอว่าเป็นภาระหนักอย่างยิ่ง ท่านเคยพูดว่าทุกข์อันใดจะทุกข์เท่าเฒ่าไม่มี ทิ้งภาพสุดท้ายเป็นอุทาหรณ์แก่ลูกศิษย์และผู้ศรัทธาใกล้ชิด ได้เห็นแนวทางการใช้ชีวิตอันยาวนานอย่างคุ้มค่าจนวาระสุดท้าย

เมื่อคุณแม่หมดลมแล้ว แม่ชีที่เฝ้าได้ออกมากราบเรียนท่านอาจารย์อินทร์ที่นั่งอยู่ที่ระเบียงนอกห้อง ดิฉันขอยืมรถท่านออกไปใช้โทรศัพท์สาธารณะหน้า อ.คำชะอี

เพื่อกราบเรียนท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัว ท่านพระอาจารย์ฟัก และโทรลงกรุงเทพฯ ให้จัดส่งหีบศพมาทางบริษัทเจี่ยเจ็งกี่ขนส่งที่มุกดาหารที่เคยตกลงกันไว้ พร้อมให้หาดอกไม้สีขาวติดรถขนหีบศพมาจัดหน้าศพด้วย โดยคุณสุภารัตน์ และคุณสุชะรีขึ้นมาพร้อมรถขนหีบศพ ให้เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลคำชะอีมาฉีดฟอร์มาลีน ตามที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้าแล้ว

ทางกุฏิคุณแม่ก็เคลื่อนย้ายโต๊ะหมู่บูชาหน้าห้องของท่านเข้าไปไว้ในห้อง เอาเตียงหวายสีขาวที่คุณม่วย (คุณลัดดาวัลย์ เอียสกุล) ถวาย และแอบไว้ข้างฝาห้อง เพราะตั้งแต่ท่านตกเตียง ท่านลงมานอนราบกับพื้นไม่ใช้เตียงอีก แต่สั่งให้พิงแอบไว้ชิดฝา เตียงนี่นำมาตั้งนอกห้องเพื่อตั้งศพของท่าน โดยหันหัวเตียงไปทางทิศเหนือ ตั้งที่บูชาเล็กไว้ พร้อมพระพุทธรูปด้านขวาของหัวเตียง

ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวได้เมตตามาเยี่ยมศพภายในวันนั้น ท่านกำหนดให้ออกเมรุในวันที่ ๒๓ มิถุนายน ให้เวลาญาติโยมทางไกลมีโอกาสมาเคารพและถวายเพลิงท่าน ระหว่างนี้ห้ามไม่ให้มีการสวดมาติกาบังสุกุล หรือสวดใด ๆ ท่านว่าคุณแม่ท่านทำให้ตนเองมาพอแล้ว

หีบศพและอุปกรณ์ขาตั้งพร้อมโต๊ะหมู่ เดินทาง

มาถึงสำนักชีตีหนึ่งเศษ ๆ ท่านอาจารย์อินทร์เป็นประธาน มีชาวบ้านญาติโยมมาร่วมบรรจุร่างของท่านเข้าหีบ ซ้ำกรุผ้ามาเรียบร้อย คุณสุชะรีได้เอาใบชามาจากหลวงพี่ของเธอจำนวนมาก ได้โรยลงบนผ้าปูพื้นหีบก่อนนำร่างคุณแม่ลง ห่มผ้าแพรขาว ปิดฝา แล้วนำขึ้นตั้งบนขาหยั่งตรงที่ย้ายโต๊ะหมู่บูชาของท่านออกไป

พอสว่างก็พากันลงจัดอาหารไปจังหันท่านอาจารย์อินทร์และพระเณรวัดป่าห้วยทรายอย่างเคย คนอื่นก็จัดดอกไม้ซึ่งกว้านซื้อใส่รถสิบล้อมาได้ไม่มาก เพราะเป็นเวลาหลังเที่ยงที่รถสิบล้อจะรับหีบศพออกจากกรุงเทพฯ ได้ กำหนดให้ขนขึ้นมาอีกในวันรุ่งขึ้น และให้ใช้ดอกหวายสีขาว เพื่อจะให้อยู่ได้จนวันออกเมรุไม่ต้องเปลี่ยนอีก เพราะไม่สามารถหาดอกไม้จากท้องถิ่น หรือจากตัวเมืองมุกดาหารได้

บริเวณที่หลังวัดคุณแม่ถัดจากแนวกอไผ่ ซึ่งเคยขอซื้อ... ไม่อยากให้มีที่ว่างรก ๆ มาอยู่ใกล้ด้านหลังกุฏิท่าน แต่เจ้าของไม่ขาย เลยขอยืมที่ตรงนี้ใช้ชั่วคราวขณะออกเมรุ จัดการถางต้นไม้รก ๆ ปรับพื้นที่ให้เรียบพอเดินได้กางเต็นท์ได้ เพื่อใช้เป็นสถานที่ให้พระมาพักในงานปักกลดได้ มีเต็นท์กางเป็นที่ฉันได้ และสุดมุมของที่ทาง

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือสร้างกุฏิน้อย กลายเป็นที่พักชั่วคืนของท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัว พร้อมห้องน้ำ ที่ท่านจะเมตตามาแสดงธรรมคืนก่อนวันออกเมรุ จะมีพระพักรอบ ๆ เป็นการอารักขาท่านไปพร้อม

กุฏิท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัว ฝาเป็นแฝก หลังคามุงหญ้า แต่ประตูเป็นไม้ ซึ่งขอยืมมาจากท่านอาจารย์เฮียง วัดภูจอก้อน้อย และต่อมาได้ออกไปซื้อประตูจากมุกดาหารไปใช้คืนให้ท่าน เพราะเมื่อเสร็จงานแล้วรื้อถอนแต่ห้องน้ำ ห้องส้วม กุฏิท่านอาจารย์ใหญ่ยกมาไว้ในเขตรั้วคุณแม่ทั้งหลัง

พื้นที่ด้านทิศเหนือ นอกเขตวัดคุณแม่ ยืมชาวบ้านที่สร้างเป็นห้องน้ำห้องส้วมชั่วคราว เพราะต้องสร้างของพระแยกต่างหากจากญาติโยม มุงหลังคาหญ้าตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ครั้นพอคุณแม่มาสิ้น พบว่าวัวควายมากินหญ้ามุงหลังคาหมด ต้องรีบหามามุงใหม่ให้ทันใช้งาน

จัดการกางเต็นท์ด้านทิศใต้ของกุฏิคุณแม่ เพื่อให้พระเณรนั่งพักก่อนไปจุดไฟ และเต็นท์สำหรับพระเณรฉันบริเวณที่หลังวัดเป็นที่พระปักกลด

ตัวเมรุไม่ทราบว่าเป็นการออกแบบของท่านอาจารย์อินทร์หรือใคร ดิฉันไม่แน่ใจ เพราะขณะนั้นชุลมุนวุ่นวาย

มาก ตัวเมรุอยู่ระหว่างกอไผ่ ใกล้ทางจงกรมที่ท่านใช้เดินในเวลาเย็น เป็นที่ที่ท่านอาจารย์สิงห์ทองเคยชี้ว่าให้ทำเมรุคุณแม่ เมื่อท่านมาเยี่ยมหลังจากคุณแม่กลับจากโรงพยาบาลที่กรุงเทพฯ และฝากศพกับท่าน

เช้าวันที่ ๒๒ มิถุนายน ญาติโยมไทยบ้านและแขกต่างถิ่น พากันมาใส่บาตรพระที่มาพักตรงลานหลังวัด เป็นการซ้อมที่จะปฏิบัติในวันรุ่งขึ้น ท่านอาจารย์อินทร์ เป็นผู้นำขบวน ตามด้วยท่านอาจารย์เฮียง ท่านอาจารย์สด ท่านอาจารย์สุธรรม ท่านอาจารย์นิพนธ์ และพระเณรราว ๒๐ รูป

หน้าระเบียงของกุฏิคุณแม่ได้ตั้งตู้รับบริจาค พร้อมสมุดจดชื่อและจำนวนที่บริจาค ตัวเงินให้หย่อนลงในตู้ ตกเย็นจะมีพนักงานธนาคารกรุงไทย สาขา อ. คำชะอี มาเปิดนับและนำเงินไปเข้าบัญชีคุณแม่ ปรากฏว่าตัวเลขในสมุดสูงกว่าตัวเงินในตู้เสมอ คงเป็นเพราะคนบริจาคจดจำนวนลงสมุด แล้วตัวเงินมีมาไม่พอ แต่ไม่แก้ไขหลักฐานในสมุด

โยมที่ทยอยมาสมทบในงานจากกรุงเทพฯ ช่วยกันจัดเตรียมผ้าที่ญาติมิตรเคยมาถวายคุณแม่ทั้งหมดใส่ถุง เพื่อเตรียมถวายพระเณรและแม่ชี พร้อมตั๋วแลกเงิน

ออมสินในวันออกเมรุ

ได้สร้างห้องเก็บของที่ครัว ซื้อตู้แช่แข็งมาตั้งเตรียมให้คุณอารีย์แม่ครัวที่หามาจากอุดรธานี เตรียมอาหารรับรองแขกและญาติโยมไทยบ้าน เถ้าแก่สมหมายจากจังหวัดร้อยเอ็ดเอาไก่สดมาช่วยงาน ๑๐๐ กิโล เส้นอีก ๑๐๐ กิโล แม่ครัวเล่าว่าภายใน ๒ - ๓ วันนี้ได้ทำอาหารเป็นร้อยอย่าง หมดเกลี้ยงทุกอย่าง

ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวกลับมาอีกในวันที่ ๒๒ มิถุนายน และค่ำวันนั้นท่านได้แสดงธรรมที่เต็นท์ทางทิศใต้ติดกุฏิคุณแม่ มีพระเณรและไทยบ้านมาฟังเทศน์จำนวนมาก ท่านเมตตาและอาทรต่อคุณแม่มากทีเดียว เมื่อเทศน์จบท่านกลับไปพักที่กุฏิน้อยที่สร้างไว้รับรองท่าน

ที่ครัวด้านทิศเหนือกุฏิคุณแม่ ที่ท่านอาจารย์แบนเมตตามาสร้างให้ ก็มีการตระเตรียมอาหารและผลไม้ที่จะใส่บาตรและส่งเข้าในเต็นท์ที่เป็นที่พระฉันอาหาร เพราะพระเข้าพักตั้งแต่วันที่ ๒๒ มิถุนายน

เช้าวันที่ ๒๓ มิถุนายน ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวเดินนำพาพระเณรรับบาตรรอบลาน มีท่านอาจารย์บุญมี ท่านอาจารย์เพียร ท่านอาจารย์ลี ท่านอาจารย์ทุย ท่านอาจารย์ฟัก ท่านอาจารย์อุ่น ท่านอาจารย์อินทร์ ท่าน

อาจารย์สุธรรม ท่านอาจารย์คูณ ท่านอาจารย์สนิท ฯลฯ ท่านอาจารย์ทูลมาไม่ทันรับบาตรแต่ท่านร่วมฉัน

... คณะจากกรุงเทพฯ มาช่วยฉีกทุกเรียน จัดผลไม้ยกไปที่เต็นท์ที่เตรียมไว้ ส่วนพวกจัดดอกไม้ก็เตรียมพร้อม เมื่อเคลื่อนศพลงจากกุฏิมาอยู่ที่ศาลาทิศใต้แล้วจะรวบรวมดอกไม้มาจัดใหม่ เพื่อประดับบนหลังคาหีบศพของคุณแม่แทน

ตอนบ่ายจึงเคลื่อนศพคุณแม่ลงบันไดหน้า ยังไม่ได้ตั้งบนเมรุ มาตั้งที่เต็นท์ที่ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวเทศน์เมื่อคืนก่อน ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวพาพระเณรสวด และถวายปัจจัยไทยทานเสร็จเรียบร้อย จึงเคลื่อนศพขึ้นจิตกาธาน

ไทยบ้านก่อปัญหาเล็กน้อย เขาเสียดายหีบศพท่าน อ้างว่าไม่เคยเห็นสวยอย่างนี้ อยากเก็บไว้ให้เช่าเมื่อคนในบ้านตาย จะขอยกแต่องค์ท่านเผา ดิฉันไม่ยินยอมให้เผาท่านพร้อมหีบศพ เมื่อยกหีบศพก็ยกผิด หันเท้าไปทางทิศตะวันออกทำให้ใส่ลงช่องที่เตรียมไว้ไม่ได้ จนต้องหมุนกลับให้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันออกจึงลงล็อกได้พอดี

ท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวขึ้นจุดด้วยช่อดอกแก้ว

ที่ทำจากไม้จันทน์ส่งมาจากกรุงเทพฯ ท่านรอจนไฟขึ้นแล้วจึงกลับ พระเณรก็ทยอยกันขึ้น คงประมาณ ๒๐๐ รูปละกระมัง แม่ชีก็หลายสิบคน รถจอดเต็มลานที่เตรียมไว้เป็นร้อยคัน

ท่านอาจารย์แบนและคณะวัดดอยธรรมเจดีย์ มาทีหลังเลยถูกฝนซึ่งเริ่มปรอยลงมาหลังจากจุดไฟแล้ว และตกหนักขึ้นจนถึงเวลาเก็บอัฐิ ทั้งที่ตลอดเช้าฟ้ายังโปร่งใสมาตลอด

ท่านเจ้าคุณวัดโพธิสมภรณ์ มาเมื่อไฟเริ่มมอด ท่ามกลางสายฝน และพระเณรก็พากันเก็บอัฐิท่ามกลางสายฝนเช่นกัน

เนื่องจากก่อนหน้าท่านสิ้น คุณแม่หนักราว ๓๕ กิโล ชาวบ้านต่างขนฟืนมาใช้ในการจุดศพเป็นจำนวนมาก ตอนนี้ทุกคนอ้างอยากจะได้บุญกับท่าน โหมฟืนมากและพระก็ใช้น้ำดับเร็ว เลยทำให้อัฐิแหลกและเหลือน้อยมาก แต่ตัว... ที่ว่าเหมือนแม่มดแดงและเป็น *'แม่กรรม'* ยังไม่ไหม้ รอให้เราเก็บเขามาพร้อมอัฐิคุณแม่ และเมื่อนำเขาไปเผาไฟตามลำพังก็ไหม้ได้หมด

เช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน จัดทำบุญอัฐิพร้อมกันไปเลย มีท่านอาจารย์อุ่นเป็นประธาน อัฐิใส่โถหินอ่อนที่

คุณสุภารัตน์ สุนทราภาไปว่าจ้างเขาทำจาก อ.ศรีมหาโพธิ์ จ.ปราจีนบุรี อัฐิติดก้นโถซึ่งใบใหญ่มาก มอบท่านอาจารย์อุ่นไปเก็บรักษาไว้ที่วัดป่าแก้ว บ้านชุมพล อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร ขอให้ท่านพำนักชั่วคราวในเจดีย์ท่านอาจารย์สิงห์ทอง จนกว่าจะได้กำหนดเวลาสร้างเจดีย์ของคุณแม่จะอัญเชิญท่านกลับคืนสู่ห้วยทราย

กิจเสร็จแล้ว ถึงคราวต้องรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออกจากที่ที่ขอยืมเขาใช้ในช่วงออกเมรุ เก็บเต็นท์ที่สร้างเองบ้าง เช่า - ซื้อบ้าง ทำการเคลียร์ทำความสะอาดพื้นที่ให้เจ้าของเขา

บริเวณที่เป็นเมรุ ท่านอาจารย์อินทร์พูนทรายขึ้นมาเป็นเจดีย์ เพราะทุบอิฐปูนที่เป็นเมรุออกหมด กั้นรั้วไม้ไว้กันคนเดินผ่านเหยียบย่ำ ในโอกาสหน้าจะได้สร้างมณฑปประดิษฐานรูปปั้นยืนของท่านที่บริเวณเมรุนี้

วันที่ ๒๖ มิถุนายน มีการแจกแจงสรุปเรื่องการเงินทั้งหมด เงินคุณแม่ในบัญชี เงินบริจาคก่อนและขณะงาน ค่าใช้จ่ายในงานถวายพระ เณร... แม่ชี ส่วนที่เหลือมอบถวายท่านอาจารย์ใหญ่มหาบัวท่านทานพระตามอัธยาศัยของท่าน

ไทยทานที่เป็นพวกหมอนที่กุฏิคุณแม่ ถวายท่าน

อาจารย์อินทร์กลับวัด พวกผ้าทั้งหมดของท่านได้นำมาถวายพระ เณร แม่ชีตั้งแต่วันออกเมรุ คุณแม่ย้ำเสมอว่าสมบัติของท่านไม่มี ที่มีอยู่เป็นสมบัติของพระศาสนา ดังนั้นจึงไม่แจกปันสิ่งใดแก่ลูกหลานของท่านเลย

ดิฉันจะกลับบ้าน ต้องชี้แจงการเงินของคุณแม่ที่ดิฉันทำหน้าที่บริหารตลอดระยะเวลาที่มาอยู่กับท่านที่ห้วยทราย จดใส่กระดานไว้ ให้ผู้สงสัยมาตรวจทานว่าระยะ ๑๔ ปีในห้วยทราย ดิฉันไม่ได้ขนเงินคุณแม่ลงมาปลูกสร้างบ้านที่กรุงเทพฯ ดังที่แม่ชีผู้หนึ่งกล่าวหา

ตั้งแต่คุณแม่สิ้น จนออกเมรุ หลวงปู่หล้า วัดภูจ้อก้อ และหลวงปู่จาม วัดป่าบ้านห้วยทรายไม่ได้มาร่วมงานแต่ประการใด หลวงปู่จามลงกรุงเทพฯ แล้วเลยไปเชียงใหม่ แต่หลวงปู่หล้าไม่ได้ติดตามข่าวว่าท่านอาพาธหรืออย่างไร

“การปฏิบัตินี้อย่าสงสัยเลย
อย่าประมาทนะ ทำไว้ได้น้อยหนึ่ง
ก็ให้เอาเถิด พอใจเถิด
เพราะเป็นจริงเฉพาะตน
เป็นที่พึ่งเฉพาะตน ให้นึกถึงตัวเอง
ใครเป็นผู้เกิด แก่ เจ็บ ตาย
รูปนาม ชีวิตเป็นอยู่ มันมิใช่ของเรา
อย่าเอาตัวเองไปสกปรกอยู่กับทุกข์”

คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ

"ผู้เฒ่าแม่แก้วไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ การปฏิบัติธรรม
อย่างนี้นับเป็นตัวอย่างของชาวพุทธ ที่ชาวพุทธ
ทั้งหลายจะได้สำนึกในความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว
มั่นคง และเป็นเอก นับว่าผู้เฒ่าผู้นี้ประสบสิ่งที่ไม่
รู้จักเสื่อมคลาย เป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ถึงที่สุดแล้ว"

หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

มรดกธรรม

คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ